

Polona Vilar

Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo

Polona Vilar

**PROAKTIVNA SPLOŠNA
KNJIŽNICA ZA BRALNO
PISMENOST IN BRALNO
KULTURO**

*Sodelavca pri pripravi metodologije in izvedbi
raziskave, zasnovi modela proaktivne splošne
knjižnice ter oblikovanju zaključkov:*

Gorazd Vodeb, Milena Bon

Sodelavci pri pripravi teoretičnih izhodišč:

**Gorazd Vodeb, Milena Bon,
Miha Kovač, Primož Južnič**

Ljubljana

2017

Polona Vilar

Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo

Sodelavci

Gorazd Vodeb, Milena Bon, Miha Kovač, Primož Južnič

Recenzija

Dragica Haramija

Lektorirala

Desanka Tavčar

Uredila

Damjana Vovk

Založila in izdala

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije

Za izdajatelja

Sabina Fras Popovič

Oblikovanje in prelom

Grafični atelje Visočnik

Tisk

Dravski tisk

Naklada

300 izvodov

Cena

20 EUR

Izšlo s podporo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

028:027.022

VILAR, Polona

Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo / Polona Vilar ; [sodelavci] Gorazd Vodeb ... [et al.]. – Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2017

ISBN 978-961-6683-35-7

291642880

Če ne bomo brali, nas bo pobralo.

(Tone Pavček)

Vsebina

Kazalo slik	9
Kazalo tabel	10
KNJIGI NA POT (Sabina Fras Popovič)	11
UVOD	15
1 BRALNA PISMENOST IN BRALNA KULTURA	17
1.1 Opredelitve	17
1.2 Vloga branja, bralne kulture ter bralne in informacijske pismenosti v družbi	18
2 VLOGA SPLOŠNIH KNJIŽNIC V RAZVOJU BRALNE PISMENOSTI IN BRALNE KULTURE	23
2.1 Izhodišča za določitev vloge splošnih knjižnic v razvoju bralne pismenosti ter bralne kulture	23
2.2 Vloga splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture	26
2.2.1 Dejavniki razvoja bralne pismenosti in bralne kulture v splošnih knjižnicah	29
3 DELO SLOVENSКИH SPLOŠNIH KNJIŽNIC NA PODROČJU BRALNE PISMENOSTI IN BRALNE KULTURE	35
3.1 Ugotavljanje vpliva splošne knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo	35
3.2 Metodologija raziskave	36
3.3 Rezultati in razprava	38
3.3.1 Rezultati fokusne skupine in ankete	39
3.3.2 Nekateri dodatne analize	72
3.3.3 Metodološki pogled	89
3.4 Vsebinski zaključki in pogled naprej	90

4	MODEL PROAKTIVNE SPLOŠNE KNJIŽNICE NA PODROČJU BRALNE KULTURE IN BRALNE PISMENOSTI	95
4.1	Analiza stanja slovenskih splošnih knjižnic glede na model proaktivne knjižnice in predlogi ukrepov	101
5	PRIPOROČILA GLEDE NAJPOMEMBNEJŠIH UKREPOV IN PROGRAMOV ZA KNJIŽNICE NA PODROČJU BRALNE PISMENOSTI IN BRALNE KULTURE	107
6	NAMESTO ZAKLJUČKA	111
	NAVEDENI VIRI	113
	PRILOGI	117
	Priloga 1: Fokusna skupina – gradivo za udeležence	117
	Priloga 2: Vprašalnik za splošne knjižnice	120

Kazalo slik

Slika 1: <i>Ciljna okolja za spodbujanje bralne pismenosti</i>	46
Slika 2: <i>Ciljna okolja za spodbujanje bralne kulture</i>	46
Slika 3: <i>Uporabniške skupine, v katere knjižnice usmerjajo dejavnosti za razvoj bralne pismenosti</i>	47
Slika 4: <i>Uporabniške skupine, v katere knjižnice usmerjajo dejavnosti za razvoj bralne kulture</i>	48
Slika 5: <i>Aktivnosti knjižnic pri promociji bralne pismenosti in bralne kulture</i>	49
Slika 6: <i>Storitve knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture</i>	50
Slika 7: <i>Usposobljenost knjižničarjev</i>	53
Slika 8: <i>Možnosti za usposabljanje knjižničarjev</i>	53
Slika 9: <i>Aktivno vključevanje uporabnikov</i>	57
Slika 10: <i>Sodelovanje s partnerji</i>	59
Slika 11: <i>Načini sodelovanja s partnerji</i>	60
Slika 12: <i>Izvajanje vrednotenja delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture</i>	65
Slika 13: <i>Vrednotenje kakovosti izvajalcev na različnih področjih</i>	67
Slika 14: <i>Mnenja o učinkovitosti ukrepov</i>	70
Slika 15: <i>Model proaktivne splošne knjižnice</i>	96

Kazalo tabel

Tabela 1:	<i>Pogostost izvajanja raziskav uporabnikov in lokalnega okolja po območjih OOK</i>	73
Tabela 2:	<i>Pridobivanje neuporabnikov po območjih OOK</i>	73
Tabela 3:	<i>Način odzivanja na sprememba v lokalnem okolju po območjih OOK</i>	74
Tabela 4:	<i>Pogostost vrednotenja rezultatov knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture po območjih OOK</i>	74
Tabela 5:	<i>Pogostost vrednotenja kakovosti izvajalcev na področju bralne pismenosti in bralne kulture po območjih OOK</i>	75
Tabela 6:	<i>Pogostost izvajanja merjenja zadovoljstva uporabnikov po območjih OOK</i>	76
Tabela 7:	<i>Vrednotenje po območjih OOK</i>	76
Tabela 8a:	<i>Mnenja o učinkovitosti ukrepov po območjih OOK</i>	77
Tabela 8b:	<i>Mnenja o učinkovitosti ukrepov po območjih OOK</i>	77
Tabela 9:	<i>Mnenja o usposabljanju knjižničarjev</i>	79
Tabela 10:	<i>Značilnost knjižničnih kadrov glede na izobrazbo ter število uporabnikov po območjih OOK</i>	80
Tabela 11:	<i>Ciljna okolja za dejavnosti za razvoj bralne pismenosti</i>	81
Tabela 12:	<i>Ciljna okolja za dejavnosti za razvoj bralne kulture</i>	82
Tabela 13a:	<i>Ciljne skupine za razvoj bralne pismenosti glede na regijo</i>	83
Tabela 13b:	<i>Ciljne skupine za razvoj bralne pismenosti glede na regijo</i>	84
Tabela 14a:	<i>Ciljne skupine za razvoj bralne kulture glede na regijo</i>	85
Tabela 14b:	<i>Ciljne skupine za razvoj bralne kulture glede na regijo</i>	85
Tabela 15a:	<i>Sodelovanje z deležniki za namen razvoja bralne pismenosti/kulture</i>	87
Tabela 15b:	<i>Sodelovanje z deležniki za namen razvoja bralne pismenosti/kulture</i>	87
Tabela 16:	<i>Število prebivalcev v nekaterih demografskih skupinah glede na regijo v letu 2015</i>	88
Tabela 17:	<i>Dosežki slovenskih petnajstletnikov v raziskavi PISA 2012</i>	89

Knjigi na pot

Vsaka nova strokovna publikacija je dragocena pridobitev. Če je tiskana, še toliko bolj. Vsaj zame, ki sem v digitalnem svetu še vedno prepogosto na analognem načinu razmišljanja in rada ohranjam branje brez motečih povezav, ki me prehitro odpeljejo na nekaj drugega. Vdrejo v moj fokus in ga vsaj preusmerijo, če jim že ne uspe, da ga popolnoma porušijo. Čeprav je to moja osebna izkušnja, sem skoraj prepričana, da v njej nisem osamljena. Za strokovno poglobljeno spoznavanje izbrane tematike imam rada pred seboj tiskano knjigo ali članek.

Knjiga, ki se zelo veže na temo Kongresa Zveze bibliotekarskih društev Slovenije v letu 2017, prinaša vsebino le ene od raziskav na področju bralne kulture. Verjamem, da so ugotovitve raziskave, ki je nastala v sodelovanju različnih akterjev, zanimive za različne odločevalce, ki pa praviloma ne sodelujejo med seboj, še bolj pa so pomembne za vse nas v knjižničarskem polju razmišljanja, delovanja, ustvarjanja.

Proaktivna knjižnica. Besedna zveza, za katero smo vsi prepričani, da jo razumemo. Mene vedno ob tem samoumevnem prikimavanju ali pritrdjevanju obišče kanček dvoma. Ali jo res vsi razumemo enoznačno? V takšnih primerih pogovor poiščem v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. S svojo težo v tiskani obliki me pogosto preganja na različnih mestih ustvarjanja, zato rada sprejemem digitalno pomoč v slovarjih Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (prikličesh jih, če v strica, ki vse ve, vtipkaš besedo FRAN).

Tokrat mi Slovar slovenskega knjižnega jezika odkrije, da je proaktiven nekdo, ki *deluje, ravna spodbudno in odgovorno glede na razpoložljive možnosti*. Nisem več prepričana, da sem proaktivnost razumela tako. Zame je proaktivne nekdo, ki ne čaka na druge, da zanj najdejo rešitev. Nekdo, ki sebe, svoje sodelavce in s tem delovno okolje, nenazadnje pa

tudi okolje, v katerega je vpet, usmerja v iskanje in udejanjanje rešitev, predlogov in idej. Zakaj to troje? Idej imamo vsi veliko. Včasih toliko, da nas od idej boli glava. Dobra ideja je tista, ki jo uresničimo. Ji damo življenje in z njeno uresnitvijo vplivamo pozitivno na življenje drugega. Posameznika, institucije, kraja, države. Delamo dobro za drugega. Podobno je s predlogi, le tukaj se pogosto pojavi druga težava. Če sam nimam idej, imam lahko veliko predlogov, kako te ideje uresničiti. Znamo sodelovati, se povezovati in tako ustvariti nekaj dobrega za skupnost ali nam stopi na pot Gospod Ego ali Gospa Užaljena veličina? Vsak dan doživljamo, kako smo sposobni res izjemno sodelovati, doživljamo pa tudi dejanja, ki niso vredna človeškega dostojanstva. Da ne zapišem le naše stroke.

In zakaj so med idejami in predlogi še rešitve? Matematične rešitve so enostavne. Ena plus ena je dve. Jasno dajo vedeti, da rabiš nekaj in temu dodaš še nekaj in nato dobiš rezultata. Ali vemo, kaj imamo in kaj moramo dodati, da dobimo ustrezen rezultat? Ali smo knjižničarji pri vodenju projektov, dejavnosti, vsebin, programov v knjižnica proaktivni? Ali res delujemo, ravnamo spodbudno in odgovorno glede na *razpoložljiva* sredstva? Statistični podatki nam razkrijejo finančne dimenzije razpoložljivih sredstev, razkrijejo nam še kvadrature in tudi enote zbirke, ki knjižnico loči od vseh drugih ponudnikov podobnih storitev na trgu in jo zato dela edinstveno. Ali vemo, kakšna razpoložljiva sredstva predstavljajo knjižničarji? Kaj potrebujejo, da bomo pri tem, kar delamo, boljši? Ne, ne, da bi delali več. Da bi to, kar delamo, delali bolje. Upoštevanje razpoložljivih sredstev pri spodbudnem in odgovornem ravnanju naredi iz knjižnice proaktivno knjižnico. Bistven je način vodenja. In če upoštevamo preprost matematičen primer, ki ga je moja prvošolka spoznala že v vrtcu in si peti dan šole želi nazaj v vrtec, morda ker je vse preveč enostavno, barvito in lahko, je v našem primeru rešitev živa bralna kultura. Ne bralna kultura kot vrednota, ki smo je vsi polnih ust, živimo pa mimo nje, ker nimamo časa (če smo se kdaj udeležili kakšnega izobraževanja s področja vodenja, so nam zelo hitro povedali, da je to le izgovor, da ne postavimo prioritete) ali še huje, s svojimi dejanji ji nasprotujemo, čeprav o njej zelo radi govorimo in jo v besedo prelivamo vedno znova na deklarativni ravni.

Načelnost je lepa zadeva, a sprejemanje nečesa na načelni ravni pomeni, da imamo velike pomisleke o tem na ravni udejanjanja. Na načelni ravni naša družba podpira in si želi močan razvoj bralne kulte. Na ravni udejanjanja pa smo v zmrzovalniku zmrznjeni in vsak na svojem koncu

poskušamo preživeti. V tem letu so v razpravi trije dokumenti na državni ravni, ki kažejo popolno odsotnost sodelovanja med akterji pri nalogi razvijati in krepiti bralno kulturo. Predlog Nacionalne strategije za razvoj pismenosti, predlog Nacionalnega programa za kulturo 2018–2025 in Resolucija o družinski politiki 2018–2018. Strokovnjaki že vrsto let kričimo, kako pomembna je družina za razvoj bralnih zmožnosti, vzpostavljanja bralne kondicije in pozitivnega odnosa do branja kot osnovne predpostavke za živo bralno kulturo. Vsi akterji zunaj družine lahko le malo ali bolj uspešno »popravljamo« tisto, kar se ne zgodi v družini. Zato pa je še toliko pomembneje, da naredimo korak proti družini in s programi nagovarjamo tudi družino in ne le posamezne člane.

Kaj pomeni knjižnica za vsakega od nas in za vse nas, ne bom poiskala v slovarju. Že dolgo vem, da jo dojemamo zelo različno, a se v bistvu različnega dojetja pogosto najdemo. Knjižnica je nosilka programa javne službe. Bistvo knjižnice so ljudje. Je najpomembnejša sistemsko vzpostavljena institucija, ki krepi ustvarjalnost, razmišljanje, osebno rast, vseživljenjsko učenje, prost dostop do preverjenih informacij in ima največ razpoložljivih sredstev za trening branja.

Pričujoča publikacija prinaša nekaj rešitev v enostavni matematični nalogi. Nekaj plus nekaj je živa bralna kultura. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije je omogočila izdajo te publikacije v tiskani obliki, ker je ena od njenih temeljnih nalog skrb za profesionalen kader, ki ve, kaj potrebuje, da lahko doseže cilje iz poslanstva, ki ga opravlja. Zato bo tudi publikacija darilo vsem udeležencem Kongresa Zveze bibliotekarskih društev Slovenije ob 70. jubileju delovanja.

Pa ne morem, da ne bi: a ni zanimivo, kako težimo po zahtevnem okolju, a to mora biti spoštljivo, da napredujemo, rastemo in se razvijamo, še vedno pa verjamem, da je igra najboljši učitelj, tudi v proaktivni knjižnici.

Sabina Fras Popović

Uvod

Pričujoča publikacija je eden od rezultatov v letu 2016 zaključenega ciljnega raziskovalnega projekta z naslovom *Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji*, ki sta ga financirala Ministrstvo za kulturo ter Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Projekt je povezal zelo različne strokovnjake, ki se ukvarjajo s področji branja, porajajoče se (zgodnje, predbralne) pismenosti, bralne in informacijske pismenosti, knjige kot medija, knjižnega trga, knjižničarstva in še bi lahko naštevati. Sodelovali so predstavniki Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in Pedagoške fakultete Univerze Mariboru ter Narodne in univerzitetne knjižnice.

Cilji projekta so bili s primerjalnim pogledom na izobraževalne in knjižnične sisteme nekaterih izbranih držav ter Slovenije identificirati dejavnike, ki vplivajo na stanje bralne pismenosti v Sloveniji, ter predlagati ukrepe na izobraževalnem in knjižničnem področju, ki bi prispevali k izboljšanju tega stanja. Izbrane države, podane že v projektnem razpisu, so bile: Estonija, Poljska, Finska, Japonska, Kitajska (omejili smo se na Hongkong in Šanghaj) ter Singapur. Ključ izbire primerjanih držav so bili dosežki na raziskavah PISA.

Projekt je imel štiri sklope:

- 1) Preučitev izobraževalnih sistemov v izbranih državah in primerjava s Slovenijo.
- 2) Preučitev knjižničnih sistemov (s poudarkom na šolskih in splošnih knjižnicah) v izbranih državah in primerjava s Slovenijo.

- 3) Oblikovanje predloga metodologije za ugotavljanje vpliva knjižnične dejavnosti na bralno pismenost in bralno kulturo v Sloveniji.
- 4) Oblikovanje priporočil za dvig bralne pismenosti v Sloveniji.

Rezultat plodnega sodelovanja je projektno poročilo, iz njega izhajajoče kasnejše objave (vse je navedeno v seznamu literature na koncu publikacije) ter precej načrtov za prihodnost, tako raziskovalne kot vsebinske narave. Treba je povedati, da smo se pri pripravi monografije opirali tudi na vsebino del, ki so v pripravi oziroma še niso izšla; tak je zlasti članek v reviji *Otrok* in knjiga avtoric Haramija in Vilar (2017).

V monografiji podrobneje predstavljamo del projekta, ki je zajel zlasti splošne knjižnice in njihovo delo na področju bralne pismenosti in bralne kulture. Pregledali smo teoretična spoznanja o splošnih knjižnicah ter njihovem delu na področju bralne pismenosti in bralne kulture ter poskušali ugotoviti, kakšno je delo slovenskih splošnih knjižnic na teh področjih. Medtem ko seveda nihče ni dvomil, da splošne knjižnice na področjih bralne pismenosti in bralne kulture veliko in dobro delajo, smo želeli (skupaj z ministrstvom) pridobiti nekoliko natančnejše podatke o njihovem delu. V ta namen smo izvedli raziskavo, katere rezultate predstavljamo v monografiji. Iz vseh podatkov, tako teoretičnih kot tudi empiričnih, smo črpali temeljno podlago za model proaktivne splošne knjižnice za bralno pismenost in bralno kulturo, ki je predstavljen v nadaljevanju, in za nekatera priporočila, za katera smo v projektni skupini menili, da bi pripomogla k dvigu bralne pismenosti in bralne kulture v Sloveniji.

Z našo raziskavo delo vsekakor še ni zaključeno. Želimo si, da bi bili rezultati raziskave in naša priporočila spodbuda za nadaljnje delo.

1

Bralna pismenost in bralna kultura

1.1 Opredelitve

Publikacijo začenjamo z opredelitvami nekaterih ključnih pojmov, na katere smo se opirali v teoretičnem delu te raziskave, pa tudi v interpretaciji rezultatov, oblikovanju modela proaktivne knjižnice in predlogov ukrepov za izboljšanje stanja bralne kulture in bralne pismenosti v Sloveniji.

Branje opredeljujemo kot proces sprejemanja, dekodiranja in razumevanja sporočil, ki zahteva določene veščine oziroma kompetence. Branje se pojavlja v različnih oblikah (npr. poglobljeno branje, hitro branje), v različnih kontekstih (prosti čas, učenje, delovno mesto itd.) ter za različne namene. Lahko je informativno, razvedrilno, umetniško doživljajsko, eksistencialno spoznavno, v vlogi gradnje identitete itd. Predstavlja sredstvo za doseganje različnih ciljev v praktičnem življenju: od razumevanja, komuniciranja, delovanja, načrtovanja itd. Pozitivni učinki branja na posameznika ter celotno družbo so nedvoumni.

Bralno kulturo opredeljujemo kot odnos posameznika in družbe do knjige kot medija in branja kot procesa, torej splet pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem, ki so prisotni v družbi. Gre za odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd., pa tudi za razvoj bralnih navad.

Porajajočo se pismenost (imenovano tudi predbralna ali zgodnja pismenost) opredeljujemo kot vse, kar otrok ve o branju in pisanju, preden sam postane bralec in preden obvlada spretnost pisanja.

Bralno pismenost vidimo kot predpogoj za udejstvovanje v bralni kulturi. Razvija se vse življenje kot zmožnost in družbena praksa v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti. V prenovi Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti (2017, str. 3) se uporablja naslednja izhodiščna opredelitev: »Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznikov za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, zmožnosti (kritičnega) razumevanja prebranega ter pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih potencialov ter njegovo uspešno sodelovanje v družbi.« Bralna pismenost je ena od skupin kompetenc, ki izhaja iz branja, iskanja, vrednotenja in uporabe informacij. Določena raven bralne pismenosti se ohranja s prakticiranjem, tj. uporabo v različnih življenjskih kontekstih ter nenehnim razvijanjem bralnih kompetenc. Za bralno pismenost se uporablja tudi izraz bralna zmožnost.

Informacijsko pismenost opredeljujemo kot zmožnost razmišljujočega (reflektivnega) odkrivanja informacij za najrazličnejše namene (vsakodnevno življenje, izobraževanje, informiranje itd.), razumevanje, kako informacije nastanejo, kakšna je njihova vrednost, ter kot zmožnost uporabe informacij pri ustvarjanju novega znanja ter etičnem sodelovanju v skupnostih, ki temeljijo na učenju (povzeto po Framework for information literacy for higher education, 2016). Gre torej za sposobnost in razumevanje, kakšni viri informacij so na razpolago, kako so nastali in kakšna je njihova vrednost, kako v njih najdemo informacije, kako jih vrednotimo in uporabimo glede na predviden namen, ter jih posredujemo tako, da se učimo sami ter da se drugi učijo od nas. Informacijska pismenost ima tako pomen v vsakodnevnom življenju, pri izobraževanju, v poklicu, političnem odločanju, sodelovanju v družbenem življenju, saj omogoča učenje.

1.2 Vloga branja, bralne kulture ter bralne in informacijske pismenosti v družbi

Na začetku knjige zapisan citat pesnika Toneta Pavčka morda najboljše ilustrira pomen branja za celotno družbo. Kot eno temeljnih orodij za

delovanje družbe in posameznika sta branje in pismenost neločljiv del skorajda vseh področij človekovega življenja in delovanja ter tudi razvojno usmerjena procesa z naraščajočim družbenim pomenom, saj od posameznika zahtevata stalno učenje, napredovanje in prilagajanje bodisi zaradi različnih bralnih okoliščin in situacij kot tudi zaradi spreminjajočih se tehnologij. Knafličeva piše (2009, str. 5): »Danes skoraj ni možno preživeti dneva, ne da bi se srečali z različnimi oblikami pismenosti: jutranjimi novicami v časopisu, imeni ulic ali drugimi znaki in obvestili na ulici, neizogibnim branjem in pisanjem na delovnem mestu, branjem in pisanjem za potrebe družinskega življenja, lastnega prostega časa ter družbenega udejstvovanja.« Zaradi vtikanosti v družbeno življenje se z branjem in pismenostjo ukvarja mnogo področij. Če si izposodimo še citat Novljanove (2008, str. 115), vidimo, da »[b]ralno kulturo povezujemo z ravniyo dosežene bralne pismenosti, dostopnostjo bralnih virov, časom za branje, prostorom, s potrebami posameznika in okolja, prispevek pri njenem razvijanju pa z vrednotenjem doseganja postavljenih ciljev. Na tak način se hitreje pokažejo pomanjkljivosti v delovanju [knjižnic], ki omogočijo spremeniti, izboljšati delovanje.«

Z razvojem bralnih veščin posameznika je treba začeti zgodaj, pravzaprav ni nikoli prezgodaj. Porajajoča se pismenost, opredeljena kot vtisi otroka o branju, ki jih pridobiva preko bralnih spodbud odraslih, obkroženosti z bralnim gradivom ter zaznavanja zgledov odraslih, ki berejo, je nujni predpogoj za razvoj kasnejših bralnih veščin. Te so eden ključnih dejavnikov v šolskem ter kasneje življenjskem uspehu. »Ne le predopismenjevalno obdobje, ko otrok pridobiva zavedanje o tisku, pisavi, smeri branja in drugih informacijah, ki sodijo v vizualni kod, tudi ko otrok že doseže osnovno raven bralne pismenosti, je pomembno, da v svojem vsakdanjem okolju vidi odrasle (starše, učitelje, vzgojitelje, knjižničarje ...) brati.« (Haramija in Vilar, 2017, str. 14) Haramija in Vilar (Haramija, 2016, str. 105–106; Haramija in Vilar, 2017) opozarjata na izhodišča Deklaracije o pravici evropskih državljanov do pismenosti (2016) in na njenih deset pogojev, potrebnih, da se tudi v praksi udejani pravica do osnovne pismenosti (tudi projekt, iz katerega izhaja pričujoča publikacija, je identificiral te dejavnike kot ključne):

- Otroci imajo doma pri opismenjevanju in učenju jezika vso podporo.
- Starši so deležni podpore, ko svojim otrokom pomagajo razvijati branje in pisanje.
- Dostopni so kakovostni vrtci, kjer v spodbudnem okolju otroci razvijajo jezik in začetno pismenost.

- Kakovostno opismenjevanje otrok, mladostnikov in odraslih je sprejeto kot srčika poslanstva vseh izobraževalnih ustanov.
- Vsi učitelji se v okviru dodiplomskega študija in strokovnih izpopolnjevanj učinkovito izobrazijo in pripravijo na zahtevne naloge pri izvajanju pismenosti.
- Spodbujamo razvoj digitalnih kompetenc v vseh starostnih skupinah.
- Aktivno podpiramo in spodbujamo branje kot prostočasno dejavnost. Knjižnice so dostopne vsem in dobro založene.
- Otroci in mladostniki, ki imajo pri branju in pisanju težave, prejmejo ustrezno pomoč specialnega pedagoga.
- Odrasli ob podpori postanejo pismeni do te mere, da lahko polno sodelujejo v družbi.
- Vsi odgovorni, strokovnjaki, starši in celotna skupnost s skupnimi močmi in s premoščanjem vrzeli na družbenih in izobrazbenih ravneh vsem zagotavljajo enake možnosti opismenjevanja.

Hkrati družbeni značaj branja in pismenosti neizogibno pomeni tudi, da na branje in pismenost vpliva nepregledna množica dejavnikov, med katerimi lahko nedvoumno prepoznamo tudi knjižnice. Novljanova (2011) navaja rezultate nekaterih raziskav, ki so med vplivnimi dejavniki na raven bralne pismenosti prepoznali: število knjig v domači in šolski knjižnici (Elley, Gradišar in Lapajne (1995) pišejo, da več kot jih imajo na voljo, višja je praviloma raven njihove bralne pismenosti), dostop do razredne, šolske in splošne knjižnice (ki je učinkovita le, če so njeni pogoji ustrezno razviti in v njej dela primerno usposobljen knjižničar, kot ugotavlja Novljan (1996)), omogočanje samostojne izbire bralnih virov, pogostost branja za zabavo, pogostost izposoje v šolski/splošni knjižnici, opremljenost šolskih in razrednih knjižnic, delovanje knjižničarjev (PIRLS 2001, 2002).

Knjižnice so, skupaj s še nekaterimi deležniki (npr. pedagoški delavci, založniki), med najglasnejšimi zagovorniki jasnega, sistematičnega in ciljno usmerjenega delovanja v smeri dvigovanja družbenega ugleda branja, kar bi prineslo spremenjen odnos do znanja ter posledično vplivalo na celotno vertikalno intelektualnega razvoja posameznika in družbe. Za družbeni ugled branja vemo, da v zadnjih letih ni tako visok, kot bi si želeli, oziroma celo upada, kar kažejo tako raziskave knjižnega trga (npr. Knjiga in bralci V (Kovač idr., 2015)) kot tudi različne raziskave bralne pismenosti (PISA 2012, 2013; PIRLS 2011, 2012); nekatere ugotovitve sicer nakazujejo spremembe, saj so rezultati slovenskih petnajstletnikov na področju bralne pismenosti v zadnji raziskavi PISA izrazito drugačni

(tj. boljši) od prejšnjih (PISA 2015, 2016). Ne vemo sicer, zakaj je tako, saj analiz še ni. Domnevamo, da bi to lahko bilo povezano s prizadevanji za usposabljanje strokovnjakov (npr. učiteljev, vzgojiteljev) in ozaveščanje javnosti, in upamo, da se bo ta trend obdržal tudi v prihodnjih letih.

Z izboljševanjem stanja bi morda posegli v dogajanje, ki ga opiše Kovač (2014, str. 72), ko ugotavlja, da »v današnji anglizirani in digitalizirani dobi bralne navade in branje knjig v slovenščini niso več samoumevna vrednota, pa naj gre za branje knjig v tiskanem ali elektronskem formatu. Zato bo bralne navade kot vrednoto treba utemeljiti na novo in drugače, kot smo to počeli v časih prebujanja narodne zavesti.« Precej raziskav opozarja, da intenzivna digitalna informacijska pokrajina nima pozitivnega vpliva na razvoj človekovih kompetenc kot so koncentracija, verbalne sposobnosti itd., medtem ko jih branje nedvomno ima in tako »[p]ostaja eden od temeljev intelektualne kondicije našega časa.« (Kovač, 2014, str. 72) Tako so, denimo, tudi slovenske splošne knjižnice pričele glasno opozarjati, da »[v] aktualnih tehnološko zelo spremenjenih razmerah je spodbujanje branja različnih ciljnih skupin prebivalstva in razvijanje dojemanja branja kot vrednote prav poseben izziv in pomembna naloga družbe kot celote.« (Javni natečaj za pridobitev naziva »Branju prijazna občina«, 2017) ter aktivno delovati v smeri izboljšanja bralne pismenosti, spodbujanja branja in razvoja bralne kulture ter osveščati, da je branje življenjska vrednota in kako pomembna je njegova javna podoba. Obenem se v tem kontekstu ne moremo izogniti razpravi o pogojih za delovanje knjižnic, na katere nenehno opozarjajo mnogi avtorji.

Če parafraziramo Grilca (2015), je odnos do knjige, branja in znanja simptom družbe, ki razgalja nekatere sistemske anomalije ali zgodovinske pomote, kajti videti je, da smo se na Slovenskem problema v preteklosti lotevali narobe. Kako bi si sicer drugače razložili dokaj nizek rezultat sicer intenzivnega in požrtvovalnega dela v šolah in knjižnicah. Videti je, da smo spregledali oziroma se premalo ukvarjali z družbenim in kulturno pogojenim položajem knjige, ki seveda obarva celoviti odnos posameznika in družbe do branja. Čas je, da pričnemo to spreminjati.

2

Vloga splošnih knjižnic v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture

2.1 Izhodišča za določitev vloge splošnih knjižnic v razvoju bralne pismenosti ter bralne kulture

Glede na prej predstavljene opredelitve in druga izhodišča bralne pismenosti in bralne kulture je treba priznati, da splošne knjižnice pri njunem razvoju ne delujejo neposredno oziroma niso edini vplivni dejavnik. Delujejo bolj kot kontekstualni dejavnik, ki lahko ozavešča, motivira, usposablja in zagotavlja možnosti. Splošna knjižnica je oziroma mora biti proaktivni igralec (deležnik), ki lahko pomembno prispeva k razvoju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture v lokalnem okolju. Novljanova (2005, str. 87) naloge splošnih knjižnic na področju bralne kulture vidi kot:

- »Knjižnice so kot javni zavod dolžne razvijati bralno kulturo.
- Knjižnice aktivno posegajo v razvijanje bralne kulture.
- Knjižnice spodbujajo bralno kulturo s knjižno zbirko na področjih informiranja, izobraževanja in sprostitev.«

Avtorica sicer tudi opozarja, da je uspešnost knjižnic pri spodbujanju bralne kulture tesno povezana z razvitostjo njihovih delovnih pogojev.

Podobnega mnenja je tudi Jager (2008, str. 170), ki meni, da splošne knjižnice kot zlasti kulturne ustanove pomembno vplivajo na oblikovanje kulturnega življenja lokalne skupnosti, zato je njihova naloga, da utrjujejo

in razvijajo bralno kulturo, saj je pisana beseda še vedno konstitutivna duhovna in kulturna vrednota. Posebej poudari, da je naloga splošnih knjižnic zagotoviti ustrezen delež zahtevnejše literature ter hkrati z različnimi dejavnostmi razvijati kulturo branja, »še posebej v podporo slovenski knjigi«. Mnenje iz založniških vrst temu pritrjuje (Rugelj, 2008, str. 127): »Splošne knjižnice so v tem trenutku namreč moderen, izjemno dobro obiskan kulturni sistem, ki tudi v prihodnosti omogoča dvig splošne kulturne zavesti in izobrazbe tistega dela prebivalstva, ki zahaja vanje.« Obenem seveda ne moremo spregledati, da avtor izrecno omenja prebivalce, ki splošno knjižnico uporabljajo, kar še zdaleč ne zajema večine prebivalstva.

Podatki kažejo, da se branje spreminja, saj je vse pogosteje fragmentarno in večopravilno, opazno je tudi, da se bralci (zlasti mlajši) selijo v digitalne medije v tujih jezikih (zlasti v angleščino). Raziskava *Knjiga in bralci V* (Kovač idr., 2015), tudi v povezavi z rezultati predhodnih raziskav doma in v tujini, opozarja na različne spremembe, povezane z branjem in porabo knjige v sodobni slovenski družbi: posameznik vse pogosteje svoj čas porablja za spremljanje množičnih, zlasti spletnih družbenih medijev, kar vpliva tudi na zmanjševanje bralnih kompetenc oziroma sposobnosti za daljše zbrano branje zahtevnejših besedil. Eden od ključnih razlogov za stagnacijo oziroma nazadovanje bralnih navad v Sloveniji je zmanjšanje števila najbolj intenzivnih bralcev med najvišje in srednje izobraženimi, kar pomeni, da izboljševanje izobrazbene strukture v Sloveniji kljub pomembnemu povečanju dostopnosti knjige ni izboljšalo bralnih navad. Raziskava opozori na dva socialno-kulturna trenda, ki vplivata na upadanje bralnih navad in zmanjševanje deleža rednih bralcev: med izobrazbo in bralnimi navadami ni pozitivne korelacije, izrazito pa tudi upada zanimanje za (zlasti redno) kupovanje knjig oziroma dojemanje knjige kot zanimivega in vrednega objekta. Raziskava zaključí, da poglobljeno branje, vezano na knjižni medij, izginja iz horizonta izobražencev (besedilna zavest se torej spreminja) in da ti dostopajo do informacij na drugačne, od knjige neodvisne načine. Raziskava je pokazala, da so pomemben dejavnik pri razvoju bralnih navad tudi nakupi knjig; poleg tega se danes veliko branja dogaja na različnih digitalnih platformah.

Študije sicer ugotavljajo, da se slovenske splošne knjižnice (in založniki), kljub sicer nasprotnem splošnem prepričanju, relativno malo ukvarjajo z vprašanjem razvijanja pismenosti in bralne kulture. Novljanova (2004, 2005, 2008) je ocenila, da je delo splošnih knjižnic ostalo na ravni »sprostitve in splošnega (priročniškega) izobraževanja in se premalo ukvarja

z razvijanjem zahtevnejših oblik branja in pismenosti. Knjižnice so bile sicer aktiven dejavnik bralne kulture, a so vzdrževale pismenost na pre nizki ravni, saj z dostopnostjo informacij, knjižničnega gradiva in storitev niso prispevale dovolj k njenemu razvoju in s tem drugačni bralni kulturi.« (Novljan, 2005, str. 154–155) V nadaljevanju Novljanova ugotavlja, da je nabavna politika kazala na pasiven odnos do okolja, knjižnice se uporabniku niso posvečale dovolj in ga niso spodbujale k odkrivanju novih interesnih področij ter razvijanju lastnih (bralnih) zmožnosti. Tudi raziskava Novljanove, Kodrič-Dačićeve in Karunove (2006) opozarja na problematiko preveč pasivnega odnosa knjižnic do okolja.

Prav tako je raziskava *Knjiga in bralci V* (Kovač idr., 2015) opozorila, da se stanje glede porabe knjige (v najširšem smislu) ob bogatejši ponudbi ter večjih vložkih in večjemu trudu tako knjižnic kot tudi založnikov in knjigostržcev v zadnjih 40-ih letih ni bistveno spremenilo. Že Kocijan (2005, str. 9) je navajal, da je »najbolj priljubljeno branje manj zahtevnih knjig, torej lahke literature, zlasti angleških in ameriških trivialnih uspešnic, medtem ko je sodobno slovensko in zahtevnejše svetovno leposlovje neprimerno manj priljubljeno, to se pravi: sposojeno, kupovano, brano.« Raziskava Šikonjeve in Petkove (2015) o branju sodobnih slovenskih romanov – sicer narejena na nekaterih enotah zgolj ene, resda večje splošne knjižnice iz osrednjeslovenske regije – je pokazala, da se uporabniki sicer zavedajo dejstva, da se sodobni slovenski romani malo berejo oziroma da se več bere prevodno literaturo, a to nekako pasivno sprejemajo. Kot razlog za tako stanje so intervjuvanci navajali večjo količino prevodnega leposlovja in odsotnost promocije slovenskih avtorjev. Raziskava je zaznala pozitivna in negativna mnenja o sodobnih slovenskih romanih, a ni nepomembno, da so bila negativna mnenja, ki jih je bilo tudi več, močno zaznamovana s subjektivnim zaznavanjem vsebine slovenskega leposlovja kot neprimerne, zastarele, zahtevne, naporne, neprijetne (moraste, pesimistične, »zatežene«), izhajajoče iz preozkega nabora možnih tem – kar so mnogi uporabniki povezovali s predhodnimi izkušnjami iz izobraževanja. Obenem so intervjuvanci opozarjali na to, da jim slovenski avtorji niso dovolj poznani, saj zanje ne slišijo in tako ne poznajo njihovih del. Šikonjeva in Petkova (2015, str. 48) analizo strneta: »Glavni razlog za nebranje je torej v tem, da domačim bralcem slovenski sodobni romani niso všeč in jim niso blizu.« Razlago lahko dopolnimo tudi s, kot kaže, nezadostno in/ali neprimerno promocijo slovenskega leposlovja. In prav tu se poleg založnikov in knjigarn odpirajo možnosti tudi za delo splošnih knjižnic.

V tem kontekstu lahko gledamo tudi gradivo, ki je v splošnih knjižnicah najbolj izposojano (seznam »Najbolj brane knjige«¹). Uporabniki največ posegajo po prevodnih romanih, veliko izposoj imajo tudi otroška in mladinska dela, ki večinoma sodijo med čtivo za domače branje. Šikonjeva in Petkova (2015) sta z analizo za leto 2013 ugotovili, da je na seznamu malo del sodobnih slovenskih avtorjev, ki pišejo romane za odrasle, da so med njimi le najbolj prepoznavni avtorji, katerih dela so bila medijsko dobro izpostavljena ali so bili nominiranci ter nagrajenci literarnih nagrad (zlasti nagrade kresnik). Za primer navedeta roman *Čefurji, raus!* Gorana Vojnoviča in padanje njegove izposoje (na seznamu »Najbolj brane knjige« je bil roman v letu 2009 na enajstem mestu, 2010 na devetem, 2011 na 37. mestu, 2012 na 54. mestu, 2013 na 67. mestu, leta 2014 pa ga ni več med stotimi najbolj brani). Ugotavljata tudi, da se dela slovenskih avtorjev v zadnjem desetletju na ta seznam slabo uvrščajo in da na njem prevladujejo dela manj zahtevnega prevodnega žanrskega leposlovja (svetovne knjižne uspešnice). Na vrhu lestvice so dela, ki sodijo med obvezno domače branje, med najbolj izposojanimi se pojavlja zgolj nekaj slovenskih avtorjev otroških in mladinskih del in le izjemoma je mogoče zaslediti tudi sodobna dela domačih avtorjev, ki niso namenjena mladini in otrokom. Naša naknadna analiza za leto 2015 kaže naslednje: med 250 najbolj izposojanimi knjigami v splošnih knjižnicah je okrog 200 takih, ki ne sodijo med domače branje ali priročnike, njihova struktura glede zahtevnosti pa se ni bistveno spremenila. Šikonjeva in Petkova (2015) sta na primeru ene večje splošne knjižnice ugotovili tudi, da temu trendu sledi tudi s svojim priporočilnim seznamom, kajti na njem je veliko del, ki so sicer uvrščena na seznam »Najbolj brane knjige«.

2.2 Vloga splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture

Odpirajo se številna vprašanja razvoja vloge knjižnic pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Najprej se moramo vprašati, kakšna naj bi bila vloga splošne knjižnice. V kolikšni meri je to vprašanje kakovosti in

¹ Seznam je dostopen na spletni strani: http://home.izum.si/cobiss/top_gradivo/.

koliko »izletov« v neakovost je mogoče dopustiti ter s kakšnimi razlogi to upravičevati? V kolikšni meri lahko knjižnica nalogo opravi sama, koliko in kako mora sodelovati z drugimi deležniki in jih tudi povezovati? Odgovor na zadnje vprašanje je seveda pozitiven v smislu povezovanja, saj je tudi stanje bralne pismenosti in bralne kulture rezultat mnogih prepletenih dejavnikov. Res pa izvajanje ustreznih dejavnosti zahteva temeljit razmislek in strokovni pristop.

Gouldingova (2002, str. 1–3) v kontekstu bralnega opismenjevanja ločuje dve domeni delovanja splošne knjižnice ob upoštevanju razvojne stopnje bralca. Prva je promocija branja in razvoj bralca oziroma bralne kulture za občinstvo, ki je zmožno izkoristiti branje za lasten užitek in razvoj (tj. za »samostojne bralce«). Druga domena pa predstavlja razvoj bralcev do te ravni, pri čemer omenja osebe s slabšo funkcionalno pismenostjo. Pri tej opredelitvi bi si lahko pomagali z lestvico stopenj pismenosti, npr. s tisto, ki izhaja iz raziskave PISA. V tej zvezi omenjajo Smernice za knjižnične programe opismenjevanja različne skupine, npr. mlade osipnike, nezaposlene, priseljence, sezonske delavce itd. (Smernice za lažje berljivo gradivo, 2007, str. 37). Sem seveda smiselno sodijo tudi predšolski in šolski otroci oziroma mladostniki. To izhodišče je mogoče uporabiti pri razmišljanju o razdelitvi ciljnih skupin za delo knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture (ob zavedanju, da je treba o njih razmisliti in nabor dopolniti, npr. z ranljivimi skupinami, uporabniki s posebnimi potrebami) ter opredelitvi ciljev, ki naj jim knjižnica sledi s svojimi dejavnostmi, intervencijami itd., seveda vsakič ob upoštevanju značilnosti okolja. Slabša bralna ali informacijska pismenost pomeni odstop navzdol od neke splošne ravni v državi ali globalno. Povedano drugače, izmerjene vrednosti (ravni, deleže prebivalstva itd.) se interpretira v primerjavi s povprečnimi ravni pismenosti; kadar gre za izrazita odstopanja navzdol, govorimo o problemu slabše bralne in informacijske pismenosti. Neuporabniki knjižnice so lahko takšni, ki imajo ustrezno raven pismenosti, a nimajo interesa, ali pa takšni, ki morda imajo interes, nimajo pa potrebne ravni pismenosti. Zato je eden od ukrepov knjižnice vsekakor povezan s prizadevanjem za pritegnitev neuporabnikov.

Vloga splošne knjižnice torej ni samo v zagotavljanju dostopnosti gradiva, temveč tudi v omogočanju, spoznavanju in razvijanju bralne kulture. Njena vloga ni omejena na zagotavljanje uporabe preverjenih vsebin in skrb za kakovost, temveč tudi v eksperimentiranju z novostmi, torej v povezovanju novih bralcev z novimi knjigami (neuporabniki, novi avtorji,

žanri). Lahko bi rekli, da naj knjižnica išče bralca za knjigo in knjigo za bralca.

Za aktivnejšo vlogo splošnih knjižnic pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture je treba poudariti oziroma razviti njihovo vlogo pri razvoju občinstva (tj. pridobivanju bralcev in uporabnikov). Smernice za splošne knjižnice (IFLA public library service guidelines, 2010) govorijo o t. i. »tržnem« pristopu, pri čemer je mišljeno zlasti spremljanje, kdo uporablja knjižnico, spremljanje potreb ter ustrezno promoviranje in motiviranje ljudi za uporabo knjižnice in za branje nasploh. Knjižnica si mora prizadevati razumeti manj pogoste uporabnike in neuporabnike ter v njih poskušati zbuditi zanimanje za branje in uporabo knjižnice tako, da jih spodbuja in jim pomaga pri izbiri ustreznega bralnega gradiva, jih motivira, izobražuje, ozavešča in širi izbiro, zato lahko postane knjižnica eden glavnih deležnikov pri oblikovanju pozitivne javne podobe branja, ta pa temelji na branju kot ustvarjalni dejavnosti in poglobljeni osebni izkušnji (Nelson, 2008; Smernice za lažje berljivo gradivo, 2007; Train, Usherwood in Brooks, B.I.).

Dejavniki razvoja porajajoče se pismenosti (tudi zgodnje ali predbralne pismenosti), kot jih predstavi IFLA in jih povzameta Haramija in Vilar (2017, str. 14), so obkroženost otroka z bralnim gradivom, bralne spodbude in glasno branje otroku ter zgled odraslega, ki sam bere (torej branje odraslih kot zgled). Ob tem je pomembno tudi zavedanje staršev in drugih odraslih o pomenu branja za otrokov razvoj ter branje kot vez med otrokom in starši/odraslimi. Pismenost in bralna kultura se torej razvijata skozi branje ter z uporabo knjižnic. Pismenost in bralna kultura vplivata na pozitiven odnos do branja in znanja za vse življenje. K temu prispeva delovanje knjižnic v smislu aktivne promocije, premišljenega izbora kakovostnega gradiva, kakovostnih in ciljno usmerjenih storitev, kompetentnega osebja itd. Knjižnica ponuja možnosti za razvoj pismenosti s stikom s t. i. »okoljem, bogatim s tiskanim gradivom in drugimi mediji«, ponuja možnost razvoja vseh kompetenc izražanja in ustvarjalnosti, krepi osebne in medosebne kompetence itd. Deluje kot prostor za spodbujanje razvijanja lastnih interesov, ustvarjalnosti in vzporedno razvija pismenost. Tako prispeva k oblikovanju pozitivnega odnosa do knjižnice in branja, k uporabi knjižnice za branje v prostem času, za lasten interes, šolsko delo, zaposlitev itd. Delovanje seveda usmerjajo in zaznamujejo nekatere predpostavke oziroma predpogoji:

- stopnja razvitosti pogojev dela knjižnice (enakomerno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji glede na strokovna priporočila),

- ustrezno gradivo, prostor, oprema (pohištvo, IKT) za tradicionalno knjižnično dejavnost, ustrezno gradivo, prostor in oprema za izobraževalno delo z uporabnik, usposabljanje in samoizobraževanje,
- ustrezen urnik odprtosti,
- ustrezna lokacija in signalizacija v knjižnici, ustrezna politika uporabe knjižnice in gradiva,
- ciljna usmerjenost na primerne ciljne skupine: pozornost na podeželje, priseljence, ekonomsko prikrajšane, otroke, ki niso vključeni v institucionalno predšolsko izobraževanje, uporabnike s posebnimi potrebami ali z drugih jezikovnih območij, funkcionalno slabše pismene itd.
- poznavanje ravni pismenosti v okolju,
- opredelitev ciljnih skupin in prioritete,
- vzpostavljeno sodelovanje z drugimi organizacijami v okolju – oblikovanje skupnih ciljev, projektov (zlasti z organizacijami s področja izobraževanja odraslih, z založniki, s prostovoljci),
- usposobljeno osebje (kompetence za razumevanje problematike pismenosti in potreb uporabnikov, za opismenjevanje, o otrokovem razvoju, razvoju pismenosti, opolnomočenju staršev in drugih odraslih za bralno pismenost, za identifikacijo ciljnih skupin, o gradivu in za izbor gradiva, za snovanje in izvedbo prireditev oziroma dejavnosti, za organizacijo promocije, za motiviranje in pridobivanje uporabnikov, za razvoj in vodenje projektov opismenjevanja itd.),
- organizacija prostovoljcev,
- redno in ciljno vrednotenje delovanja (rezultati in vplivi na okolje oziroma uporabnike).

2.2.1 Dejavniki razvoja bralne pismenosti in bralne kulture v splošnih knjižnicah

Možnosti splošne knjižnice pri razvoju bralne kulture vidimo v naslednjih dejavnikih (delno po Novljan, 2003, str. 152):

- Oskrba z ustreznimi bralnimi viri oziroma dovolj obsežna zbirka knjižničnega gradiva, da zadosti povpraševanju, je vsebinsko raznolika, kar omogoča predstavitev aktualnega znanja in kulturnega dogajanja, prilagojena zahtevam uporabnikov glede jezika, intelektualne sposobnosti in bralnih ovir ter upošteva raznovrstne interese potencialnih

- uporabnikov, vezanih na starostno obdobje, kulturno pripadnost, poklic itd.
- Dostopnost bralnih virov – ta ima več dimenzij:
 - Prostorsko (lokacijsko) dostopnost knjižnice, dostopnost stavbe in notranjih prostorov, odprtost, ustrezno ureditev gradiva, vključno s signalizacijo. Potrebno je zagotoviti zadosten izbor gradiv tudi v manjših enotah.
 - Oviro pri dostopu predstavljajo tudi finančni stroški, povezani z uporabo knjižnice (članarine, previsoke zamudnine, medknjižnična izposoja).
 - Možna ovira so lahko neustrezne politike knjižnice (zamudnine, prekratki izposojevalni roki itd.). Potrebno je zagotavljanje izposoje na dom po naročilu, kroženje premičnih zbirk, vračanje v katerikoli enoti, vračanje v nabiralnike.
 - Pomemben je tudi vidik kognitivne dostopnosti.
 - Poseben izziv predstavlja dostopnost elektronskih virov.
 - Spodbujanje uporabe virov v ustreznem prostoru in s primerno opremo, tu mislimo na različne namenske prostore, opremo za premagovanje ovir branja (lupe, DAISY predvajalniki itd.), druge elektronske prenosne naprave itd.
 - Spodbude in pomoč pri izbiri gradiva. Merimo predvsem na ustrezno pomoč glede identifikacije in izbora gradiva za specifični namen. Pomoč omogoča strokovno obdelano gradivo v katalogu in drugih referenčnih virih (vsebinska obdelava: anotacije, klasifikacija namena in zahtevnosti), dostopnost referenčnih virov ter svetovanje strokovnega osebja (ki mora biti ustrezno usposobljeno). Med spodbude vključujemo tudi predstavljanje virov (razstave, spletna stran, anotacije itd.), kar že meji na promocijo.
 - Usposabljanje in razvoj bralca. Gre za usposabljanja za bralno pismenost, za uporabo knjižnice oziroma informacijsko pismenost, vključno z razvojem meril vrednotenja samih bralcev. Sem uvrščamo tudi razvoj bralne pismenosti, vzpostavljanje in utrjevanje bralnih navad pri otrocih in drugih uporabnikih, razvoj odnosa do branja in bralnega gradiva itd. Knjižnica usposabljanje izvaja, sodeluje pri njem ali pa napotuje na druge izvajalce.
 - Pridobivanje bralcev z ozaveščanjem o pomenu branja (npr. pri starših), motiviranjem za branje (notranje, zunanje), s promocijskimi dejavnostmi itd. Promocija z gradivom, prireditvami.
 - Povezovanje in sodelovanje različnih deležnikov v lokalni skupnosti ali šoli pri uresničevanju skupnih ciljev pri razvoju bralne kulture.

- Uporaba bralne aktivnosti pri povezovanju ljudi, zdravljenju, usmerjanju v dejavnosti, v katerih se zahteva prakticiranje pismenosti itd.

Farmerjeva in Stričevićeva (2011, str. 14) sta pripravili sintezo rezultatov raziskav, ki se sicer nanašajo na dejavnike promocije branja in pismenosti ter ne neposredno na bralno pismenost in bralno kulturo. Kljub temu jih lahko vidimo kot dejavnike, ki prispevajo tudi k razvoju bralne kulture in bralne pismenosti. Dejavniki so raznoteri ter med seboj v kompleksni interakciji.

- Učinkovite metode promocije: razstave, panoji, bibliografije, bralna znamenja, videi, časopisni članki, spletni portali, novice, akcije/seznami »knjiga tedna«, oddaje in napovedi po radiu, TV.
- Učinkovite knjižnične storitve: pogovori o knjigi, svetovanje bralcem in biblioterapija, referenčna dejavnost, podarjanje knjig, načrtovanje in razvoj knjižničnih zbirk, trening branja/pismenosti, nagrade.
- Učinkoviti programi promocije: družinska pismenost, pravljичne ure, natečaji in tekmovanja (poezija, ustvarjalno pisanje, obleci se kot oseba iz knjige, poletno branje, posterji itd.), srečanja z avtorji in drugimi gosti, srečanja/prireditve v občinskih prostorih (npr. mestni hiši), vsebinsko specifični programi (npr. varstvo otrok, pisanje prošelj za zaposlitev, risanje/skiciranje (angl. scrap booking)).
- Uspešni in učinkoviti načini spodbujanja sodelovanja uporabnikov: knjižni klubi in druge diskusijske skupine (npr. o filmih, risanih filmih)
 - tako osebne kot spletne, svetovalne skupine (za recenzije, za izbor gradiva, za načrtovanje knjižničnih programov, za storitve).
- Koristni izdelki za uporabnike: knjižne recenzije, knjižna znamenja in plakati, videi, razstave, panoji.
- Produktivne storitve: mentorstvo, knjižni kolega (angl. book buddy), poučevanje/usposabljanje/treningi, pravljичne ure, izdelovanje posnetkov.
- Koristni načini sodelovanja s partnerji: odnosi z javnostmi, programi, usposabljanja, govorniki, svetovalci.
- Učinkoviti digitalni (računalniški) promocijski izdelki: digitalne pravljичne ure, podcasti/videocasti, blogi, wikiji, virtualne skupnosti.
- Predpogoji v knjižnici za promocijo branja/pismenosti:
 - knjižnična zbirka (velika, raznolika, visoke kakovosti, privlačna, sodobna, v različnih jezikih, ustrežna glede na interese uporabnikov),
 - vpliv uporabnikov na izbor/nabor virov in storitev,
 - osebje (usposobljeno, z znanjem jezikov, priljudno/odprto),
 - prostori (dostopni, prijazni, čisti, organizirani).

Ugotovimo lahko, da poslanstvo razvoja bralne kulture in bralne pismenosti prežema pravzaprav celotno delovanje splošne knjižnice, vključno s pogoji. Različne oblike dejavnosti so lahko plod ustvarjalnosti knjižničarjev. V spodnji seznam smo poskušali zajeti nekatere pomembne dejavnosti oziroma področja delovanja:

- ozaveščanje splošne javnosti in ciljnih skupin o problematiki slabše pismenosti,
- razvoj pozitivnega odnosa do knjižnice in branja,
- motiviranje in pridobivanje posameznikov za sodelovanje v dejavnostih razvoja pismenosti (pozitivni zgledi, notranja motivacija za branje),
- organizacija skupinskih oblik aktivnosti za motiviranje, vzajemno pomoč,
- ozaveščanje in opolnomočenje staršev in drugih odraslih o pomenu porajajoče se pismenosti, o branju otroku ter koristih in uporabi knjižnice za otroka,
- sodelovanje z različnimi institucijami (vrtci, šole, pediatri itd.),
- medvrstniško in medgeneracijsko učenje,
- posebne oblike dela in prilagojeno gradivo, prostori in oprema za osebe s posebnimi potrebami in posebne uporabniške skupine,
- seznanjanje s knjižnico in osebjem,
- usposabljanje za uporabo knjižnice,
- prireditve (ure pravljič, izobraževanja, delavnice itd.),
- ustrezni igralni in predbralni viri (za oblikovanje učnega okolja, vključno s tiskanimi viri, IKT, e-knjige, multimedija itd.) v knjižnici, za izposajo na dom, za uporabo v drugih institucijah,
- ustrezen prostor za igro oziroma učenje v knjižnici (tudi za starše, ki spremljajo otroke),
- razvoj osebnih bralnih interesov,
- uporaba knjižnice za branje v prostem času, za lasten interes,
- pomoč in spodbuda pri šolskem delu,
- ozaveščanje lastne ravni pismenosti (prostovoljni testi),
- zagotavljanje primerne bralne gradiva,
- pomoč, spodbuda in svetovanje knjižničnih strokovnih delavcev,
- zagotavljanje usposabljanja za opismenjevanje (bodisi poučevanje ali pa napotitve do usposabljanj za pismenost, ki jih izvajajo druge institucije, organizacija individualnega poučevanja s pomočjo mentorja),
- zagotavljanje možnosti za samoizobraževanje (gradivo, prostor, oprema),
- zagotavljanje ustreznega gradiva drugim institucijam (izposoja kolekcij),

- napotitve na druge institucije oziroma sodelovanje med institucijami.

Skladno z zgornjo tezo Gouldingove (2002) lahko vse navedene dejavnike vidimo najprej kot udejstvovanje v bralni kulturi za že samostojne bralce z razvitimi bralnimi interesi. Gre torej za sodelovanje v aktualnem kulturnem, družbenem in znanstvenem dogajanju, kar knjižnica omogoča z aktualnim gradivom, aktualnimi temami, avtorji, dogodki itd. To vključuje tudi povezovanje ljudi z branjem, nadaljnji razvoj interesov, okusov, ustvarjalno preživljanje prostega časa, vseživljenjsko učenje. V skladu s pojmovanjem druge domene pa navedene dejavnike vidimo kot osnovne elemente oziroma možnosti za zagotavljanje razvoja bralnega interesa, kar vključuje razvoj posameznika na področjih bralnih kompetenc (torej opismenjevanje), pojmovanje branja kot vrednote ter vzpostavitev pozitivnega odnosa do kulture in umetnosti.

3

Delo slovenskih splošnih knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture

3.1 Ugotavljanje vpliva splošne knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo

Zaradi kompleksnosti pojmov bralna pismenost in bralna kultura in prepletenosti mnogih dejavnikov pri njenem razvoju (kar smo opisali v prejšnjem poglavju), bi bil pristop kakršnega koli neposrednega vrednotenja delovanja splošnih knjižnic na tem področju po našem mnenju napačen, ni namreč mogoče enoznačno identificirati in ovrednotiti izoliranih dejavnikov ali njihovih dimenzij, poleg tega se knjižnice med seboj močno razlikujejo. Na primer odsotnost ali prisotnost (pa tudi intenzivnost izvajanja) neke dejavnosti ali pristopa, ali usmerjenost oziroma neusmerjenost v neko uporabniško skupino sama po sebi ni nujno podatek, ki govori o kakovosti delovanja knjižnice, saj morda neke uporabniške skupine v okolju te knjižnice ni ali ni potrebe po določeni storitvi (glede na strokovno utemeljeno oceno knjižnice). Zato bi bilo potrebno delovanje knjižnice vedno opazovati in presojeti v kontekstu ter ob upoštevanju njene strokovne presoje.

Glede na povedano smo želeli najprej ugotoviti, ali (in kako) je mogoče ugotavljati vpliv knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo. Zanimal nas je torej pristop knjižnice in njeno razumevanje lastne vloge pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture (tj. koliko/kako lahko knjižnica prispeva) in ne toliko neposreden učinek knjižnice na ta razvoj

(za slednjega tudi menimo, da ga je izjemno težko, če ne nemogoče, objektivno meriti). Nadaljnja vprašanja, ki se zastavljajo in na katera smo poskušali vsaj deloma odgovoriti z raziskavo, ki jo predstavljamo v nadaljevanju, so:

1. V kolikšni meri slovenske splošne knjižnice izvajajo vlogo deležnika v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture?
2. Katerim uporabniškim skupinam, storitvam morda dajejo prednost?
3. Kje še lahko zaznamo možnosti za razvoj?
4. Kakšne prednosti in ovire zaznavajo knjižnice?
5. Kakšna naj bi bila vizija te vloge?
6. Kakšne naj bi bile strateške usmeritve, ki bi usmerjale delovanje knjižnic?

3.2 Metodologija raziskave

Študija je bila dvodelna. V prvi fazi smo vzpostavili fokusno skupino nekaterih izbranih strokovnjakov iz knjižnic, v katerih se izvajajo različni projekti in storitve, ciljno usmerjeni v bralno pismenost in bralno kulturo. Ugotovitve iz fokusne skupine smo nadgradili z vprašalnikom za vse splošne knjižnice (2. faza). Vseboval je ključne poudarke, ki jih je izpostavila fokusna skupina, ker smo jih želeli dodatno osvetliti.

Fokusna skupina

Vprašanja za fokusno skupino navajamo v Prilogi 1. Izvedena je bila 13. junija 2016. Vabljeni so bili predstavniki knjižnic iz Maribora, Novega mesta, Žalca, Kranja, Ljubljane, Kamnika in Tolmina. Udeležilo se je pet predstavnikov. Fokusna skupina je trajala 3 ure in 40 minut z eno prekinitvijo. Prisotni so bili tudi trije raziskovalci, eden v vlogi moderatorja in dve pomočnici. Udeleženci so predhodno dobili na vpogled gradivo z vprašanji in modelom proaktivne knjižnice, da so se seznanili s predvidenimi tematikami in so se lahko predhodno pripravili. Teme, obdelane v fokusni skupini, so bile:

- razumevanje bralne pismenosti in bralne kulture,
- pomen bralne pismenosti in bralne kulture,
- vloga knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture,

- mnenje glede predlaganega osnutka modela proaktivne knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture,
- načini ocenjevanja ravni bralne pismenosti in bralne kulture,
- zadovoljstvo z ravni pismenosti in bralne kulture v svojem okolju,
- sedanje stanje aktivnosti,
- vloga organizacijskih dejavnikov,
- načini in potenciali promocije oziroma osveščanja o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture,
- vpliv knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo,
- povezava ocene ravni bralne pismenosti in bralne kulture s strateškim delovanjem,
- mnenje o načinih in potencialih vključevanja uporabnikov,
- pomen sodelovanja s partnerji,
- izzivi splošnih knjižnic pri razvoju bralne kulture obstoječih bralcev.

Anketa

Vprašalnik (Priloga 2) za vse slovenske splošne knjižnice smo razposlali v začetku julija 2016 (kontaktne podatke smo pridobili na Ministrstvu za kulturo). V prvi polovici avgusta smo poslali tudi opomnik. Podatke smo zbirali od 12. 7. do 4. 9. 2016. Odzvalo (v vsebinskem smislu) se je 30 od 58 knjižnic (52 %), niso pa vse v enaki meri izpolnile vprašalnika, zato so numerusi pri določenih rezultatih nižji. Glede na območja osrednjih območnih knjižnic (OOK) se je odzvala najmanj ena knjižnica iz po osmih območij, odziva ni bilo z Goriškega in Spodnjepodravskega območja.

Vprašalnik je vseboval tematike, ki jih je izpostavila fokusna skupina, ker smo jih želeli preveriti pri vseh knjižnicah. Poskušali smo ga oblikovati tako, da z njim ne bi povzročili slabih občutkov, zlasti pri knjižnicah, kjer je teh projektov ali storitev manj. Uvod v vprašalnik je bil oblikovan tako, da je poudarjal razvoj knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture, izboljšanje stanja, ne pa nalaganje novih nalog ali kritiko. Knjižnice so nato navajale, ali in kako pogosto izvajajo določene storitve/dejavnosti, se usmerjajo v določena okolja/uporabniške skupine oziroma prispevale lastna pojasnila in mnenja. Teme, zajete v vprašalniku, so bile:

- opredelitve bralne pismenosti in bralne kulture,
- mnenje o vlogi in vplivu splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture,

- mnenje o pričakovani učinkovitosti nekaterih možnih ukrepov za dvig bralne pismenosti in bralne kulture v Sloveniji,
- ciljna okolja in ciljne uporabniške skupine splošnih knjižnic za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture,
- metode komunikacije za promocijo dejavnosti, ki ciljajo na razvoj bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- knjižnične storitve, projekti, dejavnosti itd. za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- načini aktivnega vključevanja uporabnikov,
- povezovanje z okoljem,
- sodelovanje s partnerji za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- merjenje kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- načrtovanje delovanja knjižnice in drugi rezultati/posledice merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- oceno vpliva konkretne knjižnice na stanje bralne pismenosti in/ali bralne kulture ter dejavniki, ki vplivajo na to stanje.

Poleg območja OOK smo splošne knjižnice umestili tudi v statistične regije, kamor so večinsko sodile, ker smo predvidevali, da lahko na ta način kasneje primerjamo rezultate z rezultati raziskave PISA in nacionalnega preverjanja znanja (NPZ) in s tem nadgradimo tukaj predstavljene rezultate. Tako je s knjižnicami, ki so se odzvale, zastopanih vseh dvanajst statističnih regij.

3.3 Rezultati in razprava

V tem delu (poglavje 3.3.1) povezano prikazujemo podatke, ki izhajajo iz obeh delov raziskave, saj je možno z izsledki fokusne skupine osvetliti tudi rezultate ankete. Podatki ankete so zaradi majhnega števila sodelujočih knjižnic obdelani le z opisno statistiko, za namen nazornosti pa večinoma predstavljeni grafično in opisani. Rezultati kvalitativnega dela raziskave (odprtih vprašanj ter fokusne skupine) so povzeti.

V poglavju 3.3.2 prikazujemo še nekatere dodatne analize podatkov iz ankete. Pri nekaterih temah smo rezultate povezovali z območjem OOK

in delno upoštevali tudi zunanje podatke (BibSiSt), druge smo umestili glede na slovenske statistične regije in upoštevali podatke Statističnega urada RS (SURS) in Pedagoškega inštituta.

V poglavju 3.3.3 dodajamo še metodološki pogled oziroma razmišljanje o bodočih raziskavah na tem področju, medtem ko poglavje 3.4 prinaša vsebinske zaključke.

3.3.1 Rezultati fokusne skupine in ankete

3.3.1.1 Razumevanje bralne pismenosti in bralne kulture

Na vprašanje, kako razumejo pojem bralne pismenosti, je odgovorilo 33 knjižnic. V odgovorih so se pojavljali različni elementi, nekateri skoraj v vseh, drugi bolj poredko. Knjižnice bralno pismenost interpretirajo kot sposobnost:

- brati in razumeti prebrano (33),
- vrednotiti in uporabiti pisne informacije (npr. pri učenju ali v vsakdanjem življenju) (27),
- kakovostno, tekoče, dovolj hitro brati (10),
- izvajati vse postopke, od pridobivanja informacij do kritičnega in inovativnega ustvarjanja novega znanja (4).

Nekatere knjižnice so opozorile, da gre pri bralni pismenosti za t. i. krovno pismenost, ki zajema večino drugih pismenosti, in ki pomeni obvladovanje tako literarnih kot tudi neliterarnih besedil. Nekajkrat so bili omenjeni tudi nameni branja (učenje, reševanje problemov, posameznikov osebni razvoj in napredek, doseganje posameznikovih ciljev, zadovoljevanje potreb, sodelovanje v družbi itd.) ter motivacija oziroma zavzetost pri branju. Dodana je bila opomba, da gre za večščino, ki jo obvlada posameznik, a ima tudi pomemben družbeni vpliv.

Razumevanje bralne kulture se je v veliki meri navezovalo na razumevanje bralne pismenosti. Na to vprašanje je odgovorilo 31 knjižnic. V opredelitvah je bilo pogosto poudarjeno, da je bralna kultura nadgradnja bralne pismenosti. Navedeni so bili naslednji vidiki in elementi bralne kulture:

- pozitiven odnos posameznika in družbe do branja in bralnega gradiva (19),

- bralne navade (12),
- veselje do branja (10),
- branje kot vrednota (5),
- izbor bralnega gradiva (4),
- želja po knjigah, raziskovanju, znanju (5),
- kritičen odnos do prebranega (4),
- zanimanje za določene literarne vsebine (3),
- ravnanje z bralnim gradivom (2),
- spoštovanje pisane besede (2),
- velika količina prebranega gradiva (2),
- produkcija (izdajanje) bralnega gradiva v družbi (1),
- široko poznavanje in seznanjenost z vsemi vidiki knjižničnega dela (1),
- uporaba knjižnice (izposoja, pogostost obiskovanja) (1).

Izpostavljamo dve mnenji:

1. »Bralna kultura je način življenja, v katerem je branje vrednota, ne nuja ali nepotrebno razkošje.«
2. »Bralna kultura je način delovanja družbe, ki sprejema branje kot osnovni element posameznikovega in družbenega razvoja.«

Knjižnice so opozorile tudi, da bralna kultura oziroma njen razvoj ni le naloga knjižnic, temveč rezultat sodelovanja in prepletanja več področij (knjižnično, izobraževalno, družinsko itd.)

V fokusni skupini je bilo poudarjeno, da je bralna pismenost kompleksna, ni samostojna pismenost, prepleta se z drugimi pismenostmi. Bralna kultura pa je pojav/pojem, ki sega v širši družbeni kontekst, ni stvar samo knjižničarjev. Brez bralne pismenosti ni bralne kulture. Bralna kultura je cel sklop sporočil, kako neka družba živi za branje, kako je to cenjena prostočasna aktivnost, kako jo vsi skupaj obravnavamo – vse, kar sporočamo ali dajemo okolju v zvezi z branjem. Bralna kultura pomeni, da se veliko bere, da je branje cenjeno in da se s knjigo ravna, kot si ta zasluži.

Ob vprašanju o družbenem pomenu obeh konceptov so bili udeleženci fokusne skupine enotni, da sta bralna pismenost in bralna kultura temelj vsake družbe, če želimo imeti izobražene, razgledane ljudi.

Izpostavil se je še en vidik, in sicer, ali imajo knjižničarji specifičen odnos do branja in gradiva v primerjavi z ostalo družbo. Tu so knjižničarji poudarili, da ločujejo osebni okus in profesionalni odnos. Bralcev ne bi smeli omejevati s svojimi osebnimi pogledi, ne glede na to, da so bralni

okusi knjižničarjev verjetno specifični, morda zahtevnejši, in da imajo bolj pozitiven odnos do branja. Ločujejo torej branje zase in branje za službo, res pa je, da knjižničarje uporabniki vrednotijo tudi glede na to, kakšen zgled dajejo in kako dobro poznajo svoje gradivo. Izraženo je bilo mnenje, da »v vlogi knjižničarja težko izstopiš, je pa bolje, da rečeš, knjiga meni je/ni bila všeč, kot pa da je dobra ali slaba.«

3.3.1.2 Vloga knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture

Knjižnice smo v anketi spraševali o njihovem načelnem mnenju o vlogi knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Odgovorilo jih je 30. Vse menijo, da je vloga knjižnice, zlasti splošne, izjemno pomembna, pravzaprav temeljna, ter da je bistvo te vloge zlasti motivacijsko, spodbujevalno v smislu dvigovanja sposobnosti in interesa za branje. Med elementi te vloge knjižnice so bili, ob upoštevanju zaznanih potreb v okolju, omenjeni:

- čim bogatejša ponudba (gradivo, viri, storitve) za vse skupine uporabnikov (zlasti starostne),
- čim pestrejši nabor dejavnosti in storitev,
- omogočanje dostopnosti gradiva in storitev (fizično, spletno),
- spodbujanje branja kakovostne literature (promocija),
- spodbujanje razumevanja prebranega (kvizi, navodila),
- razširjanje bračevega obzorja branja,
- osveščanje o pomenu branja.

Izpostavljamo nekaj zanimivih mnenj:

- »Knjižnica lahko spodbuja k branju, pa tudi k branju kakovostne literature.«
- »To je bistvo knjižnice.«
- »Knjižnica je dodana vrednost izobraževalnim ustanovam.«
- »Knjižnice so ena redkih demokratičnih brezplačno dostopnih ustanov.«
- »Knjižnice imajo veliko moč in odgovornost tako do posameznikov, kot tudi do družbe kot celote, saj je bralno pismen in kulturnen posameznik predpogoj odgovornega, aktivnega, plodnega in ustvarjalnega življenja v kakršnikoli družbi, še zlasti pa demokratični, ki terja aktivne državljane.«

- »Knjižnica je zakladnica bralnih dražljajev, najplemenitejša vstopna točka v bralno kulturo, pomaga posamezniku, da si brez prisile lahko izbere branje za vrednoto in gibalno osebnostnega razvoja.«
- »Knjižnica podpira posameznikovo bralno rast.«

V fokusni skupini so knjižničarji poudarili, da je v knjižnici vse podrejeno spodbujanju bralne pismenosti in bralne kulture, in sicer že pri otrocih – od tam naprej se gradi kreativnost. Pomembne so vse vrste branja, še posebej pri otrocih, ker tudi trivialno branje lahko vodi v razvoj kakovostnih bralcev (je faza), enako pri odraslih. Kritičnost otrok se od malega razvija skozi kakovostno literaturo (tudi dobro trivialno literaturo), ker slaba literatura otroka dolgočasi, mi pa ga želimo učiti tudi odnosa do jezika in tega, kaj naj bi knjiga v njegovo življenje prinesla. Slabe literature založniki izdajajo preveč (šibka besedilna in ilustratorska podoba knjige), a tu ima knjižnica možnost uravnavanja – da manj tega kupuje. Knjižnica ima vzgojni moto, je odgovorna za kakovost. Na prijazen, sproščen način budi ljubezen do branja in se trudi, da bi branje spet postalo cenjena aktivnost, saj je v letih izgubilo to vrednost. Razviti je treba svetovalni del knjižničarjevega dela in knjižničarje bolj usposobiti za svetovanje. Bolj bi morali poudarjati bralno izkušnjo, bralcu (in tudi knjižničarju) dovoliti, da knjigo razume po svoje, pomembno pa je, da ohranimo tradicionalne informacije iz virov ter te povežemo z novimi viri, novimi pristopi.

Bralci zaupajo knjižničarjem, so radi vodeni (na različne načine: osebno, s priporočilnimi seznammi; ti morajo biti plod kolektivnega dela). Knjižničarji imajo širši pogled na razloge za (ne)priljubljenost neke knjige, nimajo pa komercialnega interesa, zato je njihova »promocija« oziroma priporočilo gradiva nekako bolj iskreno, pristno, neobremenjeno, zato tudi bolj zanesljivo (če nekaj priporočijo kot kakovostno literaturo, je njihova ocena utemeljena in strokovna).

Bralna kultura ima družbeni kontekst, ki vključuje predstavljanje branja (da to ni nekaj nepomembnega, kar naredimo mimogrede) in različne vrste branja. Ta kontekst ima zelo veliko elementov: ali so knjižničarji vredni zaupanja bralcev, ali dobro poznajo gradivo, so kompetentni in zavzeti, se ukvarjajo z bistvom svoje dejavnosti. Navajamo eno mnenje: »Mi knjižničarji dajemo sporočila s čisto vsakim svojim dejanjem, z vsako stvarjo, tudi, kako ljudje doživijo našo storitev, ali bodo še prišli. Tudi financer se mora tega zavedati in mu mora biti branje pomembno – narobe je, če ga zanimajo samo številke in da se te ne znižajo (obiskovalci,

izposoja itd.), ne pa kakovost in dejavnosti, ki so res usmerjene v branje (npr. zmanjšujejo sredstva za nakup gradiva).«

Na podvprašanje, kakšno prioriteto imata bralna pismenost in bralna kultura v primerjavi z drugim, kar se v knjižnici razvija, so knjižničarji odgovorili, da imata sicer večinoma visoko prioriteto, ki je odvisna od financerja – od njegove usmeritve – npr. če ga zanimata zgolj obisk (ne namen obiska) ali število obiskovalcev na prireditvah, se je knjižnica prisiljena temu prilagajati (lahko ima še tako dobro zbirko, vendar ta brez posebnega poudarka ne bo prišla do izraza). Ko knjižnica preusmeri prioritete, se je težko vrniti.

Knjižničarji so se tudi spraševali, ali je potrebno, da razmišljajo, kaj lahko dodatno naredijo oziroma so zaskrbljeni, kaj delajo narobe. Izpostavili so skrb, da v knjižnicah velikokrat manjka inovativnosti oziroma iznajdljivosti, da bi našli načine, kako s knjigo doseči težje dosegljive populacije. Obenem so izrazili optimizem, da veliko knjižnicam to vendarle uspeva: »Lahko knjigo 'podtaknemo', kjer se le da (izpostavimo še gradivo poleg prireditve, povežemo več prireditev, da lahko nekdo vidi nekaj, česar si ni imel namena ogledati, izberemo/izpostavimo gradivo, ki ga uporabniki ne bi izbrali sami, povabimo odmevne goste.« Ob tem se je izpostavila dilema, povezana z dejstvom, da je branje zahtevnejše kot »lahkotna zabava« in da je konkurenca knjižnici danes večja kot kdajkoli, in sicer, ali bi se morala knjižnica, da bi prodrla do težje dosegljivih populacij ali okolij, usmeriti tudi v lahkotnejše prireditve, ki bi pritegnile obiskovalce (tj. promocija), potem pa jim ponuditi še knjigo. Ta vidik so povezali s popularizacijo knjižnice in lika knjižničarja ter opozorili na njihovo mnogokrat prenizko poklicno samopodobo, ki lahko vpliva na njihovo delo.

Izpostavljen je bil tudi pomislek, da privlačna, nova, lepa knjižnica sicer res privablja tudi neuporabnike, vendar to ne pomeni nujno večjega vpliva na branje ali z njim povezane aktivnosti: »Ampak kar smo mi želeli – da čim več ljudi dobimo notri in jih potem zasujemo s knjigami, se ni pokazalo za točno. Ljudje, ki so res le obiskovalci, bodo prišli točno zaradi enega interesa: računalnik, časopis, prireditev, razstava ...« Knjižničarji so tudi opozorili, da omenjena konkurenca knjižnici pomeni, da se bralna pismenost in druge kompetence razvijajo tudi drugod (npr. na delavnicah v trgovskih centrih, ki imajo sicer popolnoma drug namen) in da bi kazalo razmisliti o prisotnosti knjižnice tudi v teh okoljih. To ilustrirata izjavi: »Kaj nam preostane? Jaz veliko ljudi poznam v starem

mestu, kjer je knjižnica. Ko grem v trgovski center, ne poznam nikogar. Kaj to pomeni? Cizo, knjige, bobni, taratata, in gremo. Knjižnica gre v center. Opozarjat nase.«, »Nihče še ni trgovskih centrov prepričal, da bi bilo vredno imeti tam knjižnico – tu bi se bilo treba angažirati.« Niso pa se vsi strinjali s tem pristopom: »Ali tudi konkurenčne prireditve, dejavnosti (npr. ustvarjalne delavnice v trgovskih centrih) vplivajo na bralno pismenost – jaz bi rekla, da ja, vendar je to samo moja intuicija. Ker je doživetje tisto. Razlika je, da si v knjižnici obdan s knjigami.«, »Trgovci so nekaj let pred nami in so naredili tretji prostor, preden smo se mi začeli o tem pogovarjati. Naredili so pokrito, da se lahko sprehajaš, da lahko srečaš ljudi. So naredili prostor, kjer se ljudje srečujejo.«

3.3.1.3 Ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture

Ko smo v fokusni skupini vprašali, na kakšne načine v knjižnicah ocenjujejo ravni bralne pismenosti in bralne kulture v svojem okolju, so bili knjižničarji odkriti, da je to težko in da pravzaprav ne vedo, kako bi se tega lotili. Menijo, da to ni domena posamezne knjižnice, temveč bolj stvar sistematičnega vrednotenja in raziskovanja na nacionalni ravni. Na podlagi lastnih izkušenj so sicer dali nekaj idej, nekatere kvantitativne narave, druge bolj kvalitativne:

- Kvantitativne: npr. meriti obisk na literarnih prireditvah (kdo se jih udeleži in koliko), obrat gradiva, število včlanjenih in drugi kvantitativni kazalci v sistemu vodenja kakovosti, vendar so se ob tem sami zavedali, da tu ne gre za bralno kulturo, ki kaže odnos do nečesa, ali za vpliv, ki ga ima knjižnica na življenje ali kompetence.
- Kvalitativne: ugotovili so, da je knjižnica generator socialnega kapitala (a opozorili, da je to nekaj drugega kot bralna pismenost in bralna kultura), delajo profile enot na mikro ravni (a tu gre za vključenost bralcev, ne za bralno pismenost in bralno kulturo oziroma teh kazalnikov ne morejo dobiti), na podlagi neke konkretne akcije lahko spremljaš udeležbo, trende, spremembe, npr. vpliv na izposajo (a ne veš, kako to vpliva na bralno pismenost).

Ugotavljamo torej, da obstaja zavedanje, da gre tu za kvalitativne (mehke) vidike, primanjkuje pa konkretnih znanj in posledično tudi izvedbe. Smiselno bi bilo spremljati učinke akcij, ki jih knjižnice pripravljajo, bi pa bili za to potrebni konkretno opredeljeni in merljivi cilji, akcije pa bi

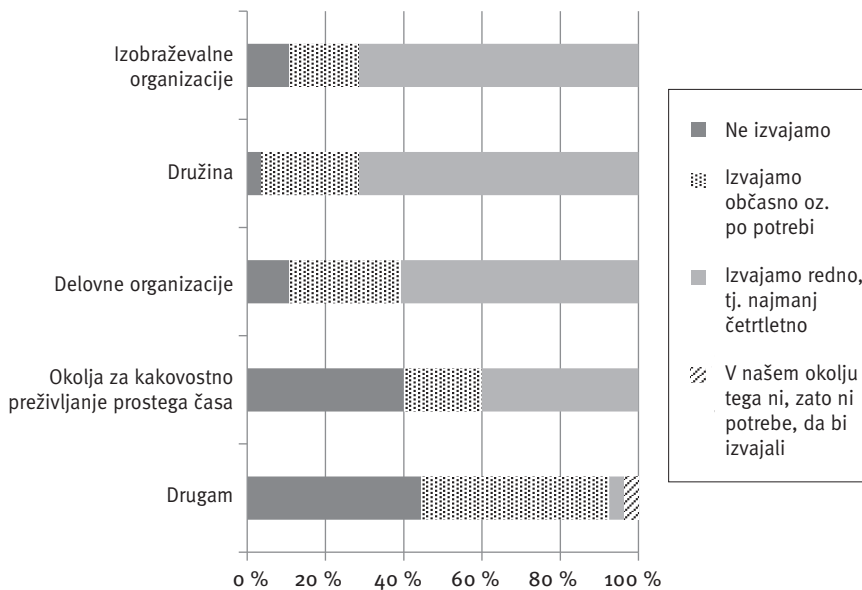
se morale izvajati kontinuirano, da bi omogočale spremljanje ene skupine v različnih obdobjih (saj se spremembe najbrž ne bi hitro pokazale).

Zanimivo je bilo spremljati, kako se je z napredovanjem pogovora ostrilo razmišljanje o bralni pismenosti in bralni kulturi, značilnostih, razlikah in povezavah. Navajamo eno mnenje: »Najprej smo ves čas govorili, kako sta bralna kultura in pismenost povezana. Ampak tu ugotavljam, mi ne moremo meriti bralne pismenosti in je za enkrat ne. Vendar kljub temu imajo ljudje bralno kulturo, če hodijo v knjižnico. In taki imajo gotovo tudi bralno pismenost, samo ugotoviti ne moreš.«

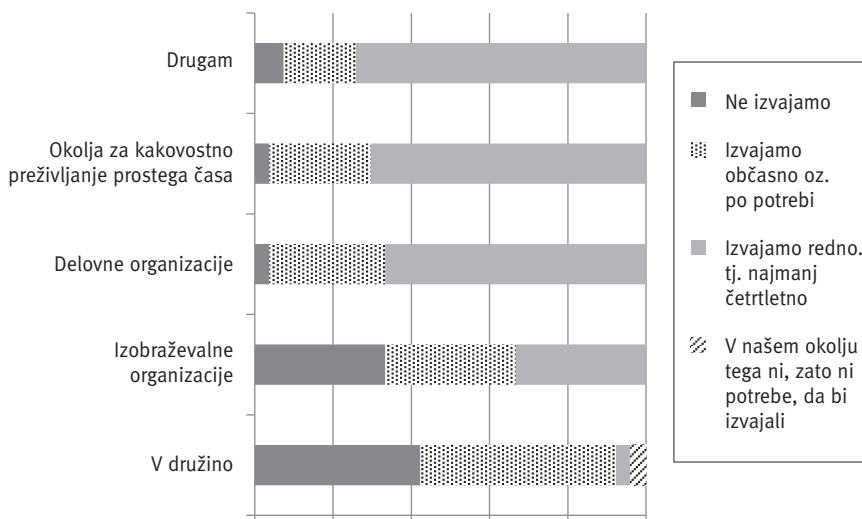
Na vprašanje, kako so zadovoljni z ravnijo bralne pismenosti in bralne kulture v svojem okolju, so bili odkriti, da jih je pogovor ozavestil, da pravzaprav ne vedo, kakšna je. Sicer menijo, da ni mogoče trditi, da je nizek obisk prireditel sam po sebi znak slabe bralne pismenosti. Zavedajo se, da za konkretno okolje nimajo podatkov in da tudi ne vedo, kako bi primerjali svoje okolje z drugimi okolji. Izpostavljamo mnenje: »Če merimo bralno kulturo s številom včlanjenih ali s številom obiskov prireditel (zlasti literarnih), potem nismo zadovoljni.«

3.3.1.4 Sedanje stanje aktivnosti, ciljna usmerjenost

Sliki 1 in 2 prikazujeta ciljna okolja, v katera se usmerjajo knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Nakazujeta, da se knjižnice v vseh okoljih bolj intenzivno ukvarjajo z bralno pismenostjo kot z bralno kulturo. Pri prvi največ pozornosti namenjajo izobraževalnim organizacijam in družinam, pri drugi pa se najbolj usmerjajo v okolja za kakovostno preživljanje prostega časa. Zanimivo je, da so glede spodbujanja bralne kulture najmanj usmerjene v družine, žal pa večina knjižnic, ki je izbrala možnost 'drugam', tega ni konkretizirala (omenjeni so bili socialno-varstveni zavodi in uporabniki s posebnimi potrebami, ranljive skupine).

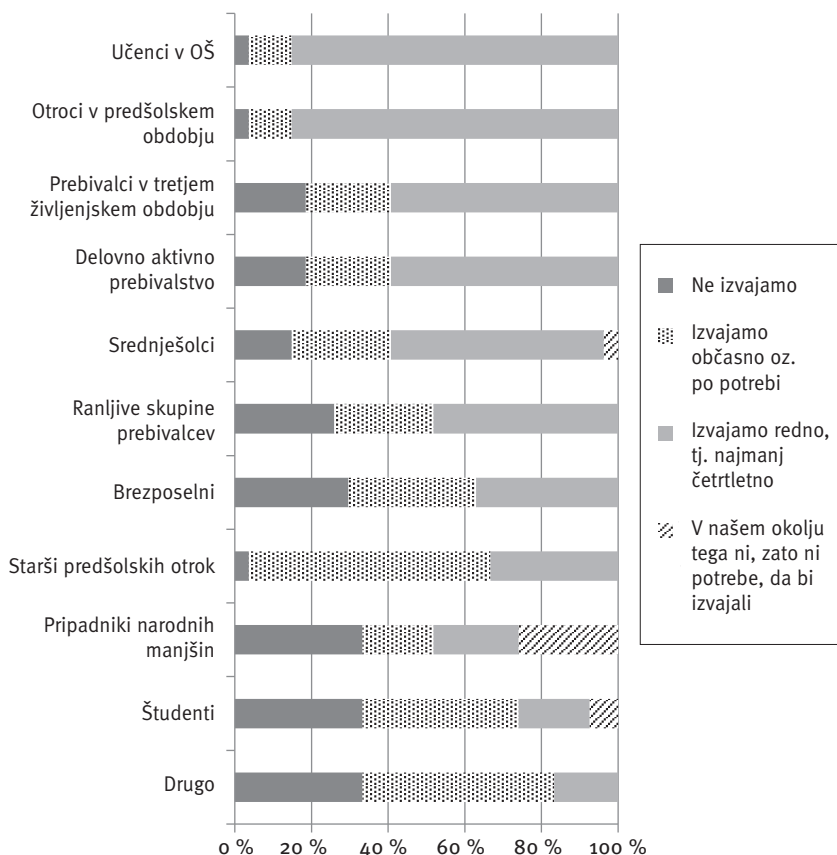

Slika 1: Ciljna okolja za spodbujanje bralne pismenosti (n=30)

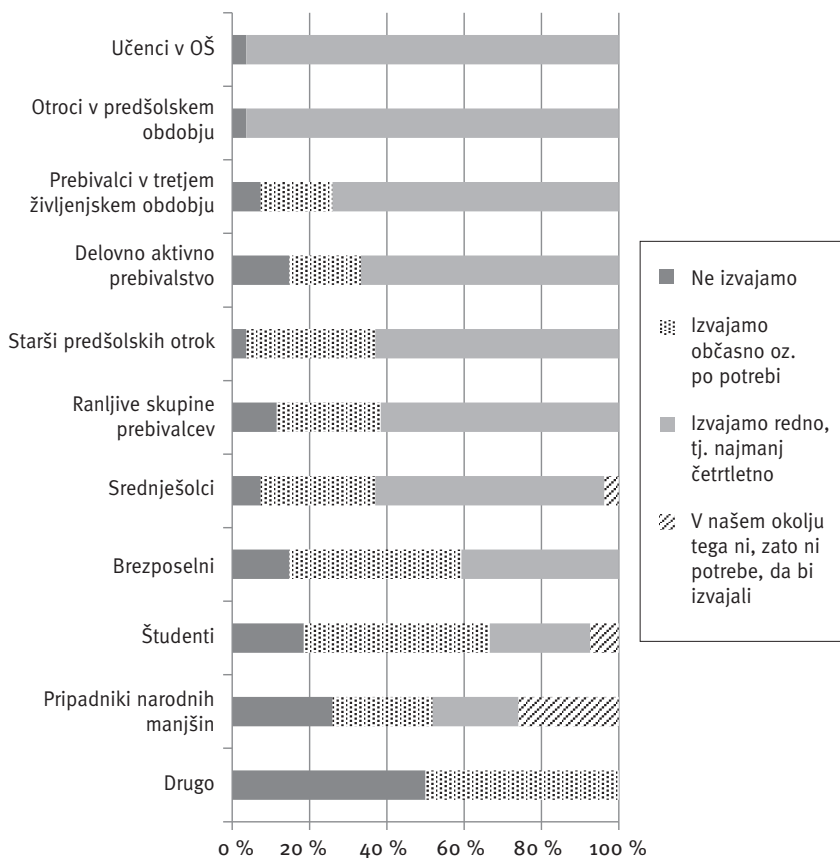
Slika 2: Ciljna okolja za spodbujanje bralne kulture (n=29)

Kot pri drugih raziskavah se je tudi tu pokazalo (Slika 3), da med uporabniškimi skupinami največ pozornosti prejmejo osnovnošolci in predšolski otroci, v katere se redno usmerja največ knjižnic. Sledijo jim uporabniki v tretjem življenjskem obdobju, delovno aktivno prebivalstvo in srednješolci, v katere polovica knjižnic redno usmerja svoje aktivnosti, nekaj manj pa v ranljive skupine prebivalcev in brezposelne. Opozorili pa bi na delo s starši predšolskih otrok, kajti z njimi redno dela le okrog četrtnina knjižnic, več kot pol pa le občasno oziroma po potrebi. Še manj pozornosti prejmejo študenti. Pri opcijah 'drugo' so knjižnice navajale uporabnike, ki jih lahko štejemo med ranljive skupine (begunci, tujci, zaporniki, Romi) ter turiste.

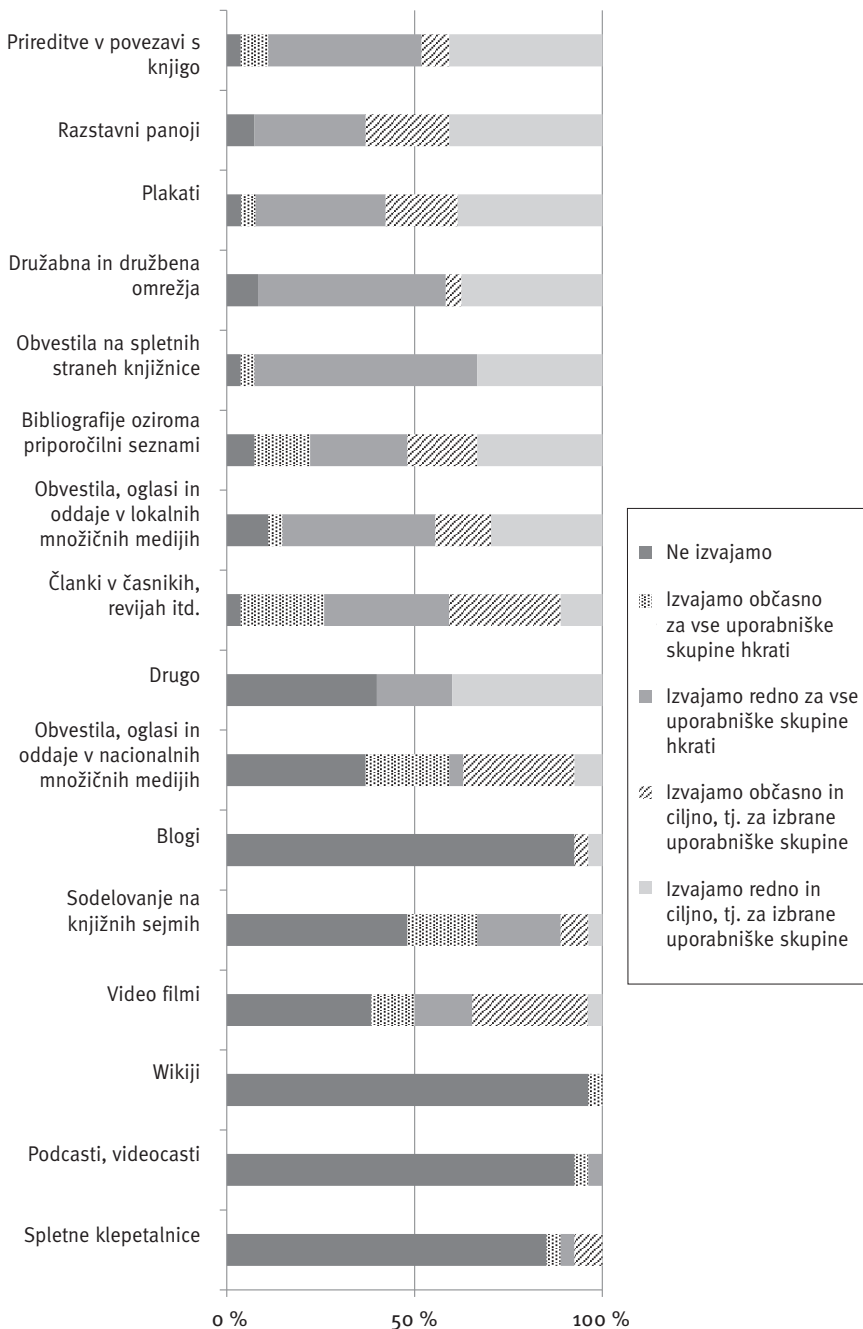
Slika 3: Uporabniške skupine, v katere knjižnice usmerjajo dejavnosti za razvoj bralne pismenosti (n=29)

Zanimivo pa je, da so knjižnice kot bolj intenzivno navajale delo na področju bralne kulture (Slika 4), saj so pri bistveno več kategorijah izbrali 'izvajamo redno'.

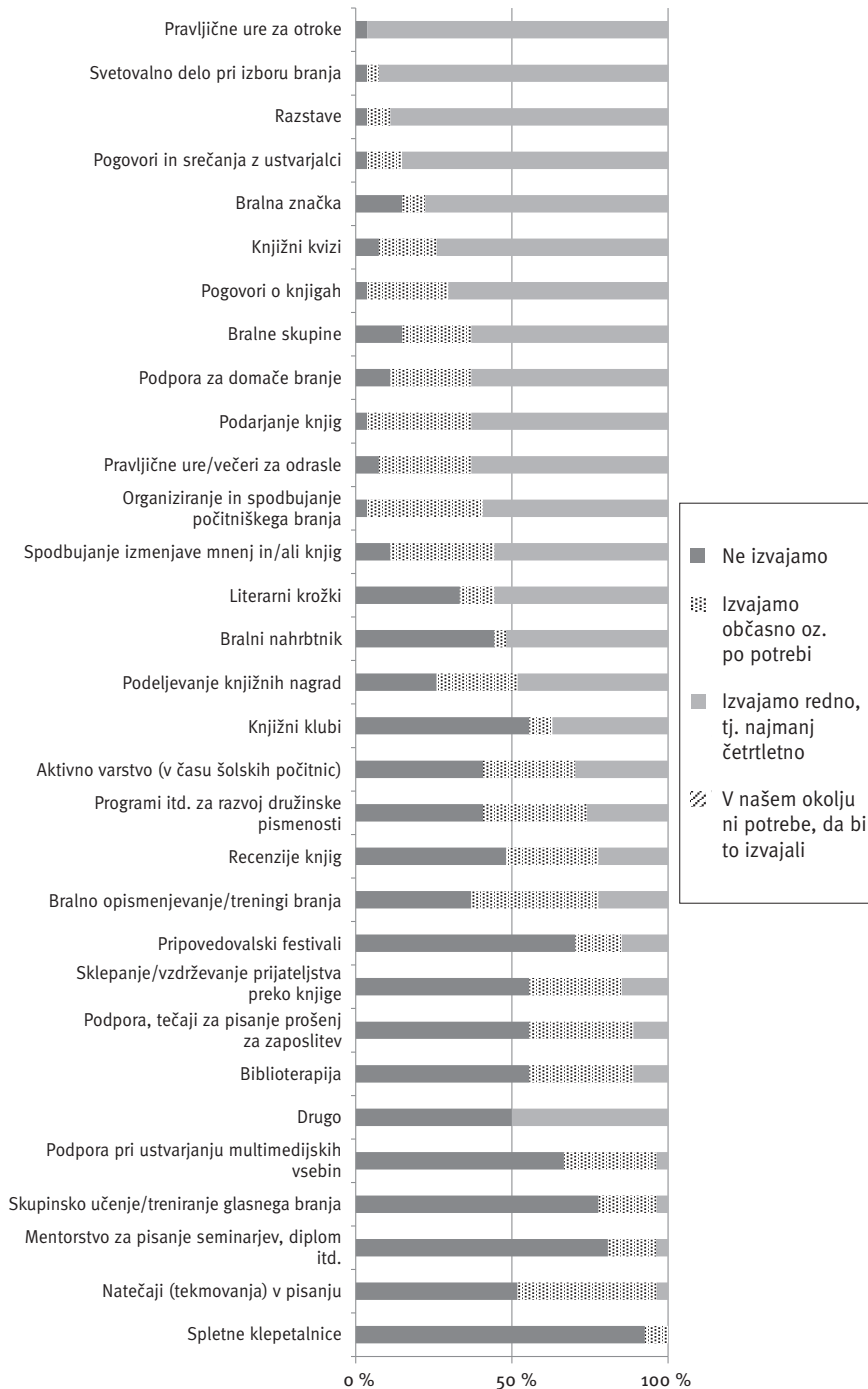

Slika 4: Uporabniške skupine, v katere knjižnice usmerjajo dejavnosti za razvoj bralne kulture (n=29)

Slika 5 prikazuje aktivnosti knjižnic pri promociji bralne pismenosti in bralne kulture, pokaže pa, da knjižnice približno polovico navedenih promocijskih aktivnosti izvajajo pretežno na dva načina: redno, a ne-usmerjeno na izbrane uporabniške skupine, ter redno in ciljno usmerjeno. Žal pa nekatere možnosti za promocijo (zlasti tiste, ki so vezane na splet) ostajajo dokaj neizkoriščene, čeprav so knjižnice pod opcijo 'drugo' večinoma navajale prav te (Facebook, Twitter, Youtube, Pinterest, Instagram), elektronsko pošto in sezname elektronske pošte ter spletne portale (npr. Dobreknjige.si).

Slika 5: Aktivnosti knjižnic pri promociji bralne pismenosti in bralne kulture (n=29)

Slika 6: Storitve knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture (n=27)

Slika 6 potrjuje, da knjižnice večinoma vztrajajo pri že uveljavljenih (morda lahko rečemo tradicionalnih) storitvah in dejavnostih. V spodnjem delu slike vidimo, da je še veliko možnosti za spremembe: lahko bi npr. izvajali več aktivno počitniškega varstva z elementi bralne pismenosti in bralne kulture, programov za razvoj družinske pismenosti, izvajali bralno opismenjevanje/treninge branja, druge dejavnosti za spodbujanje branja in pisanja, učenja ter ustvarjalnosti, nenazadnje pa tudi dejavnosti, ki spodbujajo povezovanje skupnosti. Tudi recenzije knjig niso zelo pogoste. Ena knjižnica je omenila, da se pri njih izvajajo igralnice za predšolske otroke (povezava z igroteko – knjiga in igrača v objemu). Nobena knjižnica ni ocenila, da v njihovem okolju ni potreb za izvajanje neke dejavnosti.

V fokusni skupini smo vprašali po konkretnih usmeritvah, prioritetah in ciljnih skupinah glede spodbujanja branja. Omenjeni so bili predšolski in šolski otroci, najstniki (dijaki), družine, odrasli, starostniki (v okolju ter posebej v domovih za ostarele), osebe s težavami v razvoju, vsi udeleženci fokusne skupine niso omenjali vseh prej naštetih uporabniških skupin. Omenili so tudi, da dejavnosti večinoma izvajajo v sodelovanju z drugimi organizacijami (npr. vrtci, šole, domovi za ostarele, občine). Poleg branja so cilji tudi krepitev družbenega utripa in življenja, povezovanje občanov, krepitev družinskih vezi, opolnomočenje družin in staršev, spodbujanje pozitivne samopodobe najstnikov. Seveda je cilj tudi promocija knjižnice, vendar je ta cilj pogosto nekako v ozadju oziroma ni izpostavljen ali pa se ga knjižnica pravzaprav sploh ne zaveda. Opozorili so tudi, da so te dejavnosti s kadrovskega in časovnega vidika knjižnice zelo zahtevne, zanje je poleg osebne zavzetosti potrebna tudi dobra usposobljenost.

Nekatere dejavnosti so se iz ene knjižnice razširile v več knjižnic ali celo postale regijske. Nasploh je bilo izpostavljeno, da je sodelovanje knjižnic pomemben dejavnik: najbolj vplivni in uspešni projekti na področju spodbujanja razvoja bralne pismenosti in kulture so taki, v katere je vključenih več knjižnic. So pa knjižničarji opozorili, da bi bilo treba izboljšati sodelovanje in sodelovalnost knjižnic in preseči občutke ogroženosti glede delitve idej in dobrih praks oziroma na tem področju vzpostaviti bolj pozitivno sodelovalno klimo. Kot razlog so navedli aktualne družbene razmere, v katerih bi se morali začeti osredotočati na skupne cilje in načine, kako jih v teh razmerah doseči. Kljub pozitivnemu in zaželenemu lokalnemu izvajanju določenih dejavnosti, bi se morali na nacionalni ravni dogovoriti za skupne cilje in jih poskušati doseči četudi vsak na svoj način (npr. izboljšanje družinske pismenosti). Knjižničarji

so jasno povedali, da si želijo nacionalnih kampanj za spodbujanje branja, ki bi marsikateri knjižnici olajšale uveljavljanje svoje dejavnosti na lokalni ravni (npr. pri lokalnih oblasteh, z drugimi deležniki, ki bi nato bili neke vrste posredniki do skupin, do katerih knjižnice nimajo dostopa, npr. šole, učitelji, ravnatelji, starši). Opozorili so, da bi se bilo treba v prvi vrsti dogovoriti, katera ciljna skupina (oziroma skupine) bi z nacionalnega stališča najbolj potrebovala/potrebovale takšno kampanjo, tj. oblikovati prioritete na nacionalni ravni.

Vprašali smo tudi, kako se v knjižnicah odločajo za dejavnosti. Nekateri so izpostavili analizo okolja, demografske dejavnike, poznavanje problematike določene ciljne skupine (npr. mladih). Poudarjeno je bilo tudi, da se v knjižnicah prepogosto odloča po trenutnem občutku posameznika ali omejene skupine, oziroma da primanjkuje strateškega premisleka, se ne postavlja ciljev, kar tudi onemogoča spremljanje in vrednotenje.

3.3.1.5 Vloga organizacijskih dejavnikov

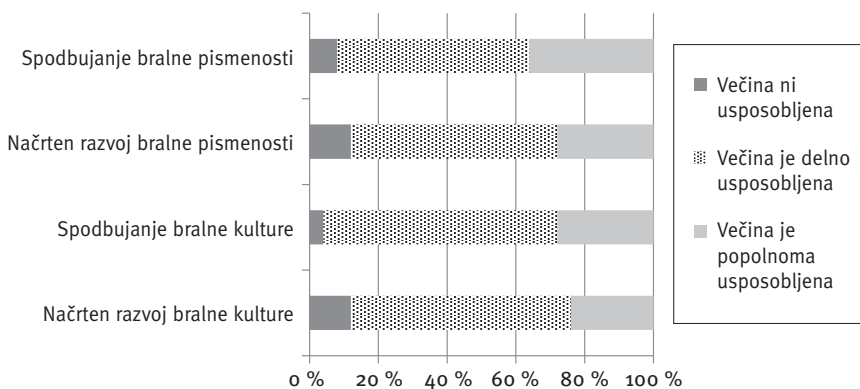
Knjižničarji so v fokusni skupini poudarili, da je najpomembnejši dejavnik osebje in opozorili na precej ovir in težav, ena od njih je kadrovska podhranjenost. Primanjkljaj osebja se izrazito kaže tam, kjer je treba pokriti večji prostor, več oddelkov oziroma enot ali dejavnosti, saj izkušnje kažejo, da je za uporabnika pomemben osebni stik, če je le mogoče, z znanim knjižničarjem, in da tudi združevanje oddelkov ne prinese pozitivnih odzivov. Preveliko število dejavnosti pa predstavlja oviro v zagotavljanju rednega delovanja knjižnice.

Glede kompetenc bibliotekarjev so opozorili, da ni pomembo le ozko strokovno bibliotekarsko znanje ter upoštevanje pravil in določil, temveč tudi občutek za delo z uporabniki. Prav za spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture je izredno pomembna usposobljenost knjižničarjev, motivacija, znanje, samoiniciativnost. Zlasti so izpostavili svetovalno vlogo in poznavanje literature ter poudarili, da za ta področja obstaja premalo možnosti za izobraževanje in usposabljanje. Navajamo dve mnenji: »Se preveč zanašamo na pravila in premalo na poznavanje uporabnikov.«, »Če ni zavzetega knjižničarja, ne pomaga še taka akcija.«

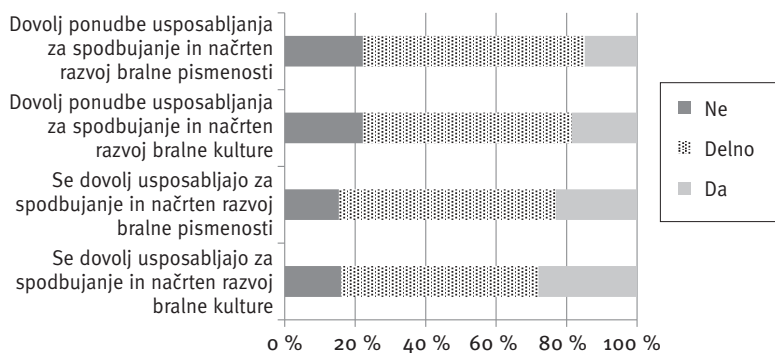
Izpostavili so tudi problem vodenja in nagrajevanja zaposlenih, ki je sicer prisoten v celotnem javnem sektorju, ter opozorili, da lahko dobro

dela le knjižničar, ki je za to osebno zavzet; vodja ga ne more ustrezno nagraditi oziroma kakorkoli vplivati na tiste, ki delajo slabše.

Usposobljenost strokovnih delavcev za delo na področju bralne pismenosti in bralne kulture: Zaskrbljujoči so odgovori sicer le nekaj knjižnic, da njihovi strokovni delavci večinoma niso usposobljeni za tovrstno delo. Prav tako nas lahko skrbi, da le približno četrtnina knjižnic ocenjuje, da imajo povsem usposobljene delavce za spodbujanje oziroma načrten razvoj bralne kulture, približno tretjina knjižnic pa meni, da imajo povsem usposobljene delavce za delo na področju bralne pismenosti. Podrobnosti lahko vidimo na Sliki 7. Knjižnice ocenjujejo, da nimajo veliko možnosti za izboljšanje stanja, saj le približno šestina (za področje bralne pismenosti) in četrtnina (za področje bralne kulture) meni, da je ponudba tovrstnih usposabljanj na zadovoljivi ravni oziroma da se njihovi delavci zadovoljivo usposabljujejo (Slika 8).

Slika 7: Usposobljenost knjižničarjev (n=25)

Slika 8: Možnosti za usposabljanje knjižničarjev (n=27)

Naslednji izpostavljen problem so finančne in prostorske razmere. Finančno stanje v nekaterih knjižnicah resno otežuje možnost obnove oziroma posodabljanje ter vzdrževanje aktualnosti knjižnične zbirke, kar bo imelo dolgoročne posledice, ki jih v celoti ne moremo odpraviti s še tako zavzetim delom. Omenjeno ilustrira naslednja izjava: »Ne moreš biti aktualen. Kaj boš delal pogovore ali pa govoril o pravljici, če ne moreš knjige pokazati.« Res pa je, da je pomanjkanje denarja za gradivo včasih pozitivno – treba je čakati na knjigo, kar spodbuja motivacijo, hrepenenje po knjigi, kar knjižnice rešujejo z omejevanjem dostopnosti, tj. krajšanjem rokov izposoje ali števila izvodov, ki si jih posameznik lahko izposodi. Seveda finančna situacija otežuje tudi dostopnost, saj je večina knjižnic že uvedla članarino, ki pomeni razlikovanje dostopnosti glede na ekonomski položaj posameznika, dejansko pa seveda omejevanje dostopnosti. Mnoge knjižnice se srečujejo z nerazumevanjem lokalnih oblasti, kar se odraža v njihovem financiranju.

Zelo pomembna so tudi partnerstva in lokalna skupnost. Poudarjene so bile nacionalne pobude in strategije, nacionalna podpora, saj se v kakšnem okolju tudi z najboljšo pobudo ne da premakniti lokalnih oblasti. Vsekakor sta bralna pismenost in bralna kultura problem nacionalnega pomena, zato bi morali temu posvečati večjo, predvsem pa enotno pozornost. Omenjeno ilustrira izjava: »Ne samo projekt, ampak strategija, saj projekt mine.«

Opozorili so na problem enotnih kriterijev po Sloveniji oziroma na to, da bi morale knjižnice imeti več avtonomije pri odločanju glede prioritete (npr. tam, kjer se povezuje s šolsko knjižnico oziroma jo dopolnjuje, bi morali dokupiti več leposlovja, a to podre vnaprej določeno standardizirano razmerje). Omejitev ne opažamo zgolj pri standardih, temveč tudi pri knjižni produkciji – primanjkuje kvalitetne literature, zlasti strokovne literature za otroke, mlade.

Knjižničarji so kot posebej problematično izpostavili odsotnost vrednotenja. Pogrešajo meritve, preglede v kvalitativnem smislu, ki bi vodili v načrtno, ciljno in predvsem dolgoročno usmerjeno delovanje. Za ilustracijo naj služi izjava: »Samo površno se pogleda, če sploh, in že skoči v nekaj novega – ne moreš ničesar poglobljeno delati. In to je bistven problem pri knjižnicah.«

3.3.1.6 Načini in potenciali promocije oziroma osveščanja o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture

Na vprašanje v fokusni skupini o tem, kako promovirajo knjižnico in njene dejavnosti, so knjižničarji navedli, da jim to področje predstavlja težavo oziroma, da ga večinoma ne obvladajo dovolj dobro. Soglasni so bili, da je dejavnosti potrebno promovirati, saj jih ljudje ne morejo poznati. V knjižnicah bi bilo potrebno vzpostaviti službe za odnose z javnostmi (podobno kot jih nekatere knjižnice in druge kulturne ustanove že imajo, npr. muzeji).

Izpostavljen je bil pomen medijev, še posebej nacionalnih). Do njih je težko priti, knjižnica in njene dejavnosti jih premalo zanimajo. Lažje je vzpostaviti stik z lokalnimi mediji, ki pa se najbolj odzivajo na stalne oziroma tradicionalne dejavnosti ter take, ki so po svoji naravi širše zanimive ali celo nenavadne (kot denimo »živa knjižnica«) in predstavljajo dobro promocijo knjižnice. Odmevne so tudi dejavnosti, kjer je knjižnica t. i. stranski učinek (npr. če se želiš udeležiti nekega izobraževanja, moraš biti član knjižnice).

Knjižničarji se zavedajo, da ni dovolj, da knjižnica skrbi le za ljudi, ki v knjižnico zahajajo, poseči bi morala tudi izven svojih zidov, kar pa je zelo zahtevno. Navajamo izjavo: »Skupine nebralcev so pa težje dosegljive in na tem je potrebno ves čas delati.« Zelo pomaga zagovorništvo, da knjižnico in branje promovirajo znane osebe, a ne le s področja kulture – to so lahko tudi župani, športniki, estradniki itd., ki so zlasti mladim veliki vzorniki.

V zvezi s promocijo branja se knjižničarji zavedajo, da bi morali branje uveljaviti kot pomembno aktivnost, zelo zanimivo in tudi prijetno, torej kot prijetno prostočasno dejavnost in ne kot obvezo. Izziv predstavlja delo s starši, da bodo branje vnesli v družino kot način življenja, zlasti pa osveščanje odraslih, kako pomembno je branje in da je z njim treba pričeti zgodaj in v celotni družbi – povezava s pediatri, logopedi, vzgojitelji, šolo itd. (omenjene so bile tuje akcije, kot je hrvaška *Čitaj mi!*).

3.3.1.7 Povezava ocene ravni bralne pismenosti in bralne kulture s strateškim delovanjem

Knjižničarji so v fokusni skupini odkrito priznali, da se v knjižnicah redko, če sploh, lotevajo merjenja vpliva knjižnice na bralno pismenosti in bralno kulturo, ter menijo, da je to zahtevno. Ugotavljajo, da bi bilo merjenje potrebno, saj bi dobili informacije o stopnji bralne pismenosti in bralne kulture in vedeli, komu je treba nameniti več pozornosti.

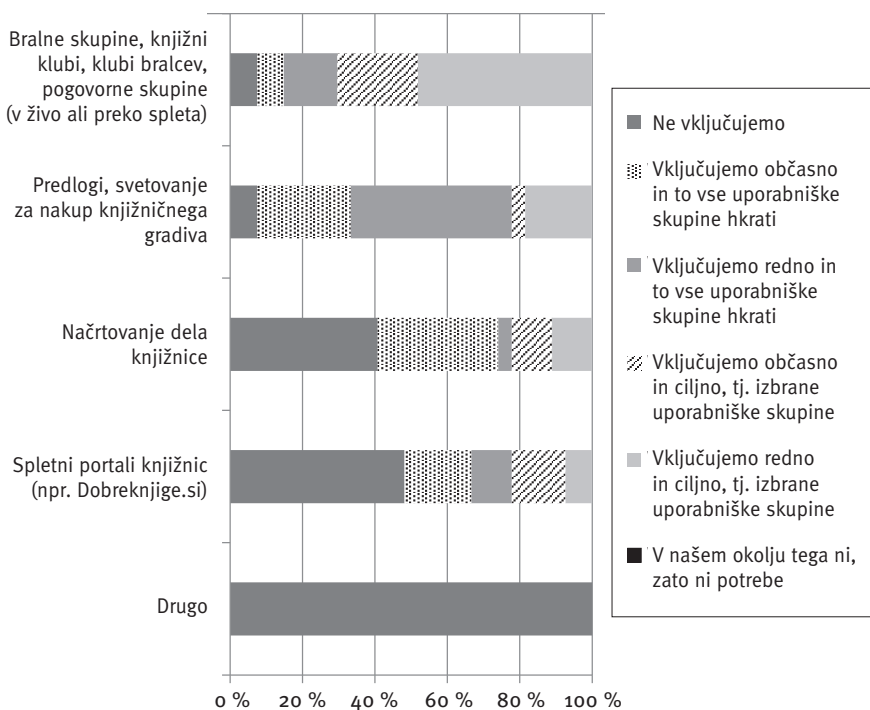
Povezavo med vrednotenjem in načrtovanjem bi bolj okrepili s sistematičnim izboljševanjem kompetenc osebja in vodstva, seveda tudi z izboljšanimi materialnimi in kadrovskimi pogoji. Potrebno bi bilo vzpostaviti izobraževanje in usposabljanje na nacionalni ravni, oblikovati kompetenčni model bibliotekarja, poudarjati etično in zavzeto opravljanje dela ter ponuditi izobraževanja in izmenjave dobrih praks za specializirane dejavnosti, npr. mladinsko knjižničarstvo, referenčno delo, uporabnike s posebnimi potrebami, sodobno tehnologijo. Zagotoviti bi morali več domače strokovne literature. Gotovo se med knjižničarji najdejo mnogi, ki so lahko vir znanja in idej za druge knjižničarje, na voljo je tudi mnogo drugih strokovnjakov. Izobraževanja bi morala temeljiti na teoretičnem znanju ter skrbi, da so prilagojena kontekstu knjižnice. Tako bi zagotovili, da bi knjižničarji pridobljeno znanje tudi dejansko uporabljali pri svojem delu. Hkrati bi bilo potrebno izboljšati tudi kompetence knjižnic in knjižničarjev za promocijo branja.

3.3.1.8 Načini in potenciali vključevanja uporabnikov

Knjižnice (Slika 9) redno vključujejo vse uporabnike v predloge za nabavo, redno in ciljno pa v bralne oziroma knjižne klube. Ostali možni načini vključevanja uporabnikov ostajajo precej neizkoriščeni. Na tem področju bi kazalo okrepiti zavedanje, da lahko vključevanje uporabnikov obogati (morda na kakem področju tudi olajša) delovanje knjižnice.

Na vprašanje v fokusni skupini o možnosti, ali je lahko knjižnica samo platforma, kjer se nekaj dogaja, ali pa aktivno vključi uporabnike, ter o potencialu teh dejavnosti za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture, so bila mnenja deljena. Nimamo zagotovila o uspešnosti neke knjižnične aktivnosti, če ne vprašamo uporabnikov oziroma prebivalcev, kaj si želijo, katere storitve bi uporabljali v knjižnici, kakšna je njihova predstava

o knjižnici. To je del načrtovanja, knjižnica pa presodi katere storitve lahko na strokoven način realizira. Stik z uporabniki je torej neke vrste izhodišče za strokovne odločitve.

Slika 9: Aktivno vključevanje uporabnikov (n=27)

Knjižničarji so priznali, da premalo vključujejo uporabnike in da bi bilo včasih smotrno uporabnikom omogočiti, da se med sabo povezujejo. Izkušnje kažejo, da slednje olajšujejo dobri prostorski pogoji, v tem kontekstu pa je pomembna tudi izmenjava izkušenj in dobrih praks med knjižnicami.

3.3.1.9 Sodelovanje s partnerji

Med organizacijami, s katerimi redno sodelujejo (Slika 10), so, kot so knjižnice navajale že prej, izobraževalne organizacije, zlasti s področja predšolske in osnovnošolske stopnje, pri čemer vidimo upad rednega sodelovanja z naraščanjem starosti otrok. Nekaj manj je rednega

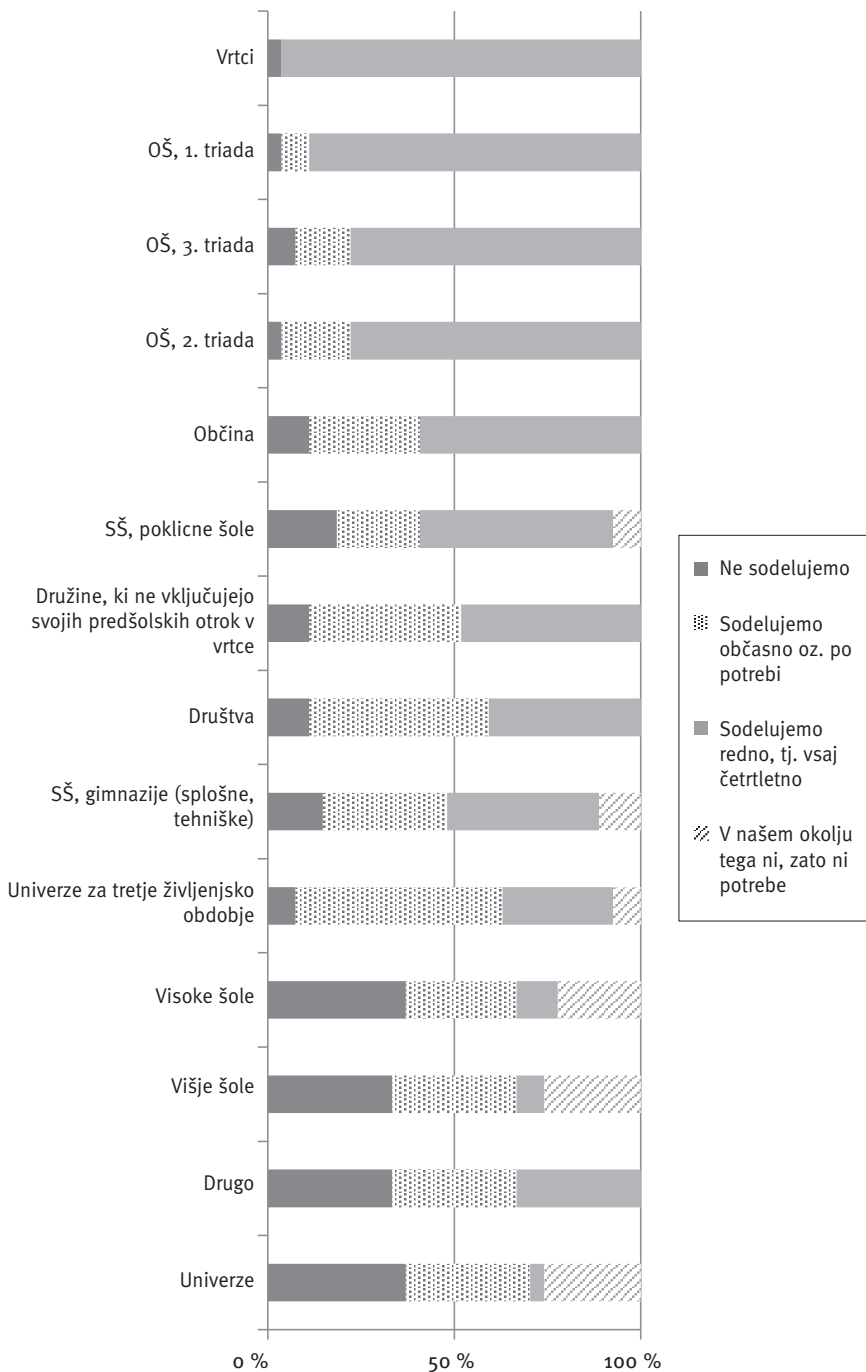
sodelovanja z lokalnimi oblastmi, srednjimi šolami oziroma gimnazijami, društvi in družinami, ki ne vključujejo predšolskih otrok v vrtec. Še manj je sodelovanja z organizacijami s področja terciarnega izobraževanja ter z univerzo za tretje življenjsko obdobje, kar je v delnem nasprotju s predhodno navedenim podatkom, da so prebivalci v tretjem življenjskem obdobju ena najpogostejših ciljnih skupin. Sicer knjižnice sodelujejo tudi s krajevnimi skupnostmi, kulturnimi ustanovami (muzeji), centri za socialno delo in humanitarnimi organizacijami (npr. Rdeči križ).

Najpogostejši ciljno izvedeni načini sodelovanja (Slika 11) so gostovanje predavateljev, skupni projekti ter usposabljanje knjižničarjev, generalno usmerjeni pa promocija knjižnice in informiranje o delovanju partnerjev. Veliko knjižnic tudi gostuje v prostorih partnerjev, jih upošteva pri izgradnji zbirke oziroma jih vključuje v svoje storitve.

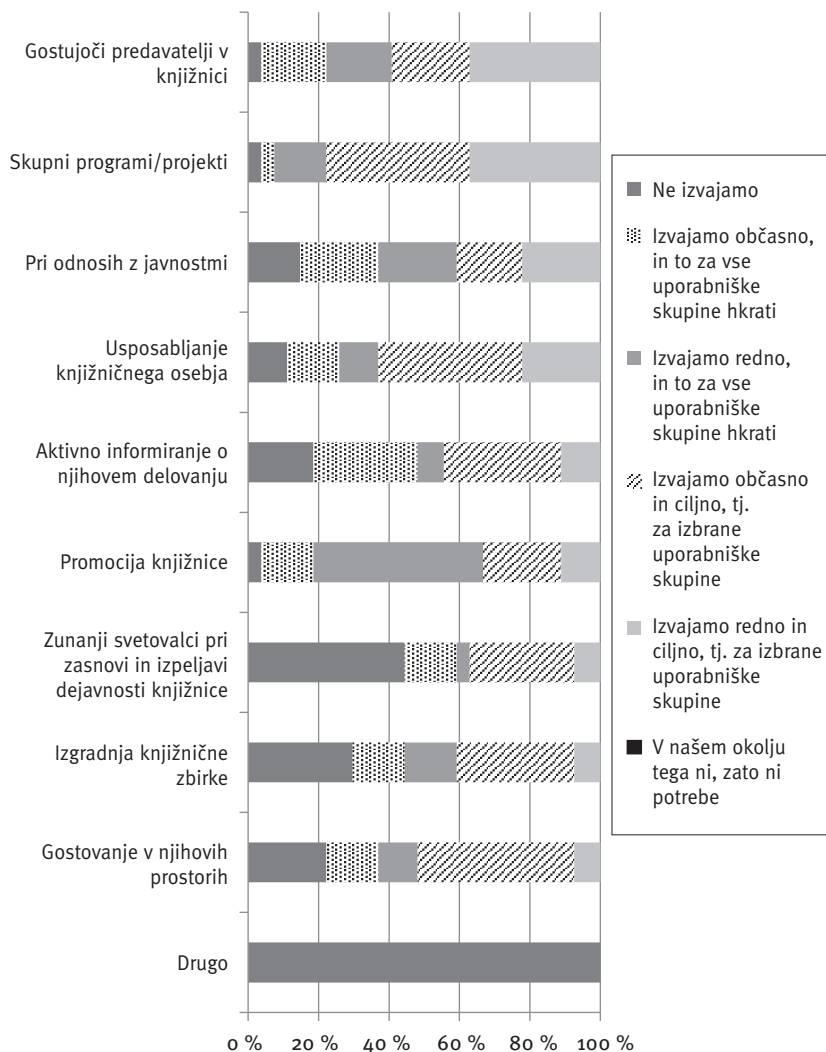
V fokusni skupini smo vprašali, kako knjižnice vidijo partnerje ter možnosti sodelovanja na lokalni ali nacionalni ravni, in kako knjižnice identificirajo partnerje. Zanimalo nas je, ali bi bil potreben načrtni pristop ali zadostuje neke vrste sprotna improvizacija. Knjižničarji vidijo sodelovanje kot zelo močan vzvod, ker knjižnica včasih nima dovolj znanja ali izkušenj na določenem področju spodbujanja branja, tako si olajša delo, prihrani napake itd. Sicer je spekter sodelovanj širok: vrtci, šole, gledališča, laboratoriji, inštituti, domovi za starejše, prostovoljske in druge nevladne organizacije, dobrodelne organizacije, društva itd., a so sodelovanja bodisi usmerjena zelo široko (nimajo enega konkretnega cilja) bodisi ciljno (npr. za namen konkretnih projektov, katerih tema pa ni vedno spodbujanje branja). Določena partnerstva so taka, kjer druge organizacije uporabljajo knjižnico oziroma jo vzajemno uporabljajo pri doseganju našega skupnega cilja tako, da knjižnice večinoma dajo prostor oziroma infrastrukturo. Obstajajo tudi partnerstva, kjer knjižnice dosegajo določene ciljne skupine in na ta način širijo svojo dejavnost, stopajo do različnih ciljnih skupin.

Partnerstvo in sodelovanje ima za knjižnico tudi promocijski učinek in dviga njen ugled.

V smislu vplivanja na bralno pismenost in bralno kulturo vidijo knjižničarji možnosti predvsem v sodelovanju z vzgojno-izobraževalnimi organizacijami ter neposredno z lokalnim okoljem (npr. načrtno delo na domoznanskem področju, vključenost v turistično ali kulturno ponudbo kraja), pri čemer se načrtno promovira knjigo in branje.

Slika 10: Sodelovanje s partnerji (n=29)

Slika 11: Načini sodelovanja s partnerji (n=29)

3.3.1.10 Izzivi splošnih knjižnic pri razvoju bralne kulture obstoječih bralcev

V anketi smo spraševali o vplivu knjižnic na stanje in razvoj bralne pismenosti in bralne kulture. Ena knjižnica meni, da nima možnosti vplivanja, medtem ko jih 11 meni, da delno ima možnosti, 15 pa, da ima veliko možnosti. Knjižnice smo prosili, da ocenijo, kako se ta vpliv

povezuje s pogoji za delovanje knjižnice oziroma kaj so njihove močne in šibke točke. Odgovorilo je 24 knjižnic.

Knjižnice prepoznajo svoje močne točke v naslednjih elementih – v prvo skupino smo postavili zelo pogosto navedene elemente, v drugo pa tiste, ki so jih omenile zgolj posamezne knjižnice:

- kadrih (njihovi motiviranosti in požrtvovalnosti) oziroma vsaj nekem deležu takšnih kadrov – ta element so izpostavile prav vse knjižnice,
- kakovostni knjižnični zbirki,
- programih in projektih, ki jih izvajajo, zlasti že uveljavljeni in preizkušeni (npr. dejavnosti pri delu z določenimi ciljnim skupinami – predšolskimi otroki, učenci, dijaki, študenti, upokojeanci, ranljivimi skupinami; bralna značka za odrasle, dejavnosti tudi izven osrednje enote).
- privlačnih prostorih (kjer ti obstajajo).

Kot rečeno, so nekatere knjižnice poleg zgornjih videle svoje prednosti še v:

- dobri lokaciji knjižnice,
- pozornosti na potrebe in pričakovanja uporabnikov,
- povezanosti z okoljem,
- sodelovanju in povezovanju z organizacijami, društvi, javnimi zavodi, občinami,
- sodelovanju z območno knjižnico in ostalimi knjižnicami (izmenjava dobrih praks, izkušenj, mnenj),
- ugledu, ki ga ima knjižnica v okolju.

Gre torej za splet elementov in dejavnikov, od katerih so nekateri izven vpliva knjižnic, nekateri tudi bolj dolgoročne narave, medtem ko so drugi izraz ali posledica lastne knjižnične aktivnosti in bi jih torej kazalo spodbujati pri vseh knjižnicah.

Med šibkimi točkami so bili izpostavljeni:

- slabe prostorske razmere,
- slabe finančne razmere, ki se le še poslabšujejo,
- težave pri organizaciji financiranja (knjižnica je odgovornost lokalne skupnosti – torej občine, kjer pa je posluš za knjižnico in kulturo nasploh zelo različen in odvisen od trenutne oblasti),
- premajhna in starajoča se kadrovska zasedba,
- slabša usposobljenost kadrov,

- slabe možnosti motiviranja zaposlenih in nizka motivacija pri nekaterih,
- slaba dostopnost nekaterih potencialnih ciljnih uporabniških skupin, ki niso člani knjižnice,
- potrošniška naravnost okolja, kjer branje nima ugleda,
- premajhna osredotočenost knjižnice na njeno osnovno poslanstvo oziroma prevelika pozornost na druge dejavnosti,
- dejstvo, da je knjižnica le eden od dejavnikov, ki vpliva na bralno pismenost in bralno kulturo,
- šibka odzivnost medijev,
- konkurenčno okolje (druge knjižnice (npr. osnovnošolske) s podobno/boljšo ponudbo storitev in gradiva, druge kulturne organizacije),
- nespodbudno okolje (slabša gospodarska situacija, neobstoj izobraževalnih organizacij, spalna naselja oziroma večina prebivalcev na delu v drugih občinah).

Nekatere od težav so torej spet le delno ali pa sploh ne v domeni knjižnic, medtem ko so nekatere take, da bi jih bilo mogoče začeti reševati z drugačnim pristopom. Npr. knjižnice se zavedajo določenih potencialnih ciljnih skupin, niso pa še razvile načinov, kako jih doseči.

Knjižnice smo v zaključku ankete prosili tudi, da glede na svoje predhodno izraženo mnenje o možnostih vplivanja ocenijo dejanski vpliv knjižnice na stanje in razvoj bralne pismenosti in bralne kulture na njenem območju. Pozvali smo jih torej, da za svoj konkreten primer ocenijo uresničljivost vloge knjižnice, kot so jo načelno opredelili v začetku ankete, ter navedejo razloge za takšno oceno. Odgovorilo je 21 knjižnic:

- 13 jih je ocenilo svoj vpliv na okolje kot velik in pomemben, 7 kot srednje pomemben, ena pa kot slab.
- Ob tem jih je 7 opozorilo, da bi bil njihov vpliv lahko večji ob boljših pogojih za delovanje, ena je dodala, da krizne situacije v njih spodbujajo inovativnost in ustvarjalnost, druga pa, da se zavedajo svojih šibkih točk in vrzeli.
- 5 knjižnic je poudarilo, da knjižnica lahko vpliva le na uporabnike oziroma ljudi, ki jo obiskujejo, ob tem so 3 izpostavile svoje aktivno prizadevanje za pridobivanje uporabnikov.
- 1 knjižnica je izrazila skrb, da spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture ni več med prioriteta knjižnice oziroma, da bi morali njeno vlogo in poslanstvo na novo premisliti.

Knjižničarji v fokusni skupini so si bili edini, da ima njihova knjižnica nedvomno vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo. Vpliv je odvisen od pogojev za delovanje in treba bi bilo vztrajati na obojem, dostopnosti in kakovosti knjižnice. Preveč je odločanja na podlagi nekih lastnih zaznav, osebnih mnenj (npr. direktorjev, vodij), ki se potem »pretvorijo« v politiko knjižnice brez dejanskih tehtnih argumentov, vezanih na okolje ter potrebe, in tega se seveda potem ne da meriti.

Učinke je težko oceniti, vemo pa, da če knjižnice ne bi bilo, bi se to poznalo na narodovem značaju, širini, vedenju, intelektualni moči, sposobnosti odločanja, gotovo tudi v vsakodnevem življenju. V manjših lokalnih skupnostih je knjižnica še pomembnejša kot v večjih mestih, kjer je več kulturne ponudbe. Knjižnica je pomembna, posebej pri otrocih, ker se ljubezen do knjige ter odnos do knjige privzgoji, sami pa težko pridejo do knjižnice oziroma jih morajo spremljati starši, kar pomeni, da jih redkeje spremljajo, sploh če knjižnica ni locirana v neposredni bližini.

Sredstva, namenjena za knjižnico, bi težko porabili kako drugače ob enakem učinku. Knjižničarji sicer nasprotujejo preveliki komercializaciji, a menijo, da bi bilo pogosteje treba razmišljati o ekonomičnosti, še posebej tam, kjer gre za sodelovanje šolske in splošne knjižnice, saj gre za iste ljudi in enake cilje.

Na vse vpliva tudi odnos odraslih, za katerega knjižničarji menijo, da ni najboljši, saj knjižnico prepogosto dojemajo kot samoumevno oziroma le kot vir obveznega čtiva. Tudi lokalne oblasti pogosto nimajo pozitivnega odnosa do branja, torej ga ne morejo imeti niti do knjižnice. Prepogosto so neuporabniki knjižnice tudi učitelji, šibek člen pa so pogosto tudi šolske knjižnice in knjižničarji, katerih težava so poleg premalo zainteresiranih sodelavcev tudi nezadostno bralno ozaveščena vodstva šol. Težave šolskih knjižničarjev so tudi v kombiniranju delovnih nalog, kar se vse bolj uveljavlja v šolstvu, in je tudi v simbolnem smislu slabo za položaj šolskih knjižničarjev.

Knjižničarji menijo, da so splošne knjižnice nosilke bralne kulture, naloge pa ne bodo mogle opraviti same, brez sodelovanja izobraževalnega sistema in celotne družbe. Glede šolstva, kjer je sodelovanje še posebej pomembno, se zatika že pri formalnostih, ki izhajajo iz različnih resorjev (zakonodaja, pogoji za opravljanje dela, možnosti za formalizirano sodelovanje obeh vrst knjižnic). Vendar pa knjižničarji vidijo mnogo možnosti: sodelovanje pri nabavni politiki, dejavnostih spodbujanja

branja, delitvi nalog itd., in izražajo tudi pripravljenost za sodelovanje. Navedeno ilustrira izjava: »Tako da sta tukaj dva sistema, ki bi lahko s kakšnim deljenjem vlog zelo veliko skupaj naredila. Bi bil boljši izplen. Tudi glede na vložena sredstva glede na to da v bistvu tukaj se ne pogo-varjamo o majhnih sredstvih. Ne pri šolstvu, ne pri kulturi.«

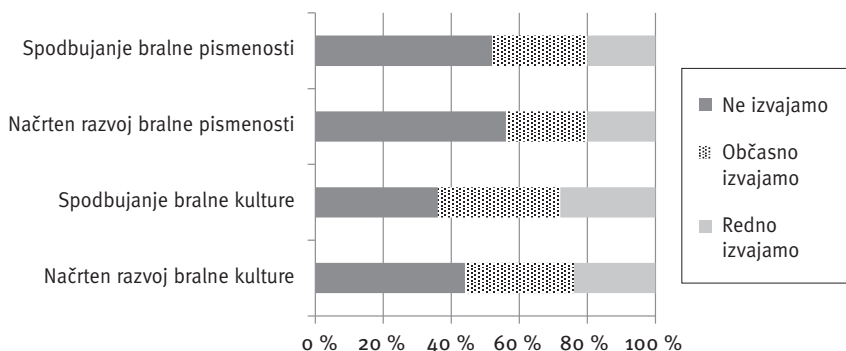
Ob zaključku fokusne skupine smo knjižničarjem ponudili, da še sami povedo, kaj bi se jim zdelo v tem kontekstu pomembno. Poudarili so, da so knjižnice pomemben dejavnik spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture (kljub slabim razmeram za delovanje), vendar bi moral spodbujati cel družbeni kontekst in dajati enaka pozitivna sporočila o branju (danes na primer velja, da je branje – in knjižnice – zapravljanje časa, bolj je pomembno delo, imamo tudi negativen odnos do trivialnega branja itd.). Tu je izjemno pomemben vpliv medijev. Na različne načine je treba branje pokazati kot cenjeno aktivnost, knjižnice kot cenjene ustanove ter poklic kot cenjen in sodoben poklic. Zlasti pri slednjem bi morali knjižničarji nastopati kot enoten deležnik. Na slab ugled branja v družbi poleg splošne družbene klime močno vpliva tudi pogosto slabo premišljen pristop v procesu šolanja. Potrebno bi bilo premisliti vsebine književnega pouka in opismenjevanja. Omenjeno ilustrira izjava: »Dokler bo šola nekako, verjetno nehoti, uničevala ljubezen do branja (nepremišljen izbor za domače branje itd.), bomo mi to lahko obudili le pri zelo motiviranih posameznikih.«

Ponovno so opozorili na velik pomen in potrebo po nacionalnih kampanjah za spodbujanje branja. Zelo pomembno se jim zdi tudi, da bi imeli knjižničarji možnost permanentnega izobraževanja (npr. na področju vrednotenja, strateškega načrtovanja, promocije in zagovorništva, specializacije za določene dejavnosti) in izmenjave dobrih praks, da bi prenos dobrih praks v druge knjižnice bolj spodbujali, ter da bi imeli možnost povezovanja v regijske ali celo nacionalne projekte spodbujanja branja. Izpostavili so potrebo po kompetenčnih centrih, ki bi na nacionalni ravni razvijali ponudbo izobraževanja in usposabljanja, delovali raziskovalno, povezovalno in koordinacijsko. To bi omogočilo bolj racionalno izrabo kadrovskih in finančnih virov ter dvignilo kakovost knjižnic na novo raven.

3.3.1.11 Merjenje kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice

V anketi smo zastavili nekaj vprašanj, povezanih z merjenjem kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnic. Spodbudno je, da 18 knjižnic meni, da je tovrstno vrednotenje ključno za delovanje knjižnice, 9 jih misli, da je še kar pomembno, le za eno to ni pomembno. Na naslednje, bolj podrobne možnosti glede vrednotenja, je odgovorilo 27 oziroma 26 knjižnic. Iz rezultatov izhaja, da le manjšina izvaja kakršne koli dejavnosti vrednotenja in da ne moremo govoriti o nekem enotnem pristopu.

- Izvajanje raziskav uporabnikov:** 5 knjižnic tega ne izvaja, 20 izvaja občasno oziroma po potrebi, le 2 pa redno oziroma najmanj enkrat letno.
- Izvajanje analiz lokalnega okolja knjižnice:** 4 knjižnice tega na izvajajo, 15 občasno, 8 pa redno.
- Od tistih, ki to izvajajo, jih samih izvaja 13, 5 kot območna knjižnica, 3 v sodelovanju z območno knjižnico, za eno to dela območna knjižnica, po ena pa izvajata »sama in v sodelovanju z območno knjižnico« ter »sama in kot območna knjižnica«.
- Vrednotenje delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture:** kot je razvidno iz Slike 12, večina knjižnic bodisi ne vrednoti delovanja na teh področjih bodisi vrednotenje izvaja le občasno, tistih, ki to delajo redno, je okrog petina.

Slika 12: Izvajanje vrednotenja delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture (n=26)

Tiste knjižnice, ki to izvajajo, smo prosili za pojasnila, kako to delajo: na vseh štirih področjih – spodbujanja bralne pismenosti (12 odgovorov), načrtnega razvoja bralne pismenosti (9 odgovorov), spodbujanja bralne kulture (13 odgovorov) in načrtnega razvoja bralne kulture (11

odgovorov). Ugotavljamo, da knjižnice večinoma vrednotijo svoje delovanje s pomočjo statističnih podatkov (obisk prireditev/dejavnosti, število dejavnosti, izposoja itd.), nekatere jih primerjajo po letih in spremljajo po enotah, posamezne so navajale še kvalitativne mere (obrazci, ankete, pogovori ali intervjuji z udeleženci o pomanjkljivostih, vtisih, potrebah, predlogih) ali anekdotično spremljanje odzivov uporabnikov.

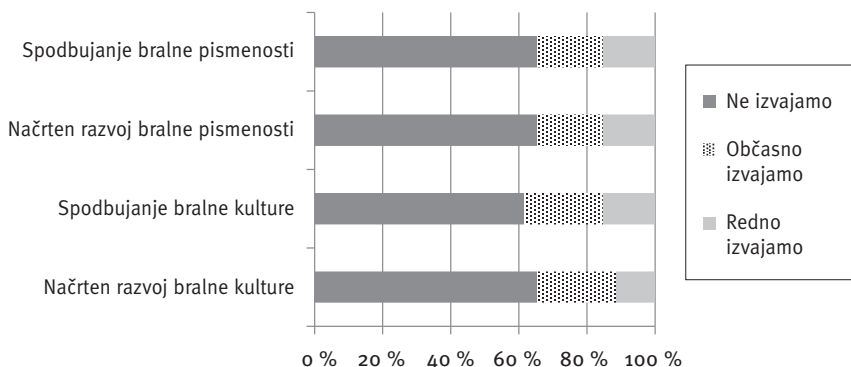
Na vprašanje glede odziva na spremembe v lokalnem okolju je 6 knjižnic navedlo, da sprememb ni bilo, 19, da so spremembe bile in so se nanje odzvali načrtno, 4 pa, da so bile, a se nanje še niso odzvali. Navedli so naslednje načine odziva:

- uvedli so dodatne storitve (npr. mednarodne ure pravljič, tematske domoznanske večere, delavnice za iskanje zaposlitve, pomoč pri pisanju vloge za zaposlitev, učna pomoč za priseljence, računalniško opismenjevanje za brezposelne ali starejše, jezikovne tečaje slovenskega in tujih jezikov), zasnovali projekte (npr. socializacija Romov), pričeli intenzivno sodelovati s pobratenimi knjižnicami, pričeli ozaveščati avtohtono prebivalstvo o večkulturnosti, uvedli/okrepili storitve izven knjižnice (npr. izposoja na domu/v ustanovah trajne namestitve), dogodki kot odziv na spremembe v okolju,
- prilagodili so nakup gradiva (npr. zaradi novoustanovljenih študijskih programov, priseljevanja tujcev), podarjali gradivo,
- prilagodili so sodelovanje z izobraževalnimi organizacijami, organizacijami, ki delajo s starejšimi, ranljivimi skupinami, priseljenci,
- uvedli so dodatne enote (npr. zaradi novoustanovljenih občin),
- nekatere storitve ukinjajo, zmanjšujejo nabavo zaradi varčevanja.

Ena knjižnica je navedla razloge za neodziv, in sicer, da se zaveda potrebe, da bi nekaj enot odprla večkrat tedensko, a ji kadrovska podhranjenost to onemogoča.

Vrednotenje kakovosti izvajalcev: Tudi tukaj vidimo (Slika 13), da je vrednotenje izvajalcev prisotno le v manjšem delu knjižnic, redno pa ga izvaja približno sedmina. Opazimo lahko več kvalitativnega pogleda: knjižnice npr. spremljajo, kaj so se uporabniki naučili, pridobili, spremljajo dogajanje in vedenje uporabnikov po dogodku in pri uporabi drugih storitev, uporabnike ter tudi izvajalce s pomočjo vprašalnikov ali pogovorov prosijo za evalvacijo izvedbe, lastne usposobljenosti in vsebinske umestitve, nekatere imajo tipske evalvacijske vprašalnike za zbiranja mnenj uporabnikov o kakovosti izvajalcev, nekatere se odzivajo na mnenja o istih izvajalcih, ki jih oblikujejo druge knjižnice.

Merjenje zadovoljstva uporabnikov: odgovorilo je 25 knjižnic, 9 jih tega ne izvaja, 13 občasno, 3 pa redno. Knjižnice uporabnike večinoma anketirajo (klasično ali spletno), le manjšina tudi terensko, nekatere so omenile knjigo pohval in pritožb, dnevno komunikacijo z uporabniki, njihovo aktivno sodelovanje, pripombe in predloge.

Slika 13: Vrednotenje kakovosti izvajalcev na različnih področjih (n=26)

Dostopnost orodij za vrednotenje: na odprto vprašanje, katera orodja za vrednotenje so jim na voljo oziroma jih uporabljajo, je odgovorilo 22 knjižnic. Večinoma so navajale, da uporabljajo ankete oziroma evalvacijske liste, razvite interno (bodisi klasične bodisi na različnih spletnih platformah, kot so npr. 1ka, SurveyMonkey), za eno knjižnico pa je vprašalnik zasnovala magistrska študentka bibliotekarstva. Ena knjižnica je omenila izvajanje kvalitativnih intervjujev, ena pa, da so za svoje potrebe prilagodili obstoječe zunanje vprašalnike. Ena knjižnica je navedla sodelovanje z zunanjim izvajalcem in uporabo njihovega orodja za vrednotenje, ena pa, da občasno najamejo zunanjega izvajalca.

3.3.1.12 Vpliv merjenja kakovosti na načrtovanje delovanja knjižnice

Ker so nas zanimali rezultati/posledice merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in/ali bralne kulture na delovanje knjižnic, smo zastavili nekaj vprašanj o tem.

Pridobivanje neuporabnikov: 16 knjižnic tega ne dela načrtno, 11 pa. Teh enajst je vzpostavilo zelo raznolike načine, kanale in sodelovanja, ki

jih navajamo dobesedno. Od ciljnih uporabniških skupin pa so navajale novorojenčke, malčke, otroke, upokojene, brezposelne in brezdomce:

- na prireditvah, dnevih odprtih vrat, preko facebooka/spletne strani, z osebnimi stiki,
- vabila prvošolčkom za vpis v knjižnico; povabilo novorojenčkom za vpis v knjižnico (sodelovanje s Centrom za socialno delo),
- izposoja na domu, promocija v javnosti (sejem, tečaji, facebook profil in spletna stran),
- s tedni vpisa bralcev brez članarine, za brezposelne vpis brez članarine, z dogodki in prireditvami, z medijskim sodelovanjem,
- v OŠ, na Zavodu za zaposlovanje, v zdravstvenem domu,
- z nadstandardnimi storitvami: knjiga na dom, vračilo v drugi knjižnici, *Halo knjiga*,
- s projekti, kot so *Knjižnica na plaži*, *Knjiga in kolo za zdravo telo*, s sodelovanjem rovk Črkolovke na občinskih prireditvah itd., s tematiskimi obiski vzgojno-izobraževalnih in drugih ustanov, s promocijo prireditev, storitev v medijih,
- povabimo prvošolčke za vpis, brezplačna članarina ob Dnevu slovenskih splošnih knjižnic, 3. december, na prireditvah itd.,
- z obvestili o prireditvah, brezplačnem vpisu v knjižnico,
- organiziramo nove bralne akcije, pripravljamo zanimive dogodke, razstave,
- s predstavitvami v ustanovah, društvih, organizacijah, na dogodkih, v sklopu praznovanj knjižnice, npr. dan knjižnic.

Prilagajanje oziroma spreminjanje delovanja knjižnice na podlagi ugotovitev vrednotenja: tudi na to odprto vprašanje je odgovorilo 11 knjižnic, ene bolj, druge manj konkretno. Ene so napisale le, da se odzovejo na zaznave spremembe potreb uporabnikov, da pripravijo usmeritve za izboljšanje stanja ali da bi jih, v kolikor bi ugotovili, da nekaj ni ustrezno. Druge pa so konkretno navajale, da uvajajo nove dejavnosti ali spreminjajo/posodablajo obstoječe, uvajajo nove tehnologije in medije, nabavljajo gradivo, uvajajo spremenjene odpiralne čase itd. Izpostavljeno je bilo tudi permanentno izobraževanje zaposlenih. Nekatere knjižnice so opozorile, da projektov, ki so se izkazali za uspešne, niso spreminjali oziroma bodo to storili, če bo potrebno. Ugotovimo lahko, da knjižnice le v manjši meri utemeljujejo spremembe svojega delovanja z ugotovitvami vrednotenja oziroma se ravna po njih.

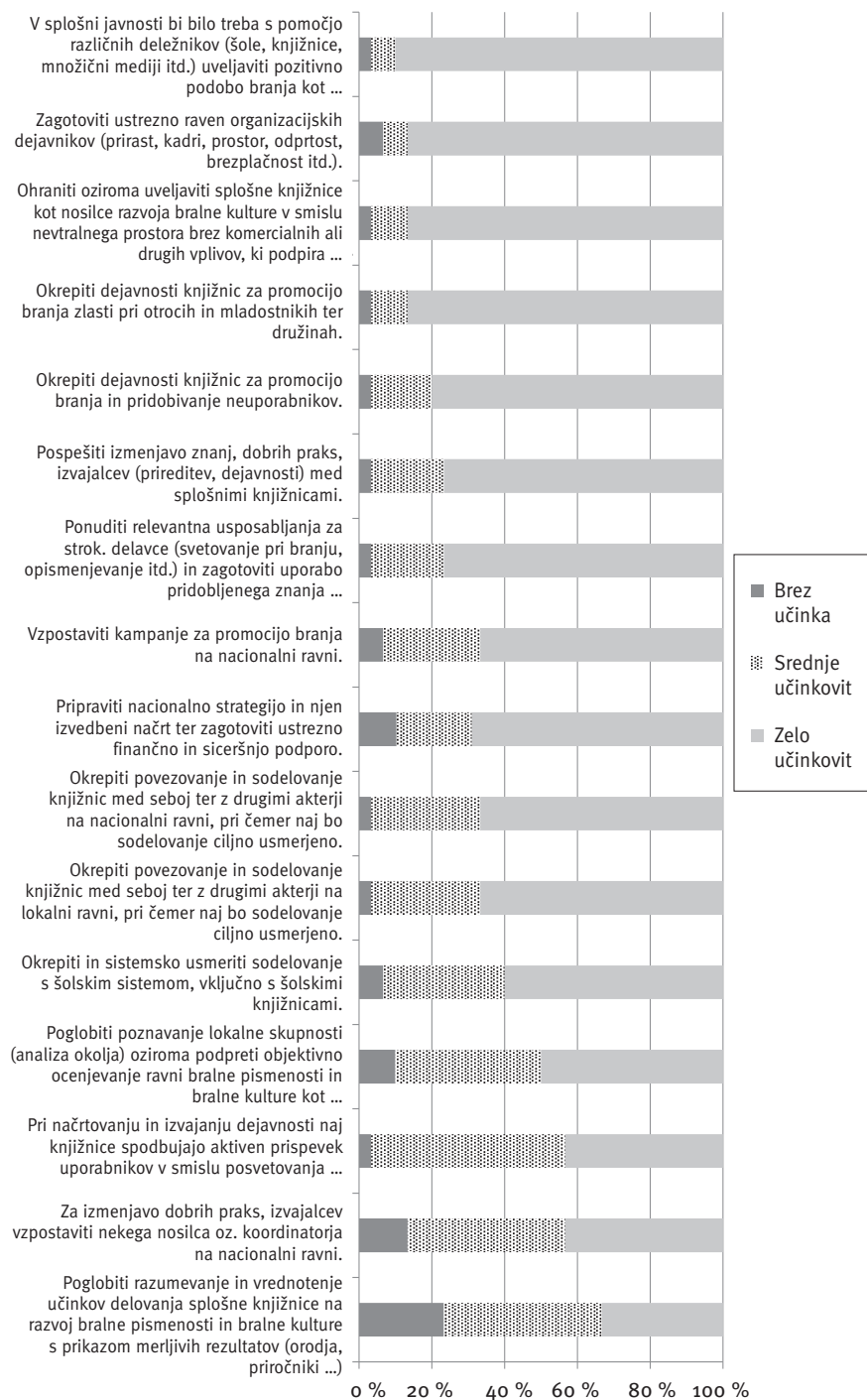
Izpostavljamo mnenje: »Spodbujanje razvoja bralne pismenosti in bralne kulture je na papirju lahko projekt/načrt z izjemnimi cilji in dosežki, ki

ima v ozadju tudi predvidene domiselne načine vrednotenja, a se v okolju posamezne knjižnice v največji meri izkaže zavzetost posameznega knjižničarja. Le zagret in strokovno domišljen ter osebno obarvan pristop lahko spodbudi razvoj teh področji, zato je odgovor v vsakem knjižničarju in v njegovem osebnem pristopu in angažiranosti. Kdor ne bere ter nad knjigami in branjem ni navdušen, branje težko spodbuja. Kratko: najpogosteje že sami knjižničarji, tisti popolnoma usposobljeni, zaznajo na »licu mesta« potrebe po spremembi/prilagoditvi in jo tudi izvedejo.«

3.3.1.13 Mnenje o učinkovitosti ukrepov za spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture

Rečemo lahko, da so knjižnice v anketi podprle vse predlagane ukrepe, ki jih je nakazala tudi fokusna skupina, opazne pa so nekatere razlike. Slika 14 kaže, da bi bili po večinskem mnenju knjižnic najbolj učinkoviti ukrepi (zanje je več kot pol knjižnic menilo, da bi bil ukrep zelo učinkovit):

- krepitev družbenega ugleda branja (pri čemer bi morali sodelovati različni deležniki, ne le knjižnice (šole, množični mediji itd.),
- izboljševanje organizacijskih dejavnikov knjižnic,
- izboljševanje ugleda knjižnice kot nevtralnega prostora, ki zagotavlja razvoj bralca,
- krepitev nekaterih dejavnosti knjižnic: delo z otroki, mladimi in družinami, promocija branja, pridobivanje neuporabnikov,
- pospešitev izmenjave dobrih praks, izvajalcev med knjižnicami (pri čemer pa ni večjega navdušenja nad tem, da bi za to imeli nacionalnega koordinatorja),
- izboljšanje izobraževanja in usposabljanja knjižničarjev,
- nacionalne kampanje za spodbujanje branja,
- nacionalna strategija za spodbujanje branja in njen izvedbeni načrt ter finančna in druga podpora,
- ciljno usmerjeno sodelovanje med knjižnicami,
- sodelovanje s šolskim sistemom in njegovimi knjižnicami.

Slika 14: Mnenja o učinkovitosti ukrepov (n=30)

Nekaj manj navdušenja je za:

- poglobitev poznavanja lokalne skupnosti (torej krepitev analiz okolja in bralne pismenosti),
- aktivno vključevanje uporabnikov,
- vzpostavitev nacionalnega koordinatorja za izmenjavo dobrih praks,
- poglobitev razumevanja knjižnice o njenem vplivu na razvoj in stanje bralne pismenosti in bralne kulture s pomočjo ustreznih orodij in pripomočkov.

Ena knjižnica je zapisala tudi mnenje, da bi bilo treba »na nacionalni ravni upoštevati geostrateško lego splošne knjižnice in strukturo prebivalstva in ji posebej nameniti finančna sredstva s strani ministrstva oziroma državnega proračuna za možnost razvijanja bralne kulture in bralne pismenosti v specifičnem okolju.«

V zaključku ankete so knjižnice poudarile še, da je do bralne pismenosti in bralne kulture veliko različnih poti in možnosti, da je pri tem najpomembnejši knjižničar kot oseba, da bi morali splošnim knjižnicam dati večji pomen na nacionalni ravni, upoštevati pa tudi specifičnost okolja, kjer knjižnice delujejo, predvsem s pomočjo namenskih finančnih sredstev, promocije branja na nacionalni ravni in da tovrstne raziskave spodbudijo njihovo lastno razmišljanje o načrtovanju in izvajanju njihove dejavnosti.

3.3.1.14 Mnenje o osnutku modela proaktivne knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture

V fokusni skupini smo knjižničarje prosili za mnenja o osnutku modela proaktivne knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture, ki smo ga oblikovali na podlagi spoznanj iz literature. Prosili smo tudi za ideje, pomisleke, morebitne dopolnitve in podobno. Namen je bil, da s strokovnimi mnenji dodatno oblikujemo vsebino modela (tega sicer predstavljamo v poglavju 4).

Knjižničarji so izrazili pozitivno mnenje glede predlaganega modela, saj po njihovem mnenju zajema bistvena področja delovanja knjižnice, obenem pa pušča dovolj prostora za upoštevanje lokalnih posebnosti ter ustvarjalnost v vsakokratnih razmerah. Strinjali so se, da vsebuje kontekst bralne pismenosti in bralne kulture zelo veliko elementov oziroma

dejavnikov, ki so razporejeni v tem modelu proaktivne knjižnice, niso pa podali predlogov za dopolnitve. Izrazili so tudi namero, da z modelom seznanijo kolege v svojih knjižnicah.

3.3.2 Nekaterne dodatne analize

V dodatnih analizah smo želeli med seboj povezati nekatere podatke bodisi iz ankete bodisi tudi iz zunanjih virov (Statistični urad RS, BibSiSt). V prvem delu so izbrani podatki analizirani glede na območje OOK. Drugi del prinaša analizo izbranih podatkov glede na regijo, ki ji pripadajo knjižnice; v tem delu podatke iz ankete zlasti postavljamo ob bok podatkom Statističnega urada RS (SURS) in Pedagoškega inštituta. Ponekod v razpravo vpletamo tudi relevantna opažanja iz fokusne skupine.

3.3.2.1 Aktivnosti po območjih OOK

Ker je ena od osnovnih delitev knjižnic njihovo območje, smo prvo analizo njihovih aktivnosti izvedli glede na območja OOK. Zanimalo nas je, ali je glede na območje OOK mogoče med njimi opaziti kake razlike. Teh zaradi značilnosti podatkov seveda nismo statistično preverjali.

V Tabeli 1 prikazujemo podatke o pogostosti izvajanja raziskav uporabnikov in lokalnega okolja. Že iz opisnih podatkov smo ugotovili, da večina knjižnic raziskave uporabnikov izvaja občasno oziroma po potrebi, le v celjskem in dolenjskem območju je po ena knjižnica navedla, da to izvaja najmanj enkrat letno, medtem ko v gorenjskem območju kar štiri knjižnice ter po ena v osrednjeslovenskem in spodnjepodravskem navajajo, da tega ne izvajajo. Tabela 2 pa nam pokaže, da precej knjižnic uporabnikov ne pridobiva načrtno, med njimi zopet vse štiri iz gorenjskega območja ter po ena iz obalnokraškega in spodnjepodravskega območja, kar se ujema s podatki iz Tabele 1. Tabela 2 pokaže tudi, da precej knjižnic, ki sicer izvaja raziskave uporabnikov, tega ne prenaša v načrtno pridobivanje uporabnikov.

Tabela 1: Pogostost izvajanja raziskav uporabnikov in lokalnega okolja po območjih OOK

Območje	Kako pogosto izvajate raziskave vaših obstoječih uporabnikov?			Kako pogosto izvajate analize lokalnega okolja knjižnice?		
	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj enkrat letno	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. ob vsaki pripravi strateškega načrta
Celjsko	0	3	1	0	2	2
Dolenjsko	0	6	1	0	6	1
Gorenjsko	4	0	0	1	3	0
Goriško	0	0	0	0	0	0
Koroško	0	2	0	0	1	1
Obalno-kraško	0	4	0	2	1	1
Osrednje-slovensko	1	2	0	0	2	1
Pomursko	0	1	0	0	1	0
Spodnje-podravsko	1	0	0	0	1	0
Štajersko	0	1	0	0	0	1

Tabela 2: Pridobivanje neuporabnikov po območjih OOK

Območje	Na kakšne načine pridobivate v lokalnem okolju tiste prebivalce, ki še niso člani ali uporabniki knjižnice?	
	Tega ne delamo načrtno	To delamo načrtno
Celjsko	3	1
Dolenjsko	4	3
Gorenjsko	4	0
Goriško	0	0
Koroško	0	2
Obalno-kraško	1	3
Osrednje-slovensko	1	2
Pomursko	1	0
Spodnje-podravsko	0	1
Štajersko	1	0

Podobno kot z raziskavami uporabnikov je z analizami lokalnega okolja (Tabela 1): ena knjižnica iz gorenjskega ter dve knjižnici iz obalnokraškega območja teh analiz ne izvajajo. S temi podatki so povezani tudi podatki v Tabeli 3, ki prikazujejo odzive knjižnic na spremembe v lokalnem okolju. Tu so vse knjižnice v obalnokraškem in vse, razen ene, v gorenjskem območju navedle, da bodisi sprememb ni bilo (po ena knjižnica) bodisi da so bile in da se je knjižnica nanje odzvala načrtno (tri oziroma dve knjižnici). Postavlja se namreč vprašanje, kako se knjižnica

lahko na spremembe odzove načrtno oziroma meni, da sprememb v okolju ni bilo, če ne izvaja analiz okolja.

Tabela 3: Način odzivanja na sprememba v lokalnem okolju po območjih OOK

Območje	Na kakšne načine ste se v zadnjih treh letih odzvali na spremembe v lokalnem okolju?		
	Sprememb ni bilo	Spremembe so bile in nanje smo se odzvali načrtno	Spremembe so bile, vendar se nanje (še) nismo odzvali
Celjsko	1	2	1
Dolenjsko	0	5	2
Gorenjsko	1	2	1
Goriško	0	0	0
Koroško	1	1	0
Obalno-kraško	1	3	0
Osrednje-slovensko	1	2	0
Pomursko	1	0	0
Spodnje-podravsko	0	1	0
Štajersko	0	1	0

Tabela 4: Pogostost vrednotenja rezultatov knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture po območjih OOK

Območje	Kako pogosto izvajate vrednotenje dosežkov (rezultatov) delovanja knjižnice na področju:											
	spodbujanja bralne pismenosti			načrtnega razvoja bralne pismenosti			spodbujanja bralne kulture			načrtnega razvoja bralne kulture		
	N	O	R	N	O	R	N	O	R	N	O	R
Celjsko	4	0	0	4	0	0	2	1	1	2	1	1
Dolenjsko	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Gorenjsko	2	2	0	3	1	0	1	2	1	3	1	0
Goriško	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Koroško	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1
Obalno-kraško	3	0	1	3	0	1	3	0	1	3	0	1
Osrednje-slovensko	1	1	0	1	1	0	0	2	1	0	2	0
Pomursko	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0
Spodnje-podravsko	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0
Štajersko	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo

Zanimalo nas je tudi, kako pogosto knjižnice izvajajo vrednotenje dela na področju bralne pismenosti in bralne kulture (Tabele 4–6). Žal le manjši delež knjižnic redno spremlja in vrednoti svoje delo na teh dveh področjih, nekaj več jih to dela občasno, kar precejšen delež pa vrednotenja ne izvaja na nobenem področju. Podobno smo ugotovili za vrednotenje kakovosti izvajalcev (Tabela 5), ki ga ne izvaja večina knjižnic, nekatere občasno in le redke redno.

Tabela 5: Pogostost vrednotenja kakovosti izvajalcev na področju bralne pismenosti in bralne kulture po območjih OOK

Območje	<i>Kako pogosto izvajate vrednotenje kakovosti izvajalcev (delavcev knjižnice ali zunanjih izvajalcev) na področju:</i>											
	spodbujanja bralne pismenosti			načrtnega razvoja bralne pismenosti			spodbujanja bralne kulture			načrtnega razvoja bralne kulture		
	N	O	R	N	O	R	N	O	R	N	O	R
Celjsko	4	0	0	4	0	0	4	0	0	4	0	0
Dolenjsko	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Gorenjsko	3	1	0	3	1	0	3	1	0	3	1	0
Goriško	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Koroško	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0
Obalno-kraško	4	0	0	4	0	0	3	1	0	4	0	0
Osrednjeslovensko	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0
Pomursko	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0
Spodnjepodravsko	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0
Štajersko	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo

Nekaj več je izvajanja merjenja zadovoljstva uporabnikov (Tabela 6), kjer smo ugotovili, da ga ne izvajajo štiri knjižnice gorenjskega območja in po ena iz osrednjeslovenskega, pomurskega in spodnjepodravskega območja, ostale ga izvajajo vsaj občasno.

Stanje lahko delno osvetlimo z odgovori na nekatera druga vprašanja v anketi. Najprej je to odprto vprašanje o dostopnosti oziroma uporabi orodij za vrednotenje, na katero je, kot rečeno, odgovorilo 22 knjižnic, od tega sedem negativno (Tabela 7). Kot je razvidno, skoraj polovica knjižnic (9) uporablja interno razvita orodja ter še štiri knjižnice orodja, ki so jih

razvili v sodelovanju z zunanjimi sodelavci. To pomeni, da knjižnice, ki izvajajo različna vrednotenja, v to vlagajo veliko napora in sredstev. Zato smo to mnenje primerjali z njihovimi izraženimi mnenji o koristnosti oziroma učinkovitosti nekaterih možnih ukrepov (Tabela 8).

Tabela 6: Pogostost izvajanja merjenja zadovoljstva uporabnikov po območjih OOK

Območje	Kako pogosto izvajate merjenje zadovoljstva uporabnikov?		
	N	O	R
Celjsko	0	3	1
Dolenjsko	0	5	1
Gorenjsko	4	0	0
Goriško	0	0	0
Koroško	0	2	0
Obalno-kraško	0	3	1
Osrednje-slovensko	1	0	1
Pomursko	1	0	0
Spodnje-podravsko	1	0	0
Štajersko	0	0	1

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo

Tabela 7: Vrednotenje po območjih OOK

Območje	Načini izvajanja/orodja za vrednotenje			
	Nimamo/Ne izvajamo	Razvito znotraj knjižnice	Razvito znotraj knjižnice ob zunanjih sodelavcih	Drugo
Celjsko	1	1	0	0
Dolenjsko	0	3	3	1
Gorenjsko	4	0	0	0
Goriško	0	0	0	0
Koroško	0	0	0	1
Obalno-kraško	0	4	0	0
Osrednje-slovensko	0	1	0	0
Pomursko	1	0	0	0
Spodnje-podravsko	1	0	0	0
Štajersko	0	0	1	0

Vidimo (Tabela 8) npr., da knjižnice, ki vrednotenja ne izvajajo, izražajo pozitivno ali zelo pozitivno mnenje do vzpostavljanja nekega nacionalnega koordinatorskega telesa za izmenjavo dobrih praks in izvajalcev (stolpec E), do poglobljanja poznavanja lokalne skupnosti (analize okolja) oziroma podpore objektivnemu ocenjevanju ravni bralne pismenosti in bralne kulture (stolpec G), do ponudbe relevantnih izobraževanj za knjižničarje (stolpec C) ter do poglobljanja razumevanja ter vrednotenja vpliva knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo (stolpec H). Če

spomnimo na ugotovitve, prikazane v poglavju 3.3.1.11, pa tudi na rezultate fokusne skupine, bi lahko sklepali, da knjižnice svoje delovanje spreminjajo nekako bolj na podlagi občutkov ali izkušenj ob dnevnem delu kot na podlagi objektivnih in metodološko neoporečnih rezultatov vrednotenja svojega delovanja.

Tabela 8a: Mnenja o učinkovitosti ukrepov po območjih OOK

Območje	Kako učinkovit bi bil ukrep?																							
	A			B			C			D			E			F			G			H		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Celjsko	0	3	2	0	2	3	0	2	3	0	2	3	1	3	1	0	0	5	0	1	4	1	1	3
Dolenjsko	1	0	6	1	1	5	1	1	5	1	0	6	1	2	4	1	3	3	1	2	4	1	4	2
Gorenjsko	0	1	3	0	0	4	0	1	3	0	1	3	0	1	3	0	0	4	0	1	3	0	1	3
Goriško	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Koroško	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	2	0
Obalno-kraško	0	2	2	0	2	2	0	1	3	0	1	3	1	2	1	1	2	1	2	2	0	2	2	0
Osrednje-slovensko	0	2	4	0	3	3	0	1	5	0	1	5	1	3	2	1	0	4	0	4	2	2	4	0
Pomursko	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0
Spodnje-podravsko	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0
Štajersko	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1

Tabela 8b: Mnenja o učinkovitosti ukrepov po območjih OOK

Območje	Kako učinkovit bi bil ukrep?																							
	I			J			K			L			M			N			O			P		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Celjsko	1	1	3	0	2	3	0	0	5	0	1	4	0	4	1	0	0	5	0	0	5	0	1	4
Dolenjsko	1	4	2	1	2	4	1	0	6	1	0	6	1	2	4	1	0	6	1	0	6	1	2	4
Gorenjsko	0	1	3	0	2	2	0	0	4	0	0	4	0	3	1	0	0	4	0	1	3	0	0	4
Goriško	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Koroško	0	2	0	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	2	0
Obalno-kraško	2	2	0	1	2	1	0	1	3	0	1	3	0	2	2	0	1	3	0	0	4	0	1	3
Osrednje-slovensko	2	4	0	0	1	5	0	0	6	0	0	6	1	2	3	0	1	5	1	0	5	1	1	4
Pomursko	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1
Spodnje-podravsko	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Štajersko	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1

Legenda: I – brez učinka, II – srednje učinkovit, III – zelo učinkovit

- A Okrepiti povezovanje in sodelovanje knjižnic med seboj ter z drugimi akterji na lokalni ravni, pri čemer naj bo sodelovanje ciljno usmerjeno.
- B Okrepiti povezovanje in sodelovanje knjižnic med seboj ter z drugimi akterji na nacionalni ravni, pri čemer naj bo sodelovanje ciljno usmerjeno.

- C Ponuditi relevantna usposabljanja za strokovne delavce (svetovanje pri branju, opismenjevanje itd.) in zagotoviti uporabo pridobljenega znanja v praksi.
- D Pospešiti izmenjavo znanj, dobrih praks, izvajalcev (prireditve, dejavnosti) med splošnimi knjižnicami.
- E Za izmenjavo dobrih praks, izvajalcev vzpostaviti nekega nosilca oziroma koordinatorja na nacionalni ravni.
- F Pripraviti nacionalno strategijo in njen izvedbeni načrt ter zagotoviti ustrezno finančno in siceršnje podporo.
- G Poglobiti poznavanje lokalne skupnosti (analiza okolja) oziroma podpreti objektivno ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture kot podlage za ciljno delovanje splošne knjižnice (orodja, priročniki, izobraževanje za analizo lokalne skupnosti).
- H Poglobiti razumevanje in vrednotenje učinkov delovanja splošne knjižnice na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture s prikazom merljivih rezultatov (orodja, priročniki za merjenje vpliva, izobraževanje).
- I Okrepiti in sistemsko usmeriti sodelovanje s šolskim sistemom vključno s šolskimi knjižnicami.
- J V splošni javnosti bi bilo treba s pomočjo različnih deležnikov (šole, knjižnice, množični mediji itd.) uveljaviti pozitivno podobo branja kot prostovoljne, zaželene, cenjene, ustvarjalne, prijetne itd. aktivnosti.
- K Okrepiti dejavnosti knjižnic za promocijo branja zlasti pri otrocih in mladostnikih ter družinah.
- L Okrepiti dejavnosti knjižnic za promocijo branja in pridobivanje neuporabnikov.
- M Pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti naj knjižnice spodbujajo aktiven prispevek uporabnikov v smislu posvetovanja, medsebojne izmenjave mnenj (dialoški pristop) itd.
- N Ohraniti oziroma uveljaviti splošne knjižnice kot nosilce razvoja bralne kulture v smislu nevtralnega prostora brez komercialnih ali drugih vplivov, ki podpira razvoj bralca (svetuje, usmerja, zagotavlja gradivo).
- O Zagotoviti ustrezno raven organizacijskih dejavnikov (prirast, kadri, prostor, odprtost, brezplačnost itd.).
- P Vzpostaviti kampanje za promocijo branja na nacionalni ravni.

Naslednja vsebina, ki nam nekoliko osvetli situacijo z manj pogostim izvajanjem vrednotenja kot bi bilo to zaželeno, so mnenja o usposobljenosti izvajalcev (Tabela 9). Vidimo, da knjižnice, ki vrednotenja ne izvajajo, tudi ne izražajo zelo pozitivnih mnenj o usposobljenosti njihovih izvajalcev, pa tudi ne o tem, ali se izvajalci usposabljujejo kakovostno in v zadostni meri. Če to povežemo z mnenji o učinkovitosti ukrepov (Tabela 8), lahko upravičeno domnevamo, da bi bilo treba v Sloveniji izboljšati ponudbo izobraževanj (stolpec C), pa tudi izmenjavo znanj in izkušenj med knjižnicami (stolpci A, B in D).

To lahko dopolnimo še s pogledom na kadrovske stanje v slovenskih knjižnicah ter na število članov in potencialnih uporabnikov (Tabela 10). Ti podatki kažejo, da tovrstne aktivnosti v knjižnicah niso nujno povezane z deleži strokovnih delavcev (bodisi z bibliotekarsko izobrazbo ali priučenih), saj tudi v območjih OOK, kjer jih je relativno veliko (npr. gorenjsko ali celjsko OOK), knjižnice vrednotenja ne izvajajo. Obenem je videti tudi, da število članov tu nima nujno vpliva (če sodimo npr. po celjskem, gorenjskem ali obalno-kraškem OOK), kjer vrednotenje izvajajo v manjši meri (ali ga sploh ne). Je pa potrebno v tem kontekstu opozoriti na nekatere ugotovitve v fokusni skupini in pri odprtih vprašanih ankete,

kjer so knjižnice opozorile, da kadrovska struktura v knjižnicah pogosto otežuje uvajanje novosti ali dodatnih nalog, zlasti če so te strokovno zahtevne; problematično je tudi nagrajevanje in motiviranje zaposlenih. V nekaterih okoljih imajo knjižnice težave tudi pri stikih s financerji oziroma utemeljevanju svojega dela in poslanstva.

Treba je povedati, da podatki, ki jih lahko umestimo po območjih OOK, omogočajo še drugačne analize oziroma križanja s podatki iz drugih virov (iz npr. nabora statističnih podatkov o knjižnicah, ki jih zbira CeZAR – BibSiSt) ali z nekaterimi že izvedenimi raziskavami, kot je Fras Popović (2016)). Poudarimo naj tudi, da smo se odločili z analizo ostati na ravni območja OOK, kljub temu, da so na voljo tudi podatki o posameznih knjižnicah. V nasprotnem primeru bi namreč ogrozili anonimnost sodelujočih knjižnic, kljub temu, da smo se zavedali, da tovrsten pristop ne more zaznati vseh posebnosti, povezanih s situacijo v posamezni knjižnici.

Tabela 9: Mnenja o usposabljanju knjižničarjev

Območje	<i>Se strinjate s trditvijo, da imamo v Sloveniji kakovostno ponudbo usposabljanja knjižničarjev za:</i>						<i>Se strinjate s trditvijo, da se osebje vaše knjižnice kakovostno in v zadostni meri usposablja za:</i>					
	spodbujanje in načrten razvoj bralne pismenosti			spodbujanje in načrten razvoj bralne kulture			spodbujanje in načrten razvoj bralne pismenosti			spodbujanje in načrten razvoj bralne kulture		
	Ne	Delno	Da	Ne	Delno	Da	Ne	Delno	Da	Ne	Delno	Da
Celjsko	1	2	1	1	2	1	2	1	1	2	1	1
Dolenjsko	0	5	1	0	5	1	0	5	1	0	5	1
Gorenjsko	2	2	0	1	3	0	2	2	0	2	2	0
Goriško	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Koroško	0	1	1	0	1	1	0	0	2	0	0	2
Obalno-kraško	1	3	0	2	1	1	0	4	0	0	3	1
Osrednje-slovensko	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1
Pomursko	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0
Spodnje-podravsko	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Štajersko	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0

Tabela 10: Značilnost knjižničnih kadrov glede na izobrazbo ter število uporabnikov po območjih OOK (vir: Slovenske splošne knjižnice v številkah: poročilo za leto 2015, 2016, str. 63 in 35)

Območje OOK	Dipl. bibl.	Dipl. bibl. z BI	Dipl. priuč. bibl.	Priučeni knj.	SKUPAJ strok. del.	Drugi knj. del.	DELAVCI SKUPAJ	Št. članov	Št. potencialnih uporabnikov
Celjsko	0	33,50	55,50	40,60	129,60	32,50	162,10	71.921	302.267
Dolenjsko	5	26,50	43,75	24,15	99,40	32,10	131,50	44.496	212.633
Gorenjsko	1	41	32,50	17	91,50	25,34	116,84	48.178	203.838
Goriško	0	27	22,50	12	61,50	26,10	87,60	35.094	118.064
Koroško	1	18	4,40	7	30,40	12	42,40	17.971	71.040
Obalno-kraško	1	19	35	17	72	23,50	95,50	37.165	148.796
Osrednje-slovensko	2	78,50	126	77	283,50	54,50	338	140.950	568.919
Pomursko	0	15	14	12	41	11	52	26.247	116.078
Spodnje-podravsko	0	3	16,30	8,50	27,80	13,20	41	14.705	84.561
Štajersko	2	4	67	22	95	21,25	116,25	42.725	237.992
SKUPAJ	12	265,50	416,95	237,25	931,70	251,49	1183,19		

3.3.2.2 Aktivnosti po statističnih regijah

Za dodatne analize smo podatke iz ankete razporedili po statističnih regijah, kar sicer ni pogosta delitev splošnih knjižnic – smo pa prav zaradi možnosti tovrstnih primerjav zbirali tudi ta podatek. Nekatere smo primerjali z javno dostopnimi podatki Statističnega urada RS (SURS) o nekaterih izbranih značilnostih prebivalstva, prav tako razdeljenimi po regijah (Tabela 16). Zanimalo nas je namreč, kako se podatki o aktivnosti knjižnic ujemajo z izbranimi demografskimi značilnostmi regij. Poleg tega smo od Pedagoškega inštituta dobili tudi nekatere izračune dosežkov bralne pismenosti po statističnih regijah (Tabela 17) ter tudi tu izvedli nekatere primerjave.

Povedati moramo, da smo pri obdelavi podatkov ugotovili manjša odstopanja v poimenovanjih nekaterih regij. Na SURS namreč za Notranjsko-kraško regijo uporabljajo izraz Primorsko-notranjska, za Spodnjeposavsko regijo pa Posavska regija. Zato smo naše podatke uskladili s temi poimenovanji. Podobno kot pri območjih OOK gre seveda tudi tu za zelo površinsko analizo, v katero nismo vključevali podatkov iz strateških

načrtov ali poročil posameznih knjižnic, kar bi omogočilo natančnejši vpogled.

V Tabelah 11 in 12 so podatki o ciljnih okoljih, v katera knjižnice usmerjajo svoje delovanje. Kot vidimo, je v vseh regijah le malo knjižnic, ki kakega od okolij ne bi upoštevala vsaj občasno. Največ 'občasnosti' je v usmerjenosti na delovne organizacije. Kot smo že navedli v razdelku 3.3.1.4, večina knjižnic, ki je izbrala možnost 'drugo', tega ni konkretizirala (omenjeni so bili socialno-varstveni zavodi in uporabniki s posebnimi potrebami, ranljive skupine). Kot pa bomo videli iz nadaljnjih podrobnejših podatkov o ciljnih uporabniških skupinah in partnerjih, prihaja v posameznih primerih do določenih odstopanj pri rednosti sodelovanja.

Tabela 11: Ciljna okolja za dejavnosti za razvoj bralne pismenosti

Regija	V katera ciljna okolja vaša knjižnica usmerja svoje dejavnosti za razvijanje bralne pismenosti?																			
	V družino				V izobraževalne organizacije				V delovne organizacije				V okolja za kakovostno preživljanje prostega časa				Drugam			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	0	0	4	0	0	1	3	0	2	2	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0
JV Slovenija	0	1	4	0	0	2	3	0	1	3	1	0	0	0	5	0	0	0	0	0
Gorenjska	0	1	3	0	1	1	2	0	2	2	0	0	1	1	2	0	1	0	0	0
Posavska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Koroška	0	0	2	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Podravska	0	0	2	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Obalno-kraška	0	2	1	0	0	1	2	0	2	1	0	0	0	2	1	0	0	1	1	0
Savinjska	0	1	3	0	0	0	4	0	1	2	0	1	0	2	2	0	0	0	0	0
Pomurska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Zasavska	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo, TN – V okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali

Tabela 12: Ciljna okolja za dejavnosti za razvoj bralne kulture

Regija	V katera ciljna okolja vaša knjižnica usmerja svoje dejavnosti za razvijanje bralne kulture?																			
	V družino				V izobraževalne organizacije				V delovne organizacije				V okolja za kakovostno preživljanje prostega časa				Drugam			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	0	0	3	0	0	1	2	0	1	2	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
JV Slovenija	0	1	4	0	0	1	4	0	1	3	1	0	0	0	5	0	0	0	0	0
Gorenjska	0	1	3	0	1	1	2	0	2	2	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0
Posavska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Koroška	0	0	2	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Podravska	0	0	2	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Obalno-kraška	0	2	1	0	0	1	2	0	2	1	0	0	0	2	1	0	0	1	1	0
Savinjska	0	1	3	0	0	0	4	0	1	2	0	1	0	2	2	0	0	0	0	0
Pomurska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Zasavska	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo, TN – V okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali

Tabeli 13 in 14 prikazujeta ciljne skupine pri razvijanju bralne pismenosti in bralne kulture, Tabela 15 pa partnerje, s katerimi knjižnice sodelujejo na teh dveh področjih. Če ne upoštevamo nekoliko nenavadnega oziroma vprašljivega rezultata knjižnice iz goriške regije, ki je navedla, da ne izvaja dejavnosti za nobeno od naštetih ciljnih skupin, lahko pri ostalih vidimo naslednje značilnosti: medtem ko predšolski in šolski otroci tradicionalno prejmejo veliko pozornosti pri knjižničnih storitvah, pa pri nekaterih drugih uporabniških skupinah ni tako, npr. pri starših predšolskih otrok, s katerimi se knjižnice v večini regij v glavnem ukvarjajo občasno ali se z njimi ne ukvarjajo. Podobno je pri srednješolcih in študentih, brezposelnim pa približno polovica knjižnic namenja pozornost občasno, polovica redno, nekatere pa sploh ne. Osebam v tretjem življenjskem obdobju ter ranljivim skupinam prebivalcev precej knjižnic namenja redno pozornost, v nekaterih regijah pa so precej zapostavljene (npr. gorenjska regija). Ker so pri opciji drugo knjižnice navajale uporabnike, ki jih lahko štejemo med ranljive skupine (begunci, tujci, zaporniki, Romi), lahko vidimo, da je dela s temi ciljnimi skupinami v resnici nekoliko več, nekatere pa so očitno želele poudariti, da z njimi ne delajo. Ena knjižnica pa je navedla turiste.

Te podatke smo se odločili primerjati s podatki o dosežkih bralne pismenosti v raziskavi PISA, pridobljenimi od Pedagoškega inštituta (Tabela 17), ter s podatki o številčnosti nekaterih demografskih skupin, pridobljenimi od Statističnega urada RS (SURS) (Tabela 16). Analizo smo izvedli, ker nas je zanimalo, kako se pozornost, ki jo knjižnice namenjajo določenim uporabniškim skupinam, ujema z demografskimi ali drugimi značilnostmi njihove regije. Povedati je treba, da smo slednje podatke črpali iz SURS in jih regijsko umeščali zato, ker BibSiSt med knjižničnimi uporabniki ter potencialnimi uporabniki beleži le otroke in mladino ter odrasle, kar nam ni omogočalo dovolj podrobnega pogleda oziroma primerjav, v katerih bi lahko upoštevali podrobnejšo delitev uporabniške populacije oziroma storitev zanje. Opozoriti moramo, da za dve od ciljnih skupin, ki smo ju želeli zajeti v raziskavo, in sicer ranljive skupine prebivalcev ter narodne manjšine, ne od SURS, ne iz kakega drugega vira nismo mogli pridobiti skupnih podatkov, zato tega žal nismo mogli vključiti v analizo. Videti pa je, da knjižnice ranljivim skupinam prebivalcev namenjajo bistveno več pozornosti na področju bralne kulture. Z obžalovanjem tudi ugotavljamo, da precej knjižnic ranljivim skupinam prebivalcev ne namenja pozornosti ali jo namenja le občasno.

Tabela 13a: Ciljne skupine za razvoj bralne pismenosti glede na regijo

Regija	<i>Pri katerih ciljnih uporabniških skupinah vaša knjižnica z različnimi dejavnostmi razvija bralno pismenost?</i>																							
	Otroci v predšolskem obd.				Starši predšolskih otrok				Učenci OŠ				Srednješolci				Študenti				Delovno aktivno preb.			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	0	0	3	0	0	1	1	0	0	0	3	0	0	2	1	0	1	1	0	0	0	0	2	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
IV Slovenija	0	0	5	0	0	3	2	0	0	0	5	0	0	1	3	1	0	4	0	1	0	1	4	0
Gorenjska	0	2	2	0	0	4	0	0	0	2	2	0	1	2	1	0	3	0	1	0	3	0	1	0
Posavska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0
Koroška	0	0	2	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	2	0
Podravska	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0	2	0	1	1	0	0	0	1	1	0
Obalno-kraška	0	0	3	0	0	1	2	0	0	0	3	0	0	0	3	0	0	2	1	0	0	1	2	0
Savinjska	0	1	3	0	0	2	2	0	0	1	3	0	1	0	3	0	1	2	1	0	0	2	2	0
Pomurska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Zasavska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0

Tabela 13b: Ciljne skupine za razvoj bralne pismenosti glede na regijo

Regija	Pri katerih ciljnih uporabniških skupinah vaša knjižnica z različnimi dejavnostmi razvija bralno pismenost?																			
	Brezposelni				Prebivalci v tretjem življ. obd.				Ranljive skupine prebivalcev				Pripadniki narodnih manjšin				Drugo			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	0	1	1	0	0	0	2	0	1	2	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
JV Slovenija	1	2	2	0	0	3	2	0	1	0	4	0	2	0	1	2	0	0	1	0
Gorenjska	3	0	1	0	3	0	1	0	3	0	1	0	2	1	1	0	1	0	0	0
Posavska	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Koroška	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0
Podravska	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0
Obalno-kraška	0	1	2	0	0	1	2	0	0	1	2	0	0	0	3	0	0	1	0	0
Savinjska	1	2	1	0	1	0	3	0	2	2	0	0	2	0	1	1	0	1	0	0
Pomurska	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Zasavska	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo, TN – V okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali

Prvi dve, med seboj povezani ciljni skupini, sta predšolski otroci in starši predšolskih otrok, kjer nismo preverjali regijske umeščenosti. Smo pa ugotovili, da medtem ko knjižnice otrokom vsekakor namenajo veliko pozornosti, saj občutno prevladuje odgovor 'redno', pa njihovim staršem ne. Bistveno več knjižnic je namreč navedlo, da jim dejavnosti namenajo občasno, res pa je, da skoraj nobena ni navedla, da z njimi ne dela. Tukaj moramo dodati še podatek o sodelovanju s starši, ki svojih predšolskih otrok ne vključujejo v vrtec (Tabela 15), kjer lahko prav tako opazimo, da večina knjižnic z njimi dela redno ali vsaj občasno. Seveda nas lahko skrbi, da nekatere knjižnice s tema uporabniškima skupinama ne delajo. Podobni so podatki o delu z osnovnošolci, zlasti v tretjem triletju, kjer se ponovno pokaže, da večina knjižnic z njimi dela redno in tudi sodeluje s šolami (Tabele 13–15).

Tabela 14a: Ciljne skupine za razvoj bralne kulture glede na regijo

Regija	Pri katerih ciljnih uporabniških skupinah vaša knjižnica z različnimi dejavnostmi razvija bralno kulturo?																							
	Otroci v predšolskem obd.				Starši predšolskih otrok				Učenci OŠ				Srednješolci				Študenti				Delovno aktivno preb.			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	0	0	3	0	1	1	1	0	0	0	3	0	0	2	1	0	2	1	0	0	0	0	3	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
JV Slovenija	0	0	5	0	0	1	4	0	0	0	5	0	0	1	3	1	0	4	0	1	1	0	4	0
Gorenjska	0	0	4	0	0	1	3	0	0	0	4	0	0	2	2	0	1	1	2	0	1	0	3	0
Posavska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
Koroška	0	0	2	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	2	0
Podravska	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	2	0	0	2	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0
Obalno-kraška	0	0	3	0	0	0	3	0	0	0	3	0	0	0	3	0	0	2	1	0	0	0	3	0
Savinjska	0	0	4	0	0	0	4	0	0	0	4	0	1	0	3	0	0	3	1	0	0	2	2	0
Pomurska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Zasavska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0

Tabela 14b: Ciljne skupine za razvoj bralne kulture glede na regijo

Regija	Pri katerih ciljnih uporabniških skupinah vaša knjižnica z različnimi dejavnostmi razvija bralno kulturo?																			
	Brezposelni				Prebivalci v tretjem življ. obd.				Ranljive skupine prebivalcev				Pripadniki narodnih manjšin				Drugo			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	1	2	0	0	0	0	3	0	1	2	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
JV Slovenija	1	2	2	0	0	1	4	0	1	0	4	0	2	0	1	2	0	0	0	0
Gorenjska	1	0	3	0	1	0	3	0	0	0	3	0	1	1	2	0	1	0	0	0
Posavska	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Koroška	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0
Podravska	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0
Obalno-kraška	0	1	2	0	0	1	2	0	0	1	2	0	0	0	3	0	0	1	0	0
Savinjska	0	3	1	0	0	1	3	0	1	2	1	0	1	2	0	1	0	0	0	0
Pomurska	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Zasavska	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0

Legenda: N – Ne izvajamo, O – Občasno izvajamo, R – Redno izvajamo, TN – V okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali

Pozornost smo med drugim usmerili na brezposelne osebe in ugotovili, da jim v nekaterih regijah, kjer je njihovo število relativno visoko (osrednjeslovenska, podravska, savinjska, pomurska regija), knjižnice posvečajo razmeroma malo pozornosti, saj jim precej knjižnic namenja pozornost občasno, nekatere sploh ne. Kljub temu, da smo v raziskavi sicer zaznali, da se knjižnice bolj usmerjajo v bralno kulturo, to v primeru brezposelnih oseb ne drži.

Naslednja ciljna skupina, ki nas je zanimala, so srednješolci (oziroma najstniki). Ti so tradicionalno skupina, ki se ji knjižnice, ne le pri nas, posvečajo manj kot otrokom, poleg tega podatki o njih običajno niso posebej prikazani. V naši raziskavi se to delno potrjuje, saj je videti, da knjižnice sicer upoštevajo to uporabniško skupino, a res manj kot mlajše uporabnike; nekatere se z njimi tudi ne ukvarjajo. Pogled na demografske podatke (Tabela 16) odkrije, da tudi v regijah, kjer je srednješolcev relativno veliko, najdemo knjižnice, ki se z njimi ukvarjajo le občasno ali sploh ne (npr. osrednjeslovenska, podravska, savinjska regija). Pa tudi rezultati dosežkov bralne pismenosti (Tabela 17; ob upoštevanju standardne napake) pokažejo, da v regijah, kjer je ta nižja (zasavska, posavska, pomurska, savinjska, koroška), najdemo knjižnice, ki se na to uporabniško skupino ne osredotočajo ali pa le občasno.

Pogledali smo tudi študente kot ciljno skupino. Tudi z njimi se knjižnice ukvarjajo razmeroma malo, saj jih je v veliko regijah precej, ki so izbrale odgovor ne; so pa tudi take, ki jim redno namenjajo pozornost. Žal najdemo tudi v regijah, kjer je študentov veliko (osrednjeslovenska, podravska) knjižnice, ki so navedle, da študenti niso ciljna skupina. Vidimo tudi, da precej knjižnic ne sodeluje z višjimi, visokimi šolami oziroma univerzami (Tabela 15). Res je sicer, da so študentom za potrebe študija namenjene druge knjižnice, vendar tu govorimo o področju bralne pismenosti in bralne kulture, tega pa visokošolske knjižnice ne pokrivajo.

Podatki o storitvah za osebe v tretjem življenjskem obdobju kažejo, da se knjižnice (razen izjem) z njimi ukvarjajo redno, zlasti tam, kjer je (glede na demografske podatke) te populacije veliko (osrednjeslovenska, gorenjska, savinjska regija). Le v podravski regiji smo zaznali, da kljub številčno relativno visoki populaciji, ponudba storitev temu ne sledi v celoti, saj se ena knjižnica s temi uporabniki ne ukvarja. Dodatno tudi ugotavljamo, da knjižnice večinoma občasno sodelujejo z univerzami za tretje življenjsko obdobje (Tabela 15).

Tabela 15a: Sodelovanje z deležniki za namen razvoja bralne pismenosti/kulture

Regija	Kako pogosto je vaše sodelovanje s spodaj navedenimi za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture?																									
	Vrtci				Družine, ki ne vključujejo predšol. otrok v vrtce				OŠ, 1. triada				OŠ, 2. triada				OŠ, 3. triada				SŠ					
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN		
Osrednje-slovenska	0	0	3	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3	0	0	1	2	0	0	1	2	0	3	1	2	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	1
Primorsko-notranjska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0
JV Slovenija	0	0	5	0	0	0	2	3	0	0	0	0	5	0	0	0	0	5	0	0	1	4	0	5	1	3
Gorenjska	0	0	4	0	0	1	1	2	0	0	1	3	0	0	2	2	0	1	0	3	0	0	6	2	0	0
Posavska	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0
Koroška	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	2
Podravska	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	4
Obalno-kraška	0	0	3	0	0	0	2	1	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3	0	0	0	0	6	0	0	0
Savinjska	0	0	3	0	0	1	1	1	0	0	0	0	3	0	0	1	2	0	0	1	2	0	1	2	3	0
Pomurska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	2	0	0
Zasavska	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1

Tabela 15b: Sodelovanje z deležniki za namen razvoja bralne pismenosti/kulture

Regija	Kako pogosto je vaše sodelovanje s spodaj navedenimi za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture?															
	Višje/visoke šole/univerze				Univerze za tretje življ. obd.				Društva				Občina			
	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN	N	O	R	TN
Osrednje-slovenska	2	1	0	0	0	2	1	0	0	0	3	0	0	0	2	0
Goriška	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0
Primorsko-notranjska	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
JV Slovenija	1	2	0	2	0	2	2	1	0	2	3	0	0	1	4	0
Gorenjska	2	1	0	1	1	2	1	0	2	2	0	0	1	2	1	0
Posavska	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Koroška	0	1	1	1	0	1	0	1	0	0	2	0	0	0	2	0
Podravska	0	2	0	0	0	1	1	0	0	2	0	0	0	2	0	0
Obalno-kraška	1	2	0	1	0	3	0	0	0	3	0	0	0	2	1	0
Savinjska	2	0	1	1	0	1	2	0	0	1	2	0	0	1	2	0
Pomurska	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
Zasavska	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0

Legenda: N – Ne sodelujemo, O – Občasno sodelujemo, R – Redno sodelujemo, TN – V okolju tega ni, zato ni potrebe

Tabela 16: Število prebivalcev v nekaterih demografskih skupinah glede na regijo v letu 2015 (vir: SURS, 2016)

Regija	Vrtci*	OŠ	SŠ	Študenti**	Delovno aktivno preb.	Brezposelni	Prebivalci v tretjem življ. obd.
Osrednje-slovenska	25.898	47.731	18.748	48.164	214.107	28.567	128.111
Goriška	4.639	9.584	4.336	1.747	46.947	5.556	34.301
Primorsko-notranjska	2.042	4.390	1.813	353	21.274	2.930	14.380
JV Slovenija	6.355	12.461	5.277	2.206	57.220	8.918	36.369
Gorenjska	8.468	18.352	7.721	3.314	82.925	8.571	53.618
Posavska	2.897	5.744	2.811	498	29.374	5.052	20.569
Koroška	2.457	5.901	2.840	446	28.618	3.926	19.633
Podravska	11.826	24.763	10.759	16.850	124.973	20.795	84.987
Obalno-kraška	4.537	8.581	3.398	5.098	45.030	6.169	30.064
Savinjska	10.514	22.423	9.761	3.813	100.237	16.589	66.848
Pomurska	3.874	8.881	3.889	802	43.523	9.987	32.058
Zasavska	1.900	3.202	2.116	182	22.155	4.042	16.890

* Po evidencah SURS število otrok v vrtcih predstavlja med 68–80 % vseh otrok te starosti.

** Upoštevali smo število študentov, ki študirajo v tej regiji.

Treba je povedati, da podatki, pridobljeni s to raziskavo in jih lahko umestimo regijsko, omogočajo tudi še druge analize oziroma križanja s podatki iz drugih virov, za kar se v pričujoči publikaciji nismo odločili oziroma to ostaja cilj za v prihodnje.

Seveda moramo ob bok vsem tem ugotovitvam vendarle postaviti tudi ugotovitve iz drugih delov ankete, ki problematiko osvetlijo iz drugega zornega kota (razdelek 3.3.1, zlasti 3.3.1.5, 3.3.1.10. in 3.3.1.11). Govorimo seveda o kadrovskih, finančnih in drugih razmerah v knjižnicah, ki izrazito zaznamujejo njihovo delovanje. Oba dela raziskave, tako fokusna skupina kot anketa, sta namreč opozorila na razmere, ki v nekaterih knjižnicah dobesedno onemogočajo razvojno usmerjeno razmišljanje ter knjižničarje »zaklepajo« v vsakodnevno delo. Izpostavilo se je tudi, da zelo pogosto delo sloni na osebno zavzetih knjižničarjih, ki jih vodje ne morejo ustrezno nagraditi za njihovo delo. Po drugi strani pa iste razmere tudi onemogočajo sankcioniranja slabega dela. Tretji vidik, ki ga je izpostavila raziskava, opozarja, da bi ob bolj usmerjenem, ciljnem delovanju, ki bi bilo tudi redno spremljano in vrednoteno, mnogokatera knjižnica vire, ki jih ima na voljo, verjetno lahko smotrneje in bolj učinkovito izkoristila.

Tabela 17: Dosežki slovenskih petnajstletnikov v raziskavi PISA 2012 (vir: PISA 2012,² 2013)

Regija	Dosežek branje	Std. napaka dosežka	Št. uč. v bazi	Št. repres. uč.
Osrednjeslovenska	500,26	2,96	1.076,00	4.519,87
Goriška	493,84	3,34	421,00	966,94
Primorsko-notranjska	488,01	6,79	178,00	419,16
Jugovzhodna	481,57	4,70	462,00	1.196,29
Gorenjska	483,08	5,16	529,00	1.948,83
Posavska	469,31	6,84	239,00	596,13
Koroška	472,29	6,27	241,00	609,40
Podravska	479,57	3,85	817,00	2.745,96
Obalno-kraška	475,30	5,32	343,00	778,52
Savinjska	471,43	4,38	828,00	2.498,42
Pomurska	470,50	4,16	385,00	1.056,07
Zasavska	461,02	12,98	157,00	437,11

3.3.3 Metodološki pogled

Menimo, da je pristop, ki smo ga uporabili v opisani študiji, primeren tudi za v prihodnje, saj omogoča tako kvalitativno ugotavljanje pomembnih vidikov proučevanih pojmov kot tudi njihovo naknadno preverjanje pri vseh deležnikih. Možen je seveda tudi obraten pristop, v katerem se z naknadno kvalitativno študijo (npr. z intervjuji ali fokusnimi skupinami) preveri, dodatno osvetli, poišče razlage vidikov, problemov itd., ki se pokažejo v predhodnem širšem preverjanju pri vseh deležnikih (npr. z anketo). Zaradi neraziskanosti področja smo mi izbrali prvo pot.

Kot pomanjkljivost naj izpostavimo relativno zahtevnost takšne študije, tako z izvedbenega vidika kot tudi za sodelujoče, saj smo ustrezen odziv (čepprav bi si lahko želeli boljšega) dosegli zaradi osebne angažiranosti raziskovalcev in osebnih poznanstev s sodelujočimi, čepprav so nekatere knjižnice študijo pozdravile kot dobrodošlo. Zato bi bilo dobro, da bi se tako študijo izvajalo v določenih časovnih intervalih, npr. vsakih pet let.

Seveda pa bi bilo potrebno eksplorativni pristop nadgraditi tudi z vrednotenjem (zlasti kvalitativnim) dela knjižnic, da bi lahko ugotovili njihov

² PISA 2012 zato, ker v času trajanja projekta še niso bili znani rezultati PISA 2015, ki so, kot vemo, na področju bralne pismenosti precej drugačni od predhodnih.

resničen vpliv. Ob tem naj še enkrat opozorimo, da je ugotavljanje vpliva zahtevno, saj splošne knjižnice nikakor niso edini dejavnik, ki vpliva na stanje bralne pismenosti in bralne kulture. Tudi različni drugi dokumenti opozarjajo, da je dokazovanje vpliva knjižnice na okolje zelo zahtevno.

3.4 Vsebinski zaključki in pogled naprej

Z raziskavo smo želeli pridobiti podatke, ki bi nam omogočili odgovoriti na nekaj široko zastavljenih vprašanj, o delu slovenskih splošnih knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture:

1. V kakšni meri slovenske splošne knjižnice izvajajo vlogo deležnika v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture?
2. Katerim uporabniškim skupinam, storitvam morda dajejo prednost?
3. Kje še lahko zaznamo možnosti za razvoj?
4. Kakšne prednosti in ovire zaznavajo knjižnice?
5. Kakšna naj bi bila vizija te vloge?
6. Kakšne naj bi bile strateške usmeritve, ki bi usmerjale delovanje knjižnic?

Obenem je bil, kot smo navedli v začetku, motiv povezan tudi z ugotavljanjem, ali (in kako) je mogoče ugotavljati vpliv knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo, in v tem kontekstu pristop knjižnic in njihovo lastno razumevanje svoje vloge pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Šlo je torej za to, da v najboljši meri raziščemo, koliko in kako lahko knjižnica prispeva, in ne toliko za neposredno merjenje učinka knjižnice na ta razvoj (za slednjega tudi menimo, da ga je izjemno težko, če ne nemogoče, objektivno meriti, tako zaradi prepletenosti in množičnosti vplivnih dejavnikov kot tudi zaradi neizogibne kvalitativnosti možnih raziskovalnih pristopov).

Na zgornja vprašanja, zlasti na prvo, ni mogoče enostavno in enoznačno odgovoriti, česar smo se zavedali že pred raziskavo. Vendarle pa upamo, da smo nanizali nekaj podatkov in analiz, s katerimi lahko osvetlimo nekatere vidike delovanja knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture. Oboje je v središču delovanja splošnih knjižnic, o tem ni nobenega dvoma. Prav tako ni dvoma o tem, da imajo knjižnice pomemben vpliv na razvoj in stanje bralne pismenosti in bralne kulture ter so kot take torej pomemben deležnik. O tem tudi ne dvomijo v knjižnicah,

čeprav se je mestoma izkazalo, da je že samo natančno definiranje in razumevanje te vloge in procesov nekoliko problematično. Iz tega izhaja tudi zaznana negotovost (če jo smemo tako imenovati) pri načrtovanju in vrednotenju, sploh pa pri vzpostavljanju povezave med obojim, ki smo jo zaznali v precejšnjem številu knjižnic.

Prav področji načrtovanja in vrednotenja predstavljata najmanj izkoriščeni možnosti za razvoj in s tem odgovor na tretje vprašanje. Na precej mestih v raziskavi je bilo namreč nakazano, da bi bolj ciljno usmerjeno, torej strateško delovanje knjižnic, ki lahko izhaja le iz neprestanega spremljanja kakovosti delovanja, pomenilo boljši izkoristek obstoječih, mnogokrat neustreznih pogojev v knjižnicah (kadrovskih, finančnih, prostorskih itd.). Obenem bi to ponudilo knjižnicam tudi možnost dokazovanja vpliva knjižnice na okolje ter s tem dodatnega utemeljenega dokazovanja financierjem, da ima njihov obstoj otipljive in merljive učinke. Seveda pa to pomeni tudi potrebo po razvoju orodij ter kompetenc v knjižnicah, kar po vsej verjetnosti pomeni potrebo po nekakšni koordinaciji na nacionalni ravni. Kot smo zapisali tudi v zaključno poročilo projekta, bi bilo potrebno za zagotavljanje kontinuiranega, konsistentnega in ciljno usmerjenega razvoja predvsem vzpostaviti pristop knjižnic k lastnemu vrednotenju, povezan z načrtovanjem dela, in sicer na ravni vsake posamezne knjižnice. Zato bi bilo potrebno načrtno razvijati zavedanje knjižnic in knjižničarjev, zlasti pa vodstev, o pomembnosti in uporabnosti vrednotenja in načrtovanja njihovega dela, razvijati pa bi bilo potrebno tudi njihovo kompetentnost na tem področju. S tem bi se odprla možnost, da se preseže sedaj zaznana stališča nekaterih knjižnic, da je vrednotenje zamudno, odvečno in nepotrebno, pa tudi da ni potrebe po vzpostavljanju povezave med vrednotenjem in načrtovanjem.

Da je ti dve področji potrebno povezovati, lahko razberemo iz pozornosti, ki jo knjižnice namenjajo različnim uporabniškim skupinam. Ta pozornost se namreč vedno ne ujema z značilnostmi okolja, zato lahko upravičeno domnevamo, da bi bolj ciljno usmerjeno delovanje knjižnic imelo tudi intenzivnejše učinke na bralno pismenost in bralno kulturo.

Pogoji za delovanje, kompetence kadrov ter splošna družbena klima glede branja so bili prepoznani kot potencialno največje ovire v izpolnjevanju poslanstva splošnih knjižnic. Kot prednost pa knjižnice prepoznavajo svoj pozitiven ugled v lokalni skupnosti ter osebno zavzetost knjižničarjev.

Vizija ter strateške usmeritve so na nacionalni ravni razvidne iz strategije slovenskih splošnih knjižnic (Slovenske splošne knjižnice za prihodnost, 2012), na lokalni iz strateških načrtov posameznih knjižnic, realizacija le-teh pa iz letnih poročil. Kot rečeno, ni dvoma, da se knjižnice vidijo (ter tudi delujejo) kot pomemben deležnik v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture, a bi bilo potrebno to vlogo bolj konkretizirati za posamezne primere ter v povezavi s konkretnimi ciljnim usmeritvami in prioriteta. Te pa je mogoče oblikovati, če je zagotovljeno merjenje uspešnosti in strateško, ciljno načrtovanje, povezano z dobrim poznavanjem lokalnega okolja.

Seveda se ne moremo izogniti razmišljanju, kako naprej in kaj lahko na podlagi naših rezultatov še naredimo. Kot smo tudi zapisali v zaključno poročilo projekta, so možne nadaljnje analize zbranih podatkov o delu slovenskih knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture (iz te raziskave) v povezavi z rezultati študij PISA, ki kažejo dosežke mladih na področju bralne pismenosti, ter rezultati nacionalnega preverjanja znanja (NPZ), oboje po regijah in/ali območjih (vidimo namreč, da se dosežki na področju bralne pismenosti po regijah razlikujejo). Menimo, da bi bilo mogoče s povezovanjem teh virov priti do dodatnih podatkov o tem, koliko delo splošnih knjižnic vpliva na raven bralne pismenosti. Ugotovili smo tudi, da so podatki o nekaterih uporabniških skupinah (ranljive skupine, narodne manjšine) težje dosegljivi. Zato bi jih bilo treba bodisi zbrati po najboljših močeh, kot sta to npr. storili Vilarjeva in Bonova (2014), še bolje pa dati pobudo, da bi se jih zbiralo na nacionalnem nivoju (npr. v okviru statističnih podatkov o knjižnicah, kar bi verjetno tudi povečalo pozornost knjižnic na te potencialne uporabnike v njihovem okolju). Knjižnice bi namreč morali bolj zanimati trenutni neuporabniki, torej tisti, ki knjižnic iz različnih razlogov ne obiskujejo. Lahko imajo ustrezno raven pismenosti, a nimajo interesa, morda imajo interes, nimajo pa potrebne ravni pismenosti, ali pa knjižnice ne obiskujejo iz kakih drugih razlogov, ki bi jih knjižnica morala poznati. Za aktivnejšo vlogo knjižnic je torej potrebno bolj razviti pridobivanje neuporabnikov (spremljanje, kdo in kako uporablja knjižnico, spremljanje potreb ter promoviranje in motiviranje za uporabo knjižnice). Knjižnica tako tudi gradi pozitivno javno podobo branja, ki temelji na branju kot ustvarjalni dejavnosti in poglobljeni osebni izkušnji (Nelson, 2008; Smernice za lažje berljivo gradivo, 2007; Train idr., B.I.).

Navedene rezultate in analize, skupaj s teoretičnimi izhodišči, smo uporabili za oblikovanje modela proaktivne splošne knjižnice na področju

bralne pismenosti in bralne kulture, ki je predmet četrtega (torej naslednjega) poglavja. Obenem so rezultati podlaga za oblikovanje vsebinskih zaključkov in priporočil glede nekaterih kratko-, srednje- in dolgoročnih ukrepov, ki lahko pripomorejo k dvigu ravni bralne pismenosti in bralne kulture v naši državi. Navajamo jih v poglavju 5.

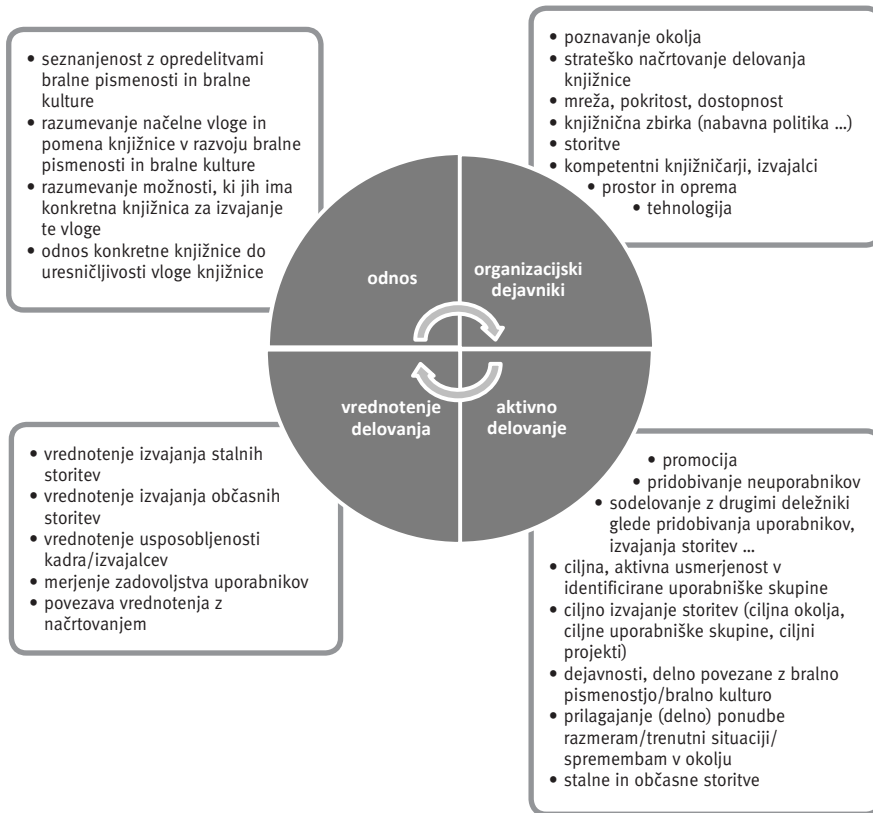
4

Model proaktivne splošne knjižnice na področju bralne kulture in bralne pismenosti

Na podlagi dosedanjih spoznanj v literaturi ter rezultatov naše študije splošnih knjižnic smo oblikovali model splošne knjižnice, ki načrtno, ciljno razvija bralno pismenost in bralno kulturo v svojem okolju. Gre za teoretični model, ki tematizira področja delovanja splošne knjižnice, povezana z njenim delom na področju bralne pismenosti in bralne kulture. Implementacija modela pa je nato odvisna od značilnosti in posebnosti vsakokratnega okolja (tj. konteksta) in prepuščena strokovni presoji v konkretni knjižnici.

V modelu so prisotna štiri področja, okvirno predstavljena v shemi (Slika 15), ki so medsebojno povezana in soodvisna (podrobneje so njihovi elementi in dimenzije opredeljeni v nadaljevanju):

1. odnos knjižničarjev in knjižnice do bralne kulture in bralne pismenosti, njihovo/njeno zaznavanje in predstava vloge knjižnice pri razvoju bralne kulture in bralne pismenosti,
2. organizacijski dejavniki: kadri, pogoji za delovanje, politika delovanja in načrtovanja itd.,
3. aktivno, načrtno, ciljno delovanje knjižnice glede na oblikovane prioritete, strategijo,
4. merjenje uspešnosti delovanja.

Slika 15: Model proaktivne splošne knjižnice

Dejavniki, povezani z dimenzijami modela:

I. Odnos

Ta dimenzija modela predstavlja, kako in koliko je knjižnica (vodstvo, zaposleni) seznanjena z bralno pismenostjo, njeno vlogo pri razvoju posameznika in družbe ter povezanostjo z bralno kulturo (tj. pomen bralne pismenosti in bralne kulture v družbi nasploh). V okviru tega odnos odraža tudi, koliko se knjižnica in njeni zaposleni zavedajo svoje vloge pri razvoju bralne pismenosti, torej posredno tudi svojega vpliva na razvoj bralne kulture (pri čemer se upošteva vse zakonodajne in strokovne dokumente), kakšen pomen pripisujejo svoji vlogi. Gre torej za neke vrste strokovno samozavedanje in odnos do vprašanj, kot so: Ali ima knjižnica vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo? Če da, kaj

lahko naredi v zvezi z bralno pismenostjo in bralno kulturo? Ali je to njena naloga, ali mora na tem področju kaj narediti? Kakšen odnos ima do knjižnice okolje, ali jo prepozna kot pomemben in vpliven dejavnik pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture?

Na naslednji stopnji govorimo o prepoznavanju možnosti, ki jih posamezna knjižnica ima v konkretnem primeru, oziroma glede na okoliščine, v katerih deluje (ali sploh prepozna možnosti za izvajanje te potencialne vloge in zna oceniti njihovo uporabnost za ta namen), kar vključuje tudi njen odnos do uresničljivosti te vloge (kako, koliko in če sploh bi lahko takšno potencialno vlogo realizirala, kakšne predpostavke in pogoji bi morali biti izpolnjeni, koliko že prispeva k razvoju bralne pismenosti in bralne kulture v okolju).

V tem okviru odkrivamo, kakšne načine, sredstva, metode knjižničarji poznajo oziroma vidijo kot primerne, ustrezne za:

1. spodbujanje in razvoj omenjenega samozavedanja njih samih,
2. spodbujanje in razvoj bralne pismenosti in bralne kulture v lokalnem okolju.

V prvem delu so dimenzije modela naslednje:

- poznavanje bralne pismenosti in bralne kulture kot fenomena (kaj se v splošnih knjižnicah razume pod tema pojma, kako se kažeta v vsakdanjosti, zakaj morata bita ta dva pojma družbena vrednota, zakaj ju moramo razvijati),
- poznavanje vloge knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture – načelno (ali splošna knjižnica lahko oziroma mora prispevati k razvoju – dvigu ravni pismenosti in bralne kulture),
- ocena pomena vloge knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture – torej subjektivno strokovno mnenje o tej vlogi (kako lahko splošna knjižnica v svoji vlogi/ s svojim delovanjem poleg drugih akterjev – šolstva itd. – ter v primerjavi z njimi pripomore k dvigu bralne pismenosti in bralne kulture; kakšno težo ima ta vloga pri razumevanju oziroma izvajanju poslanstva, tj. visoko ali nizko na ravni prioritet – deklarativno in normativno gotovo, kaj pa v praksi, v vsakdanjem delu; kako vidi to vlogo splošne knjižnice okolje),
- mnenje o načinih/sredstvih, s katerimi knjižnica lahko vpliva na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture (kateri sploh so možni načini, ki jih ima na voljo splošna knjižnica, kateri načini so najbolj učinkoviti: npr. promocija, usposabljanje, zagotavljanje zadostnega obsega gradiva, prirasta itd.),

- mnenje o razmerah, v katerih deluje *konkretna* knjižnica v povezanosti z zgornjimi načini/sredstvi vplivanja na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture (kako te načine iz prejšnjih vprašanj konkretizirajo v lokalnem okolju, kako bi jih lahko, kakšne predpostavke/pogoji bi morali biti izpolnjeni, da bi jih bolje/več/drugače konkretizirali),
- ocena dejanskega vpliva na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture glede na predhodno izraženo mnenje o možnostih vplivanja oziroma mnenje o uresničljivosti te vloge (kako ocenjujejo raven pismenosti v svojem okolju, subjektivno strokovno mnenje, kako in koliko je splošna knjižnica prispevala k razvoju bralne pismenosti in bralne kulture v lokalnem okolju (morda tudi v primerjavi z drugimi »deležniki«), kaj bi se zgodilo, če bi ukinili splošno knjižnico).

II. Organizacijski dejavniki

Organizacijski dejavniki se nanašajo na trenutno delovanje knjižnice oziroma na vse vzvode, ki jih ima vzpostavljene za svoje delovanje. Se pravi, da omogočajo/podpirajo/pomenijo sposobnost/so kapaciteta za izvajanje dejavnosti. Npr.: Koliko in na kakšne načine se knjižnica seznanja z značilnostmi svojega okolja (potencialni uporabniki – njihova struktura in značilnosti, delež dejanskih uporabnikov – njihova struktura in značilnosti, okoliščine, ki vplivajo na (ne)uporabo knjižnice, pričakovane spremembe okolja itd.)? Kako je zastavljeno njeno strateško delovanje? Kako je vzpostavljena mreža na njihovem območju, kakšna je pokritost s knjižničnimi storitvami, dostopnost gradiva in tehnologije itd.? Kako se loteva oblikovanja knjižnične zbirke (nabava, odpis itd.)? Kakšne storitve ponuja? Kako skrbi za kompetentnost knjižničarjev in izvajalcev storitev ali dejavnosti? Kakšen prostor in opremo ter tehnologijo ima na voljo?

V tem delu so dimenzije modela naslednje:

- izvajanje pregledov/analiz okolja knjižnice,
- izvajanje uporabniških raziskav (obstoječi uporabniki),
- oblikovanje strateškega načrta – *kako se ga loteva* (»higienski minimum« ali kaj več),
- oblikovanje letnega načrta – *kako se ga loteva* (»higienski minimum« ali kaj več),
- pokritost področja s storitvami,
- dostopnost gradiva, tehnologije itd. na območju knjižnice,
- pristop k oblikovanju knjižnične zbirke,

- sestava knjižnične zbirke,
- prostori, oprema, tehnologija itd.,
- kompetentnost osebja,
- usposabljanje osebja.

III. Aktivno delovanje na področju razvoja bralne pismenosti in bralne kulture

Izjemno pomembno je aktivno delovanje knjižnice na podlagi vseh do sedaj naštetih dimenzij in dejavnikov. Gre torej za dejavnosti, ki naj bi imele kar največji vpliv na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture. Sem štejemo aktivno, ciljno usmerjenost knjižnice v (identificirane) uporabniške skupine na njenem območju (načrtno delovanje zanje in z njimi, upoštevanje njihovih značilnosti, posebnosti, potreb itd.), dejavnosti promocije, pridobivanje neuporabnikov, sodelovanje z drugimi posamezniki in organizacijami na njenem območju glede pridobivanja uporabnikov, izvajanje storitev itd., odzivanje na spremembe v okolju (prilagajanje ponudbe), strukturiranje ponudbe na način, ki omogoča tako stalne kot tudi občasne storitve glede na identificirane potrebe v okolju.

V tem delu so dimenzije modela naslednje:

- načini/metode promocije,
- načini/metode, s katerimi se knjižnica odziva na ugotovljeno strukturo uporabnikov oziroma načrtno in ciljno usmerja svoje delovanje v prepoznane uporabniške skupine (ciljna okolja, ciljne uporabniške skupine, ciljni projekti; tudi ob sodelovanju z drugimi partnerji (organizacijami in posamezniki – lokalno/širše/nacionalno); tj. koliko/kako splošna knjižnica deluje ciljno,
- načini/metode vključevanja uporabnikov v delovanje knjižnice,
- načini/metode pridobivanja uporabnikov na osnovi prej opisanega prepoznavanja neuporabnikov oziroma seznanjanja z okoljem (tudi ob sodelovanju z drugimi organizacijami in posamezniki – lokalno/širše/nacionalno),
- načini/metode ozaveščanja okolja o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture za razvoj posameznika in družbe,
- dejavnost knjižnice, delno povezane z bralno pismenostjo/kulturo, pri kateri sta bralna pismenost in bralna kultura »stranska produkta« (tj. s kakšnimi dejavnostmi splošna knjižnica posredno razvija bralno pismenost in bralno kulturo),

- načini prilagajanja ponudbe na spremembe v okolju (so se v zadnjih npr. petih letih zgodile kakšne spremembe v okolju konkretne knjižnice, kako se je konkretna splošna knjižnica odzvala nanje),
- struktura ponudbe (razmerje med stalnimi in občasnimi storitvami).

IV. Vrednotenje delovanja

To področje je izjemno pomembno, saj predstavlja skrb za kakovost delovanja knjižnice, tako na področju njene stalne ponudbe kot tudi občasne. Sem sodi vrednotenje kakovosti izvedbe, usposobljenosti izvajalcev (kadra), merjenje zadovoljstva uporabnikov, povezanost med pogoji za delovanje in delovanjem (npr. ugotavljanje vpliva značilnosti prostora in opreme na delovanje knjižnice). Nazadnje je tukaj tudi vprašanje povezanosti vrednotenja in delovanja knjižnice – koliko in kako knjižnica upošteva vrednotenje pri svojem delovanju?

V tem delu so dimenzije modela naslednje:

- obstoj (prisotnost/odsotnost) vrednotenja,
- vrste vrednotenja, ki se izvajajo (kakovost delovanja, usposobljenost izvajalcev, merjenje zadovoljstva uporabnikov, povezanost med pogoji za delovanje in delovanjem); govorimo npr. o vidikih načina izvajanja (kako izvajajo: neformalno, subjektivno mnenje avtoritete/vodje, formalizirana orodja, znanstvene metode (konkretne oblike – vprašalniki, intervjuji itd.)), o predmetu vrednotenja (kaj torej vrednotijo – npr. zadovoljstvo uporabnikov),
- kakšna so izhodišča za vrednotenje (npr. ali uporabljajo kak(e) standard(e) ali smernice, ali je/so orodje/-a razvito interno),
- mnenje knjižnice o tem, ali bi bilo vrednotenje potrebno, ne glede na to, ali se izvaja (če npr. nima znanja ali osebja), ter mnenje o tem, kaj bi z vrednotenjem pridobila (bi se kaj izboljšalo, kaj konkretno),
- povezanost med vrednotenjem in delovanjem (npr. preverjanje uresničenosti ukrepov, predvidenih v strateškem/letnem načrtu, usmerjenost delovanja knjižnice glede na področja, ki so ugotovljena z vrednotenjem), tj. kako/ali korigirajo svoje delovanje na osnovi vrednotenja.

Ne glede na to, da smo že v začetku poglavja ugotovili, da delo na področju bralne pismenosti in bralne kulture prežema bistvo delovanja splošne knjižnice, je predlagani model seveda uporaben tudi širše oziroma v drugih kontekstih delovanja splošne in verjetno tudi drugih knjižnic. Njegove značilnosti so namreč dovolj splošne, da ga je mogoče prenesti

na druga področja in v druge kontekste, morda celo aplicirati na delo s posameznimi uporabniškimi skupinami ali vezati le na določene storitve.

4.1 Analiza stanja slovenskih splošnih knjižnic glede na model proaktivne knjižnice in predlogi ukrepov

Zgoraj smo predstavili model proaktivne knjižnice, ki obsega področja in njihove dimenzije. Model skuša sistematizirati različne dejavnike, ki pogojujejo oziroma uveljavljajo aktivno vlogo splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Glede na opredeljene dimenzije modela ter na podlagi rezultatov ankete izpostavljammo spodnje ugotovitve. Pri tem moramo opozoriti, da se nanašajo le na rezultate fokusne skupine ter na odgovore 30 splošnih knjižnic, ki so sodelovale v raziskavi. Zaradi premajhnega števila odgovorov ugotovitev ne moremo posploševati na vse splošne knjižnice v Sloveniji, nam pa omogočajo oblikovanje neke splošne slike.

Področje odnosa se nanaša na poznavanje opredelitev bralne pismenosti in bralne kulture. Odnos do razvijanja bralne pismenosti in bralne kulture je med splošnimi knjižnicami pozitiven, saj ga knjižnice vidijo kot vrednoto in svoje poslanstvo. Pri tem je zaskrbljujoče mnenje (sicer le po ene knjižnice, a izpostavljeno v obeh delih raziskave), da tovrstno poslanstvo ponekod ni več tako visoko na lestvici prioritet, kot bi moralo biti. Knjižnice razumejo svojo vlogo pri izvajanju poslanstva razvoja bralne pismenosti in bralne kulture predvsem kot zagotavljanje bralnega gradiva ter razvoj sposobnosti za branje, spodbujanje interesa za branje (motiviranje) ter širjenje bralčevega obzorja. Knjižnice v veliki večini menijo, da lahko imajo vsaj delno aktivno vlogo in vsaj delni vpliv na stanje bralne pismenosti in bralne kulture v svojem okolju. Precej enotno so se strinjale s stališčem, da bi bilo potrebno branju kot procesu dvigniti družbeni ugled in v zvezi s tem podale tudi več predlogov.

Splošne knjižnice so svoj dejanski vpliv na stanje bralne pismenosti in bralne kulture v večini ocenile kot velik in pomemben, a obenem priznale, da ga težko objektivno ocenijo. Vendar pa je zaskrbljujoča ugotovitev, da sicer manjši del knjižnic svojega vpliva ne vidi kot pomembnega in velikega, pri čemer ena knjižnica celo meni, da je slab. Pri ocenjevanju

svojega prispevka so se splošne knjižnice zavedale in to tudi poudarile, da bi lahko naredile več na področju bralne pismenosti in bralne kulture, če bi imele boljše pogoje za delovanje.

Naslednje področje modela proaktivne knjižnice predstavlja **področje organizacijskih dejavnikov**. Po mnenju splošnih knjižnic naslednji dejavniki bodisi podpirajo bodisi slabšajo vlogo knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture; razdelili smo jih na pozitivne in negativne. Knjižnice so kot pozitivne dejavnike izpostavile: usposobljeno strokovno osebje (ki je po mnenju mnogih ključen, pravzaprav odločilen dejavnik, ki pa prevečkrat temelji na lastni osebni zavzetosti, te pa ni mogoče primerno nagrajevati ali v primeru odsotnosti sankcionirati), kvalitetno knjižnično zbirko, ustrezen prostor, razvite ciljne dejavnosti (storitve, prireditve), pozornost na okolje oziroma potrebe uporabnikov, ugled knjižnice, sodelovanje z organizacijami iz okolja in sodelovanje s knjižnicami. Kot dejavnike z negativnim vplivom so navedle: nezadostno financiranje, neustrezne prostore, neusposobljene in nemotivirane knjižnične delavce, slabo podobo branja v lokalnem okolju, saj tam ne predstavlja vrednote, nizko prioriteto tovrstnega poslanstva znotraj knjižnice, slabo podporo medijev, neodzivnost lokalnega ter tudi nacionalnega okolja in težko dosegljive potencialne skupine prebivalcev.

Med organizacijskimi vidiki kot problematičnega izpostavljamo vidik usposobljenosti strokovnih delavcev, kajti po oceni knjižnic te niso povsem, oziroma ne v vseh primerih, zadovoljne z njihovo usposobljenostjo. Knjižnice nadalje ocenjujejo, da na tem področju nimajo veliko možnosti za izboljšanje stanja, saj mnoge menijo, da imamo v slovenskem prostoru le delno ustrezno ponudbo usposabljanj, ki bi omogočila izpopolnjevanje strokovnih delavcev. Tukaj torej vidimo veliko manevrskega prostora za izboljšave. Knjižnice si želijo več izobraževanj in usposabljanj, zlasti na področjih vrednotenja delovanja, strateškega načrtovanja, promocije in zagovornišva ter specialnih dejavnosti (npr. referenčno delo, mladinsko knjižničarstvo, književnost, uporabniki s posebnimi potrebami). Poudarjena je bila tudi želja po intenzivnejši izmenjavi dobrih praks ter povezovanju pri izvajanju dejavnosti. Izkušnje iz primerov dejavnosti, ki so se iz ene knjižnice razširile v več knjižnic ali na celotno regijo, namreč kažejo, da bi na ta način okrepili njihov učinek, omogočili širši doseg in večji učinek dobrih knjižničnih praks, ponekod pa tudi izboljšali javno podobo knjižnice. Knjižnice so (v fokusni skupini močnejše, v anketi nekoliko šibkeje) podprle oblikovanje nacionalnega telesa, ki bi delovalo povezovalno, raziskovalno in koordinacijsko.

Naslednje področje modela proaktivne knjižnice predstavlja **področje aktivnega delovanja**. Glede ciljne promocije bralne pismenosti in bralne kulture odgovori knjižnic kažejo, da okvirno polovica knjižnic redno ali občasno ciljno nagovarja izbrane uporabniške skupine z različnimi metodami komunikacije, pri čemer knjižnice določenih možnih načinov ne uporabljajo in tudi ne nagovarjajo vseh možnih ciljnih skupin. Po drugi strani pa izpostavljamo, da skoraj vse knjižnice vsaj občasno nagovarjajo splošno javnost. Poudarjena je bila močna vloga množičnih medijev in izpostavljena njihova težja dosegljivost ob tematikah, povezanih z branjem (vsaj za primer nacionalnih medijev).

Iz odgovorov splošnih knjižnic v fokusni skupini in anketi se nakazuje, da so v splošnem aktivnejše pri razvoju bralne kulture kot pa bralne pismenosti. Glede usmerjenosti na uporabniške skupine lahko opazimo manjšo usmerjenost na brezposelne in ranljive skupine prebivalcev, poleg tega bi knjižnice lahko posvetile večjo pozornost staršem predšolskih otrok (še zlasti tistih, ki niso vključeni v vrtec), fantom, dijakom – torej tistim uporabnikom, za katere raziskave kažejo, da je pri njih razvoj branja ali odnos do branja problematičen.

Glede oblik spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture odgovori kažejo, da knjižnice izvajajo omejen nabor oblik glede na paleto možnih odgovorov v anketi. Zato lahko izpostavimo potrebo pa razvoju oziroma uvajanju bolj raznovrstnih in ciljnih oblik dejavnosti, ki bi jih knjižnice prenesle v redno dejavnost. Za to bi bila potrebna ciljno usmerjena izobraževanja tako knjižničarjev kot tudi vodstvenih delavcev, spodbujanje izmenjav dobrih praks in podobno. Sicer so, kot rečeno, odgovori v anketi nakazali, da knjižnice niso najbolj naklonjene nacionalni koordinaciji na tem področju, čeprav bi bile vesele možnosti za tovrstne stike in izmenjave.

Odgovori splošnih knjižnic glede sodelovanja z različnimi partnerji kažejo, da se knjižnice vključujejo v raznovrstna partnerstva. Knjižnice največ sodelujejo z vrtci in osnovnimi šolami, vidijo pa pri tem tudi precej ovir tako formalne kot vsebinske narave. Ta podatek je zanimiv z vidika, da knjižnice zelo podpirajo ukrep krepitve sodelovanja s šolskim sistemom. Možna interpretacija bi bila, da knjižnice menijo, da bi se to sodelovanje dalo še izboljšati, kar je bilo tudi nakazano v nekaterih odgovorih, ki so omenjali slabšo odzivnost šol in vrtcev na pobude za sodelovanje, pogosto tudi v povezavi z zahtevami oziroma ovirami, ki izhajajo iz njihovega matičnega resorja (MIZŠ). Zaradi tega bi posebej poudarili potrebo po

intenzivnejšem in bolj ciljno usmerjenem medresorskem sodelovanju na področju spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture. Kazalo bi tudi razmisliti o vključevanju še drugih ministrstev, pristojnih za področja, kjer tudi najdemo »bralno prikrajšane« uporabnike (npr. v zaporih, azilnih domovih, bolnišnicah, na »informacijsko revnih« geografskih območjih itd.).

Pri aktivnem vključevanju uporabnikov v načrtovanje dela knjižnice je manj ciljnega vključevanja (dialog z uporabniškimi skupinami glede dejavnosti knjižnice za njih) in tega se knjižnice, glede na ugotovitve fokusne skupine, tudi zavedajo. Podprle so tudi možnost, da knjižnica v določenih okoliščinah deluje kot povezovalna platforma med uporabniki. Menimo, da je še prostor za krepitev dialoga z uporabniki glede izbora gradiva, načrtovanja dela knjižnice in aktivnega prispevka uporabnikov k storitvam knjižnice, za kar pa bi bilo prav tako potrebno okrepiti kompetence knjižničarjev in vodstev ter izboljšati pogoje dela.

Načrtno pridobivanje neuporabnikov ima pomembno vlogo pri razvoju bralne pismenosti in širjenju bralne kulture. Odgovori splošnih knjižnic kažejo, da je pri tem aktivno vključen manjši del knjižnic, fokusna skupina pa je pokazala, da se knjižnice problema sicer zavedajo, a jih ovirajo slabi pogoji in občasno tudi slabša usposobljenost. Po našem mnenju bi bilo treba krepiti oziroma spodbujati takšen pristop knjižnic, s katerimi bi se intenzivno usmerjale v pridobivanje neuporabnikov. Potrebno pa je tudi omeniti v raziskavi izraženo mnenje, da bi bilo potrebno splošne knjižnice razlikovati glede na okolje, v katerem delujejo.

Glede četrtega področja v modelu, **merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja**, odgovori splošnih knjižnic v obeh delih raziskave kažejo, da se zavedajo pomembnosti vrednotenja, vendar ga izvajajo le v zelo majhni meri, kar seveda neposredno vpliva na manjšo možnost kakovostnega strateškega načrtovanja, ki se je tudi pokazalo kot problematično področje. Knjižnice sicer menijo, da ima njihovo delovanje nedvomno vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo, a ga težko konkretizirajo oziroma dokazujejo. Manjši del knjižnic tudi meni, da vrednotenje ni ključni element njihovega delovanja. Dobljena slika kaže, da le manjšina na nek način vrednoti svoje delovanje in da je vrednotenje v premajhni meri povezano s strateškim načrtovanjem dela knjižnic. Knjižnice le v manjši meri utemeljujejo spremembe svojega delovanja z ugotovitvami vrednotenja oziroma se ravna po njih. Po drugi strani knjižnice navedajo, da se večinoma načrtno odzivajo na spremembe v lokalnem okolju,

navedle so tudi konkretne primere. Vendar lahko ugotovimo, da gre pri uvajanju novosti večinoma sicer za načrtno delovanje, pri katerem pa se prepogosto ne oblikuje konkretnih ciljev in se ga zato tudi premalokrat spremlja in vrednoti njegovo uspešnost, kar tudi onemogoča nadaljnje usmerjeno delovanje oziroma prilagajanje delovanja, pa tudi dokazovanje vpliva knjižnice na raven bralne pismenosti ali bralne kulture. Občasno knjižnice tudi relativno hitro uvajajo spremembe v svoje dejavnosti, a za to ne ponudijo dejanskih razlogov. Glede na odgovore knjižnic o izvajanju vrednotenja na različnih področjih menimo, da bi bilo treba te aktivnosti okrepiti. Najprej tu mislimo na raziskave obstoječih uporabnikov in analize lokalnega okolja knjižnice, saj jih preveč knjižnic izvaja le občasno. Prav tako pa bi bilo treba okrepiti specifično vrednotenje razvoja bralne pismenosti in bralne kulture, da bi lahko tako knjižnice delale še bolj ciljno in sistematično ter imele v rokah več dokazov o svojem vplivu. Ob tem pa bi bilo treba okrepiti tudi vrednotenje kvalitete izvajalcev. V ta namen bi bilo potrebno razviti še druge oblike vrednotenja (intervjuji, fokusne skupine, vprašalniki itd.), ki pa so zahtevnejše za izvedbo kot so sedaj uporabljane metode (večinoma ankete). Seveda je vse to močno povezano z usposobljenostjo knjižnic in knjižničnih delavcev za takšno spremljanje in vrednotenje (torej zopet z izobraževanjem in usposabljanjem) ter za to potrebnimi pogoji, za kar so seveda poleg ustrezne ponudbe potrebna tudi sredstva.

5

Priporočila glede najpomembnejših ukrepov in programov za knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture

Na podlagi analize rezultatov in njihove kontekstualizacije v modelu proaktivne knjižnice ter ob upoštevanju ugotovitev prvega in drugega sklopa ugotovitev ciljnega raziskovalnega projekta *Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji* (Vilar idr., 2016), objav, povezanih s porajajočo se (tudi predbralno ali zgodnjo) pismenostjo (Haramija in Vilar, 2017), raziskav, kot je *Knjiga in bralci V* (Kovač idr., 2015) in v luči pobud glede izboljševanja stanja bralne pismenosti in bralne kulture, ki so jih predlagali založniki, avtorji, knjižnice in drugi, smo pripravili spodnji predlog enajstih ukrepov, ki bi podprli in okrepili aktivno vlogo knjižnic pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture ter pripomogli k dvigu bralne pismenosti in bralne kulture v slovenski družbi.

1. Prizadevanja splošnih knjižnic v lokalnih okoljih bi morali podpreti z ustrežno kadrovsko zasedbo in s finančno podprtim nacionalnim (državnim) okvirom. Ta okvir bi morala vzpostaviti **nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture**, ki bi vključevala vsaj splošne in šolske knjižnice ter bi se navezovala na strateške iniciative drugih področij in pobudnikov (založniki, različni resorji, npr. šolstvo, zdravstvo, sociala, pravosodje). Strategija bi morala poleg konkretnih in merljivih ciljev glede bralne pismenosti in bralne

kulture vključevati izvedbeni načrt ter zagotoviti ustrezno finančno in drugo podporo knjižnicam. Podpirati bi morala povezovanje in sodelovanje knjižnic med seboj ter z drugimi akterji na nacionalni in lokalni ravni, pri čemer mora biti sodelovanje ciljno usmerjeno.

2. V nacionalnem okviru bi morali tudi **nasloviti javno podobo branja v družbi**. Ta iniciativa bi v splošni javnosti s pomočjo različnih deležnikov (šole, knjižnice, množični mediji na nacionalni in lokalni ravni, zdravstvene organizacije itd.) uveljavila pozitivno podobo branja kot prostovoljne, zaželene, cenjene, ustvarjalne, prijetne itd. aktivnosti, ki bogati posameznika in družbo. Tu mislimo tudi na zagon kampanj za promocijo branja na nacionalni ravni, ki bi bile usmerjene v za to posebej občutljive skupine in obdobja, zlasti družine, predšolske otroke, šolajočo se mladino in zanjo odgovorne strokovne delavce (vzgojitelje, učitelje), in bi po zgledu mnogih tujih uspešnih aktivnosti povezovale različne deležnike, zlasti pa vzgojno-izobraževalno, knjižnično, socialno in zdravstveno področje. Kot smo namreč videli, so knjižnice kot enega pomembnih, čeprav neoptipljivih dejavnikov, identificirale ravno odnos do branja v lokalnem okolju ter v širši družbi.
3. V zvezi s prvo točko bi bilo treba okrepiti in usmeriti **partnerstvo oziroma sodelovanje splošnih knjižnic s šolskim sistemom vključno oziroma zlasti s šolskimi knjižnicami pri izvajanju ciljno usmerjenih dejavnosti**. V ta namen so potrebne **smernice za sodelovanje splošnih in šolskih knjižnic za namen spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture**, ki vsebujejo tudi cilje, v katere naj se knjižnice usmerijo. Seveda to zahteva tudi medresorsko usklajevanje oziroma sodelovanje ministrstva, pristojnega za izobraževanje.
4. Na področju dejavnosti knjižnic se kaže potreba po **krepitevi promocije branja v vseh oblikah in pridobivanja neuporabnikov** ter večjo usmerjenost na brezposelne, ranljive skupine prebivalcev, starše predšolskih otrok in mladostnike. Pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti bi morale knjižnice spodbujati aktiven prispevek uporabnikov pri izboru gradiva, vključevanje v načrtovanje dela in aktiven prispevek k storitvam knjižnice. Knjižnice so poudarile, da bodo njihova prizadevanja uspešna le, če bodo izvajale ustrezno zasnovane in preizkušene oblike dejavnosti oziroma storitev.
5. Ob zgornjem se je izpostavila potreba pa **razvoju oziroma uvajanju bolj raznovrstnih (in ciljnih) oblik dejavnosti**, ki bi jih knjižnice prenesle v redno dejavnost. Tu bi veljalo podpreti izmenjavo znanj, dobrih praks in izvajalcev (prirediteljev, dejavnosti) med splošnimi knjižnicami. Smotno bi bilo, če bi to vlogo prevzel nosilec na

nacionalni ravni, ki bi poskrbel tudi za razvoj oblik ter strokovno usposabljanje in usmerjanje.

6. Na področju organizacijskih dejavnikov se vnovič kaže potreba po **krepitvi splošnih pogojev za delovanje knjižnic** (financiranje oziroma ustrezni prostori, knjižnična zbirka, število delavcev itd.), posledica česar sta odprtost, brezplačnost. Med temi pogoji zlasti izstopa pomen ustrezno usposobljenih in motiviranih strokovnih delavcev. Tako bi bilo potrebno ponuditi relevantna usposabljanja za strokovne delavce (svetovanje pri branju, opismenjevanje itd.) in zagotoviti uporabo pridobljenega znanja v praksi ter razmisliti o možnostih ustreznega nagrajevanja kakovostnega dela.
7. Naslednje povezano področje, ki je izjemnega pomena, a se ga je doslej premalo razvijalo, predstavlja **vrednotenje kakovosti in uspešnosti delovanja splošnih knjižnic**. Pri tem lahko vključimo tudi **ugotavljanje vpliva knjižnice na okolje**. Knjižnice so v anketi ukrep vrednotenja sicer ocenile z relativno nizko prioriteto, vendar so poleg tega navedle, da se odzivajo na potrebe okolja. Vendar pa na podlagi rezultatov raziskave oziroma lastnih navedb knjižnic lahko rečemo, da knjižnice premalo ciljno delujejo, premalo spremljajo učinke svojega delovanja ter svojega delovanja posebnostim lokalnega okolja ne prilagajajo v zadostni meri. Tukaj se torej prepletata področji vrednotenja kakovosti in uspešnosti ter strateškega načrtovanja delovanja knjižnic. Zato predlagamo **razvoj metod in orodij, ki bi poglobili poznavanje lokalne skupnosti (analiza okolja) in podprli objektivno ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture kot podlage za ciljno delovanje splošne knjižnice**. S tem mislimo predvsem na razvoj metod in orodij (priročniki, izobraževanje za analizo lokalne skupnosti itd.), podporo pri njihovi uporabi ter krepitev kompetenc za strateško načrtovanje delovanja knjižnic. Tovrstno podporo bi bilo smiselno organizirati na nacionalni ravni. Prav tako bi bilo potrebno okrepiti zavedanje knjižnic, da pri vrednotenju ne gre za kritizersko naravnost, temveč za pozitivno kritično usmerjeno delovanje, ki je temeljno za razvoj in napredek tako posamezne knjižnice kakor tudi knjižničarstva kot stroke in profesije.
8. Glede na izpostavljeno potrebo po uvajanju novih, raznovrstnejših oblik dela, ter zlasti zaradi potrebe po razvoju vrednotenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na okolje, bi bilo potrebno vzpostaviti ustrezno **usposabljanje knjižničarjev in vodstev knjižnic**, torej okrepiti in ciljno usmeriti ponudbo izobraževanj, kar je naloga za nacionalne ponudnike ter nacionalna knjižničarska telesa.

9. Prepričani smo, da bi tudi **dvig ugleda lika knjižničarja** pozitivno vplival na ugled branja v družbi oziroma da med obojim obstaja vzročno-posledična povezava.
10. Vsekakor menimo, da bi bilo potrebno tudi **okrepiti raziskovalno dejavnost na področju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture**. Za celovitejšo sliko, ki bi bila tudi podlaga za oblikovanje konkretnih ukrepov in priporočil, bi bilo v raziskovalnem smislu potrebno, pravzaprav nujno, povezovanje in podrobnejše analiziranje že zbranih podatkov o delovanju knjižnic in drugih relevantnih deležnikov z drugimi podatki, npr. rezultati raziskav bralne in drugih pismenosti, učnih dosežkov, vpliva drugih, denimo družbeno-ekonomskih dejavnikov itd., kar se sedaj izkorišča v premajhni meri, glede na to, da so podatki že zbrani. Naše preverjanje pri nekaterih relevantnih deležnikih (Pedagoški inštitut, Republiški izpitni center) je pokazalo, da imajo tudi oni interes po tovrstnem sodelovanju.
11. Na tem področju bi se bilo mogoče usmeriti tudi v **oblikovanje kompetenčnih modelov za bralno pismenost in bralno kulturo** za določene skupine in strokovnjake, npr. predšolske otroke, osnovnošolce, dijake, študente, strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju (vzgojitelje, učitelje, šolske knjižničarje) ter v visokem šolstvu, splošne knjižničarje itd. Taki modeli bi bili nato podlaga za konkretno načrtovanje izobraževanj in usposabljanj.

Za konec naj poudarimo, da gre pri priporočenih ukrepih za srednje do dolgoročno usmerjene in sistemske ukrepe, ki se med seboj povezujejo, so tudi medresorsko naravnani, in s katerimi bi lahko le skupno, s sistemskim delovanjem in v določenem daljšem časovnem obdobju vzpostavili pozitiven »začaran krog« in dosegli spremembe bralne pismenosti in bralne kulture. S kratkoročnimi potezami brez širše družbene in medresorske usmerjenosti stanja ne moremo trajno izboljšati.

6

Namesto zaključka

V projektu ter v tej publikaciji smo pokazali, da sta bralna pismenost in bralna kultura izjemno kompleksna pojma. Tako pravzaprav govorimo o potrebi po širšem strokovnem in družbenem (oziroma nacionalnem) soglasju glede stanja in izboljševanja bralne pismenosti in bralne kulture na Slovenskem, ter o sistemskem ukrepanju na podlagi tega soglasja, ki bi vodilo v oblikovanje (oziroma vzgojo) samostojnega bralca (»dobro obveščenega državljana«), kar bi bil končni cilj teh prizadevanj. Tak državljan poseduje večine bralne, informacijske in drugih pismenosti ter jih tudi razvija, ker je za to ustrezno notranje motiviran, razume pomen branja (in informiranosti) v svojih življenjskih kontekstih (dom, služba, državljanstvo itd.) in te svoje kompetence v njih tudi uporablja in razvija. Sledi in sooblikuje aktualno družbeno dogajanje, znanstvene dosežke, kulturno dogajanje, politično dogajanje itd., pozna in uporablja možnosti, ki mu jih nudijo knjižnice in drugi informacijski ponudniki, razume bralno kulturo in je v njej aktivno udeležen. Branje mu predstavlja vrednoto in zajema pomemben del njegovih priložnostnih aktivnosti. Zaradi svoje usposobljenosti za branje je njegov uspeh na področjih, kot so izobraževanje, opravljanje dela, uporaba prostega časa, konjički, večji, lažje dosegljiv, bolj uresničljiv.

Ni dvoma, da lahko k razvoju veščin takega državljana mnogo prispevajo tudi knjižnice, med njimi še posebej splošne, ki so usmerjene v celotno populacijo. Seveda celotne naloge same ne morejo opraviti, zato je pomembno, da se pri tem vzpostavljajo partnerstva. Ta so lahko zelo raznolika in raznorodna, segajo na lokalno, nacionalno in mednarodno raven, raztezajo se med različna področja in resorje. Tu mislimo na šolstvo, založništvo in knjigotrštvo, množične medije itd., pa ne samo na

ravni zastavljenih politik in strategij, temveč tudi na ravni dogajanj, ki zaznamujejo družbeno življenje in družbeno klimo. Zelo pomembno je, kakšen ugled v družbi ima branje oziroma kakšno vlogo v njej zaseda. Prav tako kot smo odrasli bralni zgled otrokom v družini, smo v družbenem smislu tudi zgled mlajšim članom družbe. Pazljivi moramo biti, kakšna sporočila o branju dobivajo od nas. To je velika odgovornost, ki je ne gre jemati zlahka.

Ker se v tej monografiji osredotočamo na splošne knjižnice, ne moremo mimo opozorila, da je druga posebej pomembna stvar zagotavljanje in izboljševanje pogojev za delovanje knjižnic. Pokazali smo, da bi mnoge knjižnice delovale drugače, več in bolje, če bi imele za to zagotovljene boljše pogoje. Pokazali smo tudi, da se mnogokrat da iz danih pogojev »iztisniti« več, kot bi si lahko mislili. Delo knjižnic in knjižničarjev mnogokrat temelji na osebni zagnanosti in odnosu do dela. Zato zaključujemo optimistično: Delo splošnih knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture je in bo učinkovito, seveda pa ga je vedno mogoče še izboljšati.

Navedeni viri

Deklaracija o pravicah evropskih državljanov do pismenosti. (2016). Ljubljana: Bralno društvo Slovenije. Pridobljeno 12. 12. 2016 s spletne strani: http://www.bralno-drustvo.si/wp-content/uploads/2013/06/Deklaracija_o_pravicah_do_pismenosti_1.pdf

Elley, W. B., Gradišar, A. in Lapajne, Z. (1995). *Kako berejo učenci po svetu in pri nas?: mednarodna raziskava o bralni pismenosti.* Nova Gorica: Educa.

Farmer, L. in Stričević, I. (2011). *Using research to promote literacy and reading in libraries: guidelines for librarians.* Haag: IFLA. Pridobljeno 22. 8. 2016 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/125.pdf>

Framework for information literacy for higher education. (2016). Chicago: Association of College and Research Libraries. Pridobljeno 12. 12. 2016 s spletne strani: <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>

Fras Popović, S. (2016). *Vodenje s poslanstvom: vodenje zaposlenih v splošnih knjižnicah.* Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Goulding, A. (2002). Public libraries and reading. *Journal of librarianship and information science*, 34(1), 1–3.

Grilc, U. (2015). Položaj branja in knjige: zakaj moramo vztrajati pri knjigi kot vrednoti per se?. *Knjižnica*, 59(1–2), 15–36.

Haramija, D. (2016). Sklepne ugotovitve: Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti: primerjava izbranih držav glede na organiziranost predšolske vzgoje in opismenjevanja ter branje v prostem času. V *Zaključno poročilo ciljnega raziskovalnega projekta V5-1506 – Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji: trajanje projekta 15. 10. 2015–15. 10. 2016* (str. 105–110). Ljubljana: s.n.

Haramija, D. in Vilar, P. (2017). Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga*, 44(98), str. 5-16. V tisku.

IFLA public library service guidelines. (2010). Berlin: De Gruyter Saur.

Jager, P. (2008). »Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah. *Knjižnica*, 52(2–3), 169–184.

Javni natečaj za pridobitev naziva »Branju prijazna občina«. (2017). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 22. 6. 2017 s spletne strani: <http://zdruzenje-knjiznic.si/javni-natecaj-za-pridobitev-naziva-branju-prijazna-obcina/>

Knaflič, L. (2009). Priročniku na pot. V *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 5–6). Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://arhiv.acs.si/publikacije/Branje_za_znaje_in_branje_za_zabavo-prirocnik.pdf

Kocijan, G. (2005). Tehnim raziskovalnim izsledkom na poti. V S. Rugelj (ur.), *Knjižna kultura* (str. 9–13). Ljubljana: UMco.

Kovač, M. (2014). Prilika o mrtvem konju in beli knjigi ali nekaj misli o prihodnosti. V *Poročilo o raziskavi z naslovom »Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji«* (str. 71–73). Ljubljana: UMco. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/samozaposleni_v_kulturi/Bralna_kultura_in_nakupovanje_knjig_v_Republiki_Sloveniji_final.pdf

Kovač, M., Blatnik, A., Rugelj, S., Rupar, P. in Gregorin, R. (2015). *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: UMco.

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: (predlog, 5. 4. 2017). (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 28. 6. 2017 s spletne strani: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/novice/doc/Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.doc

Nelson, S. S. (2008). *Strategic planning for results*. Chicago: ALA.

Novljan, S. (1996). *Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim ozirom na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja branja v osnovni šoli*. Doktorsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Novljan, S. (2003). Bralne kulture in knjižničarstvo. V *Bralne kulture v novih razmerah založniške produkcije: empirične ugotovitve, analiza položaja in predlogi za razvoj založniške politike RS* (str. 78–152). Ljubljana: Mirovni inštitut. Pridobljeno 22. 8. 2016 s spletne strani: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/projekti/5%20knjiznicarstvo.pdf

Novljan, S. (2004). Izobraževalna moč splošnih knjižnic. *Knjižnica*, 48(3), 107–124.

Novljan, S. (2005). Knjižničarstvo. V S. Rugelj (ur.), *Knjižna kultura* (str. 84–160). Ljubljana: UMco.

Novljan, S. (2008). Izključeni iz zagat bralne kulture. *Knjižnica*, 52(4), 113–123.

Novljan, S. (2011). Ko je izbira ovira v napredovanju. V *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi: zbornik konference* (str. 181–194). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://www.zrss.si/bralnapismenost/files/ZBORNIK_BRALNA_PISMENOST_2011.pdf

Novljan, S., Kodrič-Dačić, E. in Karun, B. (2006). *Slovenske splošne knjižnice danes: stanje, problemi, razvojni trendi: gradivo za razpravo v Nacionalnem svetu za knjižnično dejavnost*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 22. 8. 2015 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/SPL_stanje_2006.pdf

PIRLS 2001. (2002). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 24. 3. 2004 s spletne strani: <http://www2.arnes.si/uljpeins/czve/pirls>

PIRLS 2011. (2012). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: <http://193.2.222.157/Sifranti/InternationalProject.aspx?id=20>

PISA 2012: program mednarodne primerjave dosežkov učencev. (2013). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://193.2.222.157/UserFilesUpload/file/raziskovalna_dejavnost/PISA/PISA2012/PISA%202012%20Povzetek%20rezultatov%20SLO.pdf

PISA 2015: program mednarodne primerjave dosežkov učencev: nacionalno poročilo o raziskavi. (2016). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: <http://novice.pei.si/wp-content/uploads/sites/2/2016/12/PISA2015NacionalnoPorocilo.pdf>

Rugelj, S. (2008). Najbolj brane knjige kot priložnost za branje manj branih knjig. *Knjižnica*, 52(4), 125–129.

Slovenske knjižnice v številkah. Splošne knjižnice: poročilo za leto 2015. (2016). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/analize/publikacija_splosne2015.pdf

Slovenske splošne knjižnice za prihodnost: strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020: stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012. (2012). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: <http://zdruzenje-knjiznic.si/dokumenti/Strategija-koncno.pdf>

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Šikonja, K. in Petek, M. (2015). Branje sodobnih slovenskih romanov v izbranih enotah Mestne knjižnice Ljubljana. *Knjižnica*, 59(1–2), 37–51.

Train, B., Usherwood, B. in Brooks, G. (B.I.). *The vital link: an evaluation report.* Sheffield: Centre for the Public Library In the Information Society, Department of Information Studies and the School of Education. Pridobljeno 22. 8. 2016 s spletne strani: http://www.shef.ac.uk/polopoly_fs/1.128106!/file/CPLIS---The-Vital-Link.pdf

Vilar, P. in Bon, M. (2014). Children and young adults – hospital patients, prisoners, and with developmental disorders – who cannot come to Slovenian public libraries: a national survey. *Libri*, 64(4), 350–368.

Vilar, P., Kovač, M., Južnič, P., Zabukovec, V., Haramija, D., Batič, J., ... Bon, M. (2016). *Zaključno poročilo ciljnega raziskovalnega projekta V5-1506 – Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji: trajanje projekta 15. 10. 2015–15. 10. 2016.* Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

Prilogi

Priloga 1: Fokusna skupina – gradivo za udeležence

Uvod

VPLIV SPLOŠNE KNJIŽNICE NA BRALNO PISMENOST IN BRALNO KULTURO

S pomočjo fokusne skupine želimo raziskati pristop knjižnice in njeno razumevanje lastne vloge pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture (tj. koliko/kako lahko knjižnica prispeva).

Namen projekta je spoznati in okrepiti vlogo splošnih knjižnic pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture, ne vrednotiti, ampak se seznaniti s stanjem in v končni fazi podati neke smernice. Ko govorimo o pristopu knjižnice, pri tem ne gre samo za boljši izbor gradiva, dostopnost mreže, temveč tudi za znanje oziroma kompetence (tako knjižničarjev kot seveda tudi za kompetence, ki jih knjižnice razvijajo pri uporabnikih), promocijo, vrednotenje itd. Pri tem nas ne zanimajo deklarativna stališča Zakona o knjižničarstvu, Manifesta o splošni knjižnici, Smernic za delo splošnih knjižnic itd., ampak vaše osebno strokovno mnenje in stališča ter konkretna praksa knjižnice in vaš odnos do omenjenih dveh konceptov: bralne kulture in bralne pismenosti.

Namen fokusne skupine je prav v odprtosti vprašanj, da diskusija spodbudi dodatne poglede, odgovore in poišče tudi odgovore na vprašanja, ki jih nismo predvideli.

Kot izhodišče smo oblikovali zasnovo modela proaktivne knjižnice, ki ga predstavljamo spodaj.

Vsebina vprašanj v fokusni skupini

1. **Razumevanje bralne pismenosti in bralne kulture.** Kakšna je vaša opredelitev bralne pismenosti, kakor jo razumete sami pri svojem strokovnem delu v vaši splošni knjižnici? Kakšna je vaša opredelitev bralne kulture, kakor jo razumete sami pri svojem strokovnem delu v vaši splošni knjižnici?
2. **Pomen bralne pismenosti in bralne kulture.** Kakšen pomen imata bralna pismenost in bralna kultura za družbo? Ali menite, da sta družbeni vrednoti? Kaj menite o ideji načrtnega razvoja bralne pismenosti in bralne kulture?
3. **Vloga knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture.** Kako vidite idealno vlogo splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture? Kako visoko prioriteto ima razvoj bralne pismenosti in bralne kulture pri delovanju vaše knjižnice?
Naše pojmovanje v razmislek: knjižnice tu le težko delujejo neposredno, ampak bolj kot kontekstualni dejavnik, ki ozavešča, motivira, usposablja in zagotavlja možnosti. Glede na razvojno stopnjo bralca ločujemo dve domeni delovanja splošne knjižnice. Prva bi bila promocija branja in razvoj bralca oziroma bralne kulture za občinstvo, ki je zmožno izkoristiti branje za lasten užitek in razvoj (tj. »samostojne bralce«). Druga domena pa predstavlja razvoj

- bralcev do te ravni. Tu mislimo npr. na razvoj porajajoče se pismenosti, na osebe s slabšo funkcionalno pismenostjo.
4. Potrebujemo pomoč pri oblikovanju **modela proaktivne knjižnice** glede bralne pismenosti in bralne kulture. Zato ga želimo predebatirati z vami (glej spodaj).
 5. **Načini ocenjevanja ravni bralne pismenosti in bralne kulture.** Kako se bralna pismenost in bralna kultura kažeta v vsakdanjosti? Ali ste kdaj poskusili oceniti raven pismenosti in bralne kulture pri določeni skupini svojih uporabnikov ali neuporabnikov v svojem okolju? Če da, kako ste jo ocenili? Ste uporabljali neformalne metode (mnenje, anekdotični primeri, lasten občutek), ste morda uporabili bolj formalne metode (npr. vprašalnik o doseženi ravni bralne pismenosti, raziskavo uporabnikov, fokusne skupine, ste se zgledovali po kakšnih priročnikih, se posvetujete oziroma sodelujete s strokovnjaki različnih ustanov itd.)? Ste zadovoljni s točnostjo ocene? Ne glede na to, ali da ali ne, ali bi potrebovali kakšno orodje, znanje, strokovno pomoč?
 6. Ste zadovoljni z ravnijo pismenosti in bralne kulture v svojem okolju?
 7. **Sedanje stanje aktivnosti.** Kateri so načini, dejavnosti, ki jih načrtno izvajate, ter po vašem strokovnem mnenju pomembno prispevajo k dvigu bralne pismenosti in bralne kulture v vašem lokalnem okolju (naštejte najbolj vplivne najprej)? S kom sodelujete (organizacije)? Na katere uporabniške skupine je glede bralne pismenosti in bralne kulture posebej usmerjena vaša knjižnica? Zakaj prav te uporabniške skupine; ali bi v vašem okolju izdvojili še katere, ki bi se jim tudi bilo treba posvetiti? Na katera okolja je usmerjena vaša knjižnica? Zakaj prav ta okolja; bi izdvojili še kaka druga? Ali je bila za take vaše usmeritve podlaga kakšna analiza okolja oziroma lokalne skupnosti? Imate glede razvoja bralne pismenosti in bralne kulture izoblikovane prioritete? Kakšne/katere so te prioritete in kako ste jih oblikovali? Kateri so po vašem mnenju najbolj vplivni (uspešni) projekti oziroma dejavnosti na področju spodbujanja/ razvoja bralne pismenosti in bralne kulture drugih slovenskih splošnih knjižnic? Zakaj, kaj jih dela takšne?
 8. **Vloga organizacijskih dejavnikov.** Katere načine, dejavnosti bi poleg obstoječih še izvajali, če bi imeli izpolnjene pogoje (sredstva, osebje, prostore, gradivo, tehnologijo itd.), kako glede na »trde« in »mehke« pogoje (gradivo, prostor, oprema, število osebja vs. znanje, orodja, koordinacija partnerjev, sodelovanja s prostovoljci, zunanji strokovnjaki)? So kakšne dejavnosti, ki bi za bolj usmerjen, načrten razvoj bralne pismenosti in bralne kulture zahtevale bolj usposobljeno osebje, svetovanje, nacionalno koordinacijo, portale itd.? S kom bi morali sodelovati v lokalnem okolju in na nacionalni ravni za bolj usmerjen, načrten razvoj bralne pismenosti in bralne kulture? Bi za to potrebovali nacionalno strategijo razvoja bralne pismenosti v splošnih knjižnicah? Kako ocenjujete razvitost organizacijskih dejavnikov vaše knjižnice za namen usmerjenega, načrtnega razvoja bralne pismenosti in bralne kulture (tu mislimo zlasti število in usposobljenost osebja, dostopnost mreže, raziskanost okolja, obseg in aktualnost zbirke, prostor in oprema)? Bi kakšnega od dejavnikov izpostavili kot posebej pomembnega? Kako ocenjujete usposobljenost osebja in možnosti za strokovno usposabljanje ta trenutek v Sloveniji? Imate glede tega kakšne predloge?
 9. **Načini in potenciali promocije oziroma osveščanja o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture.** Kako promovirate pomen bralne pismenosti in bralne kulture v vašem lokalnem okolju za različne uporabniške skupine? Kateri so najbolj učinkoviti načini (komunikacijska sredstva) za osveščanje oziroma pridobivanje neuporabnikov (npr. glede družinske pismenosti, slabše funkcionalne pismenosti), motivacijo (prepoznavanje branja kot pozitivno za posameznika), da vedo, da imajo knjižnico na voljo itd.? So specifični glede na različne ciljne skupine? Kakšni načini so najbolj učinkoviti v slovenskem prostoru, kateri v vašem lokalnem okolju, so kakšne razlike med okolji v Sloveniji? Kako vidite izzive splošne knjižnice pri pridobivanju neuporabnikov, motiviranju za uporabo knjižnice, osveščanju, vključevanju? Kakšen razvoj bi bil možen na ravni posameznih knjižnic in na nacionalni ravni? Kaj mislite o potrebnosti sodelovanja z drugimi deležniki pri tem? Kako bi lahko splošna knjižnica še bolj prispevala h gradnji pozitivne podobe branja v družbi kot prostovoljne, koristne dejavnosti? O kakšnem branju tukaj govorimo?
 10. **Vpliv knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo.** Kakšen je po vašem mnenju prispevek dejavnosti vaše knjižnice k razvoju pismenosti in bralne kulture v lokalnem okolju (npr. pomemben, majhen) in kakšen v primerjavi z drugimi deležniki (šolstvo, ljudska univerza)? Kakšni so razlogi za to? Kaj bi se zgodilo na področju bralne pismenosti in bralne kulture, če

bi vašo splošno knjižnico ukinili? Po čem vidite vaš prispevek, kako (in komu) ga dokazujete? Ste to morda kdaj poskusili ugotoviti na objektivni način s kakšno metodo, orodjem (statistični podatki, vprašalnik, intervju itd.), ste se zgedovali po standardu? Ste zadovoljni s točnostjo ocene? Bi potrebovali kakšno orodje, znanje, strokovno pomoč?

11. **Povezava ocene ravni bralne pismenosti in bralne kulture s strateškim delovanjem.** Kako bi še bolj okrepili povezavo ocene ravni bralne pismenosti in bralne kulture z vašim strateškim načrtovanjem in usmerjenim/ciljnim delovanjem? Tu mislimo na načrtno in ciljno delovanje, odzivnost na spremembe v okolju. Mislite, da bi bilo treba to povezavo okrepiti? Kako bi to po vašem mnenju lahko dosegli? S katerimi pogoji/dejavniki je to povezano (kompetence osebja in vodstva, usposobljenimi mentorji bralne pismenosti, materialni pogoji, podoba knjižnice v očeh javnosti itd.)?
12. **Mnenje o načinih in potencialih vključevanja uporabnikov.** Kakšni so potenciali vključevanja uporabnikov v načrtovanje in izvajanje storitev za razvoj pismenosti in bralne kulture? Tu mislimo npr. bralne skupine, diskusijske skupine na portalih, skupine za priporočila za branje, vključevanje v izbor gradiva itd. Kako bi tovrstne aktivnosti prispevale k za razvoju pismenosti in bralne kulture? Katere aktivnosti bi bile po vašem mnenju (ali so bile glede na vaše izkušnje) najbolj učinkovite, kako je (če je) ta učinkovitost povezana s ciljnim uporabniškimi skupinami?
13. **Pomen sodelovanja s partnerji.** Kakšen je pomen sodelovanja s partnerji pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture v lokalnem okolju (OŠ, SŠ, ljudske univerze, UTŽO, društva itd.) in na nacionalni ravni, kdaj so partnerji nujni, kakšne so ovire? Glede na uporabniške skupine? Ali vaša splošna knjižnica izkorišča možna partnerstva? Kako jih identificirate, najdete, prepoznate? Delujete načrtno ali priložnostno? Kakšni so potenciali razvoja partnerstev?
14. **Kakšni so izzivi splošnih knjižnic pri razvoju bralne kulture obstoječih bralcev?** Kako bi lahko prispevale k širitvi bralnih horizontov (bralcev), »da vsak najde najboljšo knjigo« in da vsak napreduje kot bralec? Tu mislimo leposlovje (lahko pa tudi širše). Kakšne so tu možnosti razvoja npr. glede promocije, svetovanja, razstave, priporočil, izbora gradiva, portala Dobreknjige itd.? Kakšni pa so izzivi splošnih knjižnic do stopnje pismenosti: predbralno obdobje, priseljenci, slabše funkcionalno pismeni (npr. Romi), glede motiviranja, usposabljanja, motiviranja itd.?
15. **Bi dodali še kaj, česar vprašanja niso zajela, pa je pomembno za obravnavano temo?**

V nadaljevanju so udeleženci prejeli predstavitev osnutka modela proaktivne knjižnice.

Priloga 2: Vprašalnik za splošne knjižnice

Spoštovani,

Ministrstvo za kulturo je izbralo Oddelek za bibliotekarstvo FF, Narodno in univerzitetno knjižnico ter Pedagoški fakulteti UL in UM za izvajanje projekta o delu splošnih knjižnic na področju razvoja bralne pismenosti in bralne kulture. Širši namen projekta je oblikovanje politik za spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture v Sloveniji. Vodja raziskave je dr. Polona Vilar.

Vljudno vas prosimo, da izpolnite vprašalnik, s katerim zbiramo podatke o različnih področjih dela splošnih knjižnic, ki so povezana z bralno pismenostjo in bralno kulturo, ter z vašimi strokovnimi mnenji o omenjeni problematiki.

Radi bi poudarili, da gre za podatke o delu knjižnic, ne pa za kakršno koli vrednotenje ali ocenjevanje vašega dela. Želimo namreč oblikovati širšo sliko delovanja splošnih knjižnic na tem področju. Zbrani podatki se ne bodo uporabljali v povezavi z vašo knjižnico.

Povabilo smo poslali na naslov vodje knjižnice ter splošni kontaktni naslov; vljudno pa prosimo, da vprašalnik izpolni oseba oziroma služba, ki se v knjižnici največ ukvarja s problematiko bralne pismenosti in bralne kulture.

Ker je to prva tovrstna raziskava, je vprašalnik razmeroma kompleksen; skušamo namreč zajeti različne vidike problematike. Izpolnjevanje vam bo vzelo približno 15 minut. Hvaležni vam bomo za vaše konstruktivno sodelovanje in strokovna mnenja.

Vodja raziskave izr. prof. dr. Polona Vilar s sodelavci

Q2 – Prosimo, izberite vašo osrednjo knjižnico:

☐ LAVRIČEVA KNJIŽNICA AJDOVŠČINA	☐ MARIBORSKA KNJIŽNICA
☐ KNJIŽNICA BREŽICE	☐ KNJIŽNICA MEDVODE
☐ OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE	☐ LJUDSKA KNJIŽNICA METLIKA
☐ KNJIŽNICA JOŽETA UDOVIČA CERKNICA	☐ OSREDNJA KNJIŽNICA MOZIRJE
☐ KNJIŽNICA ČRNOMELJ	☐ POKRAJINSKA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA
☐ KNJIŽNICA DOMŽALE	☐ MURSKA SOBOTA
☐ KNJIŽNICA DRAVOGRAD	☐ GORIŠKA KNJIŽNICA FRANCETA BEVKA
☐ JAVNI ZAVOD KNJIŽNICA GORNJA	☐ KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO
☐ RADGONA	☐ KNJIŽNICA FRANCA KSAVRA MEŠKA
☐ MESTNA KNJIŽNICA GROSUPLJE	☐ MESTNA KNJIŽNICA PIRAN – BIBLIOTECA
☐ KNJIŽNICA ANTONA SOVRETA HRASTNIK	☐ CIVICA PIRANO
☐ MESTNA KNJIŽNICA IN ČITALNICA IDRİJA	☐ KNJIŽNICA BENA ZUPANČIČA POSTOJNA
☐ KNJIŽNICA MAKSE SAMSА	☐ KNJIŽNICA IVANA POTRČA PTUJ
☐ MESTNA KNJIŽNICA IZOLA	☐ KNJIŽNICA RADLJE OB DRAVI
☐ OBČINSKA KNJIŽNICA JESENICE	☐ KNJIŽNICA ANTONA TOMAŽA LINHARTA
☐ KNJIŽNICA FRANCETA BALANTIČA KAMNIK	☐ RADOVLJICA
☐ KNJIŽNICA KOČEVJE	☐ KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA DR. FRANCA
☐ OSREDNJA KNJIŽNICA SREČKA VILHARJA	☐ SUŠNIKA
☐ KOPER	☐ KNJIŽNICA MIKLOVA HIŠA
☐ MESTNA KNJIŽNICA KRANJ	☐ KNJIŽNICA ROGAŠKA SLATINA
☐ VALVASORJEVA KNJIŽNICA KRŠKO	☐ KNJIŽNICA SEVNICA
☐ KNJIŽNICA LAŠKO	☐ KOSOVELOVA KNJIŽNICA SEŽANA
☐ KNJIŽNICA LENART	☐ KNJIŽNICA KSAVERJA MEŠKA SLOVENJ
☐ KNJIŽNICA LENDAVALA – KONYTAR LENDVALA	☐ GRADEC
☐ KNJIŽNICA LITIJA	☐ KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
☐ MESTNA KNJIŽNICA LJUBLJANA	☐ SPLOŠNA KNJIŽNICA SLOVENSKE KONJICE
☐ SPLOŠNA KNJIŽNICA LJUTOMER	☐ KNJIŽNICA ŠENTJUR
☐ KNJIŽNICA LOGATEC	☐ KNJIŽNICA IVANA TAVČARJA ŠKOFJA LOKA

☐ KNJIŽNICA ŠMARJE PRI JELŠAH	☐ KNJIŽNICA VELENJE
☐ KNJIŽNICA CIRILA KOSMAČA TOLMIN	☐ CANKARJEVA KNJIŽNICA VRHNIKA
☐ KNJIŽNICA TONETA SELIŠKARJA TRBOVLJE	☐ KNJIŽNICA MILETA KLOPČIČA ZAGORJE OB SAVI
☐ KNJIŽNICA PAVLA GOLIE TREBNJE	☐ MEDOBČINSKA SPLOŠNA KNJIŽNICA ŽALEC
☐ KNJIŽNICA DR. TONETA PRETNARJA	

Q3 – Prosimo, izberite statistično regijo, v katero spada (ali večinsko spada) vaša knjižnica:

- Osrednjeslovenska regija
- Goriška regija
- Notranjsko-kraška regija
- Jugovzhodna Slovenija
- Gorenjska regija
- Spodnjeposavska regija
- Koroška regija
- Podravska regija
- Obalno-kraška regija
- Savinjska regija
- Pomurska regija
- Zasavska regija

Q4 – Prosimo, izberite območje OOK, v katero spada vaša knjižnica:

- Celjsko
- Dolenjsko
- Gorenjsko
- Goriško
- Koroško
- Obalno-kraško
- Osrednjeslovensko
- Pomursko
- Spodnjepodravsko
- Štajersko

Q5 – Prosimo, opredelite bralno pismenost, kakor jo razumete sami pri svojem strokovnem delu.

Q6 – Prosimo, opredelite bralno kulturo, kakor jo razumete sami pri svojem strokovnem delu.

Q7 – Prosimo, napišite svoje mnenje o tem, kakšno vlogo ima splošna knjižnica pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture.

Q8 – Kako lahko splošna knjižnica vpliva na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture? Napišite tri (3) po vašem mnenju najbolj učinkovite načine.

Q9 – Prosimo, navedite, kako učinkoviti bi po vašem mnenju bili nekateri možni ukrepi za dvig bralne pismenosti in bralne kulture v Sloveniji. (1 – Brez učinka, 2-Srednje učinkovit 3 – Zelo učinkovit)

	Brez učinka	Srednje učinkovit	Zelo učinkovit
Okrepiti povezovanje in sodelovanje knjižnic med seboj ter z drugimi akterji na lokalni ravni, pri čemer naj bo sodelovanje ciljno usmerjeno.	☐	☐	☐
Okrepiti povezovanje in sodelovanje knjižnic med seboj ter z drugimi akterji na nacionalni ravni, pri čemer naj bo sodelovanje ciljno usmerjeno.	☐	☐	☐
Ponuditi relevantna usposabljanja za strokovne delavce(svetovanje pri branju, opismenjevanje itd.) in zagotoviti uporabo pridobljenega znanja v praksi.	☐	☐	☐
Pospešiti izmenjavo znanj, dobrih praks, izvajalcev (prireditev, dejavnosti) med splošnimi knjižnicami.	☐	☐	☐
Za izmenjavo dobrih praks, izvajalcev vzpostaviti nekega nosilca oz. koordinatorja na nacionalni ravni	☐	☐	☐
Pripraviti nacionalno strategijo in njen izvedbeni načrt ter zagotoviti ustrezno finančno in siceršnje podporo.	☐	☐	☐
Poglobiti poznavanje lokalne skupnosti (analiza okolja) oziroma podpreti objektivno ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture kot podlage za ciljno delovanje splošne knjižnice (orodja, priročniki, izobraževanje za analizo lokalne skupnosti).	☐	☐	☐
Poglobiti razumevanje in vrednotenje učinkov delovanja splošne knjižnice na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture s prikazom merljivih rezultatov (orodja, priročniki za merjenje vpliva, izobraževanje).	☐	☐	☐
Okrepiti in sistemsko usmeriti sodelovanje s šolskim sistemom vključno s šolskimi knjižnicami.	☐	☐	☐
V splošni javnosti bi bilo treba s pomočjo različnih deležnikov (šole, knjižnice, množični mediji itd.) uveljaviti pozitivno podobo branja kot prostovoljne, zaželeno, cenjene, ustvarjalne, prijetne, itd. aktivnosti.	☐	☐	☐
Okrepiti dejavnosti knjižnic za promocijo branja zlasti pri otrocih in mladostnikih ter družinah.	☐	☐	☐
Okrepiti dejavnosti knjižnic za promocijo branja in pridobivanje neuporabnikov.	☐	☐	☐
Pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti naj knjižnice spodbujajo aktiven prispevek uporabnikov v smislu posvetovanja, medsebojne izmenjave mnenj (dialoški pristop) itd.	☐	☐	☐
Ohraniti oziroma uveljaviti splošne knjižnice kot nosilce razvoja bralne kulture v smislu nevtralnega prostora brez komercialnih ali drugih vplivov, ki podpira razvoj bralca (svetuje, usmerja, zagotavlja gradivo).	☐	☐	☐
Zagotoviti ustrezno raven organizacijskih dejavnikov (prirast, kadri, prostor, odprtost, brezplačnost itd.).	☐	☐	☐
Vzpostaviti kampanje za promocijo branja na nacionalni ravni	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐

Q10 – V katera ciljna okolja vaša knjižnica usmerja svoje dejavnosti za razvijanje bralne pismenosti?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj četrtno	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali
V družino	☐	☐	☐	☐
V izobraževalne organizacije	☐	☐	☐	☐
V delovne organizacije	☐	☐	☐	☐
V okolja za kakovostno preživljanje prostega časa	☐	☐	☐	☐
Drugam, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐

Q11 – V katera ciljna okolja vaša knjižnica usmerja svoje dejavnosti za razvijanje bralne kulture?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj četrtno	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali
V družino	☐	☐	☐	☐
V izobraževalne organizacije	☐	☐	☐	☐
V delovne organizacije	☐	☐	☐	☐
V okolja za kakovostno preživljanje prostega časa	☐	☐	☐	☐
Drugam, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐

Q12 – Pri katerih ciljnih uporabniških skupinah vaša knjižnica z različnimi dejavnostmi razvija bralno pismenost?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj četrtno	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali
Otroci v predšolskem obdobju	☐	☐	☐	☐
Starših predšolskih otrok	☐	☐	☐	☐
Učencih OŠ	☐	☐	☐	☐
Srednješolcev	☐	☐	☐	☐
Študentih	☐	☐	☐	☐
Delovno aktivnem prebivalstvu	☐	☐	☐	☐
Brezposelnih	☐	☐	☐	☐
Prebivalcev v tretjem življenjskem obdobju	☐	☐	☐	☐
Ranljivih skupinah prebivalcev	☐	☐	☐	☐
Pripadnikov narodnih manjšin	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐

Q13 – Pri katerih ciljnih uporabniških skupinah vaša knjižnica z različnimi dejavnostmi razvija bralno kulturo?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj četrtletno	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe, da bi izvajali
Otroci v predšolskem obdobju	☐	☐	☐	☐
Starših predšolskih otrok	☐	☐	☐	☐
Učencih OŠ	☐	☐	☐	☐
Srednješolcih	☐	☐	☐	☐
Študentih	☐	☐	☐	☐
Delovno aktivnem prebivalstvu	☐	☐	☐	☐
Brezposelnih	☐	☐	☐	☐
Prebivalcih v tretjem življenjskem obdobju	☐	☐	☐	☐
Ranljivih skupinah prebivalcev	☐	☐	☐	☐
Pripadnikov narodnih manjšin	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐

Q14 – Kakšne metode komunikacije uporabljate za promocijo svojih dejavnosti, ki ciljajo na razvoj bralne pismenosti in/ali bralne kulture?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno za vse uporabniške skupine hkrati	Izvajamo redno za vse uporabniške skupine hkrati	Izvajamo občasno in ciljno, tj. za izbrane uporabniške skupine	Izvajamo redno in ciljno, tj. za izbrane uporabniške skupine
Razstavne panoje	☐	☐	☐	☐	☐
Plakate	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliografije oziroma priporočilne sezname	☐	☐	☐	☐	☐
Video filme	☐	☐	☐	☐	☐
Prireditve v povezavi s knjigo (tedni knjige itd.)	☐	☐	☐	☐	☐
Sodelovanje na knjižnih sejmih	☐	☐	☐	☐	☐
Članke v časnikih, revijah itd.	☐	☐	☐	☐	☐
Obvestila, oglase in oddaje v lokalnih množičnih medijih (radio, TV)	☐	☐	☐	☐	☐
Obvestila, oglase in oddaje v nacionalnih množičnih medijih (radio, TV)	☐	☐	☐	☐	☐
Obvestila na spletnih straneh knjižnice	☐	☐	☐	☐	☐

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno za vse uporabniške skupine hkrati	Izvajamo redno za vse uporabniške skupine hkrati	Izvajamo občasno in ciljno, tj. za izbrane uporabniške skupine	Izvajamo redno in ciljno, tj. za izbrane uporabniške skupine
Spletne klepetalnice	☐	☐	☐	☐	☐
Podcaste, videocaste	☐	☐	☐	☐	☐
Bloge	☐	☐	☐	☐	☐
Wikije	☐	☐	☐	☐	☐
Družabna in družbena omrežja – če da, vpišite, katera	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐	☐

Q15 – Katere knjižnične storitve, projekte, dejavnosti, itd. izvajate za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj četrtletno	V našem okolju ni potrebe, da bi to izvajali
Pogovore o knjigah	☐	☐	☐	☐
Pogovore in srečanja z ustvarjalci knjig, glasbeniki, drugimi zanimivimi osebnostmi	☐	☐	☐	☐
Pravljичne ure za otroke	☐	☐	☐	☐
Knjižne kvize	☐	☐	☐	☐
Pravljичne ure/večere za odrasle	☐	☐	☐	☐
Razstave	☐	☐	☐	☐
Svetovalno delo pri izboru branja	☐	☐	☐	☐
Biblioterapijo	☐	☐	☐	☐
Literarne krožke	☐	☐	☐	☐
Podarjanje knjig	☐	☐	☐	☐
Bralno opismenjevanje/treninge branja	☐	☐	☐	☐
Recenzije knjig	☐	☐	☐	☐
Podeljevanje knjižnih nagrad	☐	☐	☐	☐
Spodbujanje izmenjave mnenj in/ali knjig med bralci	☐	☐	☐	☐
Natečaje (tekmovanja) v pisanju	☐	☐	☐	☐
Organiziranje in spodbujanje počitniškega branja	☐	☐	☐	☐
Aktivno varstvo (v času šolskih počitnic) z elementi bralne pismenosti in bralne kulture	☐	☐	☐	☐

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno oz. po potrebi	Izvajamo redno, tj. najmanj četrtletno	V našem okolju ni potrebe, da bi to izvajali
Podpora, tečaji za pisanje prošenj za zaposlitev	☐	☐	☐	☐
Programi itd. za razvoj družinske pismenosti	☐	☐	☐	☐
Spletne klepetalnice	☐	☐	☐	☐
Mentorstvo za pisanje seminarjev, diplom itd.	☐	☐	☐	☐
Sklepanje in/ali vzdrževanje prijateljstva preko knjige	☐	☐	☐	☐
Skupinsko učenje/treniranje glasnega branja	☐	☐	☐	☐
Pripovedovalske festivale	☐	☐	☐	☐
Podporo pri ustvarjanju multimedijskih vsebin	☐	☐	☐	☐
Bralno značko	☐	☐	☐	☐
Bralni nahrbtnik	☐	☐	☐	☐
Podporo za domače branje	☐	☐	☐	☐
Knjižne klube	☐	☐	☐	☐
Bralne skupine	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐

Q16 – Ali aktivno vključujete uporabnike (s tem mislimo na njihovo neposredno sodelovanje) v:

	Ne vključujemo	Vključujemo občasno in to vse uporabniške skupine hkrati	Vključujemo redno in to vse uporabniške skupine hkrati	Vključujemo občasno in ciljno, tj. izbrane uporabniške skupine	Vključujemo redno in ciljno, tj. izbrane uporabniške skupine	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe
Bralne skupine (oz. knjižni klubi ali klubi bralcev in druge pogovorne skupine), v katerih v živo ali preko spleta debatirate o prebranih knjigah, filmih itd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Načrtovanje dela knjižnice	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spletne portale knjižnic (npr. dobreknjige.si)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Predlogi, svetovanje za nakup knjižničnega gradiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q17 – Kako sodelujete s partnerji za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture?

	Ne izvajamo	Izvajamo občasno, in to za vse uporabniške skupine hkrati	Izvajamo redno, in to za vse uporabniške skupine hkrati	Izvajamo občasno in ciljno, tj. za izbrane uporabniške skupine	Izvajamo redno in ciljno, tj. za izbrane uporabniške skupine	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe
Skupni programi/projekti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Izgradnja knjižnične zbirke	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Usposabljanje knjižničnega osebja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gostujoči predavatelji v knjižnici	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zunanji svetovalci pri zasnovi in izpeljavi dejavnosti knjižnice	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pri odnosih z javnostmi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gostovanje v njihovih prostorih	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktivno informiranje o njihovem delovanju	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Promocija knjižnice	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q18 – Kako pogosto je vaše sodelovanje s spodaj navedenimi za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture?

	Ne sodelujemo	Sodelujemo občasno oz. po potrebi	Sodelujemo redno, tj. vsaj četrtletno	V našem okolju tega ni, zato ni potrebe
Vrtci	☐	☐	☐	☐
Družinami, ki ne vključujejo svojih predšolskih otrok v vrtce	☐	☐	☐	☐
OŠ, 1. triada	☐	☐	☐	☐
OŠ, 2. triada	☐	☐	☐	☐
OŠ, 3. triada	☐	☐	☐	☐
SŠ, gimnazije (splošne, tehniške)	☐	☐	☐	☐
SŠ, poklicne šole	☐	☐	☐	☐
Višje šole	☐	☐	☐	☐
Visoke šole	☐	☐	☐	☐
Univerze	☐	☐	☐	☐
Univerze za tretje življenjsko obdobje	☐	☐	☐	☐
Društva	☐	☐	☐	☐
Občina	☐	☐	☐	☐
Drugo, prosimo, vpišite:	☐	☐	☐	☐

Q19 – Kako pogosto izvajate raziskave vaših obstoječih uporabnikov?

- Ne izvajamo.
- Izvajamo občasno oz. po potrebi.
- Izvajamo redno, tj. najmanj enkrat letno.

Q20 – Kako pogosto izvajate analize lokalnega okolja knjižnice?

- Ne izvajamo.
- Izvajamo občasno oz. po potrebi.
- Izvajamo redno, tj. ob vsaki pripravi strateškega načrta.

Q21 – Kdo izvaja analize lokalnega okolja knjižnice?

- Izvajamo sami.
- Izvajamo kot območna knjižnica.
- Izvajamo v sodelovanju z območno knjižnico.
- To dela območna knjižnica.
- Drugo, prosimo, vpišite:

Q22 – Na kakšne načine pridobivate v lokalnem okolju tiste prebivalce, ki še niso člani ali uporabniki knjižnice?

- Tega ne delamo načrtno.
- To delamo načrtno. Prosimo, napišite, kako:

Q23 – Na kakšne načine ste se v zadnjih treh letih odzvali na spremembe v lokalnem okolju (npr. na spremembe strukture prebivalstva zaradi novogradenj, ustanovitev ali propad podjetij, priseljenice iz tujine, staranje prebivalstva itd.)?

- Sprememb ni bilo.
- Spremembe so bile in nanje smo se odzvali načrtno. Prosimo, napišite, kako ste se odzvali:
- Spremembe so bile, vendar se nanje (še) nismo odzvali. Prosimo, opišite razloge, zakaj se še niste odzvali:

Q24 – Kako pomembno je po vašem mnenju za knjižnico, da izvaja vrednotenje (evalvacijo) svojega delovanja?

- Nepomembno.
- Še kar pomembno.
- Ključno.

Q25 – Kako pogosto izvajate vrednotenje dosežkov (rezultatov) delovanja knjižnice na področju:

	Ne izvajamo	Občasno izvajamo	Redno izvajamo
Spodbujanja bralne pismenosti	☐	☐	☐
Načrtnega razvoja bralne pismenosti	☐	☐	☐
Spodbujanja bralne kulture	☐	☐	☐
Načrtnega razvoja bralne kulture	☐	☐	☐

Q26 – Če redno ali občasno vrednotite spodbujanje bralne PISMENOSTI, prosimo, napišite, kako to delate.

Q27 – Če redno ali občasno vrednotite načrtno razvijanje bralne PISMENOSTI, prosimo, napišite, kako to delate.

Q28 – Če redno ali občasno vrednotite spodbujanje bralne KULTURE, prosimo, napišite, kako to delate:

Q29 – Če redno ali občasno vrednotite načrtno razvijanje bralne KULTURE, prosimo, napišite, kako to delate.

Q30 – Kako pogosto izvajate vrednotenje kakovosti izvajalcev (delavcev knjižnice ali zunanjih izvajalcev) na področju:

	Ne izvajamo	Občasno izvajamo	Redno izvajamo
Spodbujanja bralne pismenosti	☐	☐	☐
Načrtnega razvoja bralne pismenosti	☐	☐	☐
Spodbujanja bralne kulture	☐	☐	☐
Načrtnega razvoja bralne kulture	☐	☐	☐

Q31 – Če to izvajate občasno ali redno, prosimo, napišite, kako to delate.

Q32 – Kako pogosto izvajate merjenje zadovoljstva uporabnikov?

- Ne izvajamo.
 Občasno izvajamo.
 Redno izvajamo.

Q33 – Če izvajate občasno ali redno, prosimo, napišite, kako to delate.

Q34 – Kako ocenjujete usposobljenost strokovnih delavcev, ki delajo z uporabniki, za:

	Večina ni usposobljena	Večina je delno usposobljena	Večina je popolnoma usposobljena
Spodbujanje bralne pismenosti	☐	☐	☐
Načrten razvoj bralne pismenosti	☐	☐	☐
Spodbujanje bralne kulture	☐	☐	☐
Načrten razvoj bralne kulture	☐	☐	☐

Q35 – Ali imate za izvajanje prej omenjenih raziskav (uporabnikov, kakovosti delovanja knjižnice, izvajalcev, itd.) na voljo orodja, s katerimi to lahko delate (npr. vprašalnike)? Če da, ali ste jih razvili sami znotraj knjižnice, morda pridobili iz zunanjih virov, najeli zunanjega eksperta, izvajalca itd.? Prosimo, na kratko opišite ta orodja.

Q36 – Se strinjate s trditvijo, da imamo v Sloveniji kakovostno ponudbo usposabljanja knjižničarjev za:

	Ne	Delno	Da
spodbujanje in načrten razvoj bralne pismenosti?	☐	☐	☐
spodbujanje in načrten razvoj bralne kulture?	☐	☐	☐

Q37 – Se strinjate s trditvijo, da se osebje vaše knjižnice kakovostno in v zadostni meri usposablja za:

	Ne	Delno	Da
spodbujanje in načrten razvoj bralne pismenosti?	☐	☐	☐
spodbujanje in načrten razvoj bralne kulture?	☐	☐	☐

IF (1) Q19 = [2, 3]

Q38 – Na kakšne načine na podlagi ugotovitev vrednotenja spreminjate/prilagajate delovanje knjižnice in načrtovanje njenega delovanja na področju bralne pismenosti in bralne kulture? Prosimo, opišite.

Q39 – Prosimo vas za oceno, kakšne možnosti ima vaša knjižnica za aktivno vlogo in vpliv na stanje bralne pismenosti in bralne kulture na svojem območju?

- Ne, nima možnosti.
- Delno, ima možnosti.
- Da, ima veliko možnosti.

Q40 – Kako se ta vpliv (kakor ga ocenjujete) povezuje s pogoji delovanja vaše knjižnice? Kje so njene močne, kje šibke točke? Prosimo za vaš komentar.

Q41 – Kako ocenjujete dejanski vpliv vaše knjižnice na stanje in razvoj bralne pismenosti in bralne kulture na njenem območju – glede na vaše predhodno izraženo mnenje o možnostih vplivanja? Povedano drugače, kako ocenjujete uresničljivost vloge knjižnice, kot ste jo opredelili prej v začetku ankete, v vašem konkretnem primeru? Kakšne razloge vidite za takšno oceno?

Q42 – Nam želite še kaj priporočiti, sporočiti glede spodbujanje razvoja bralne pismenosti, vloge knjižnic ali česa drugega v povezavi s tematiko raziskave?

